

Contents / İçindekiler

Adil Baktıaya	1	“93 Harbi” Sırasında İngilizler ve Araplar
Danny Goldman	21	Jewish Settlers in Cyprus During the British Rule, 1880s-1940s
Başak Ocak	39	Arapça Ezana Dönüş ve Bunun Kıbrıs Türk Basını'ndaki Yankıları
Mashoed Bailie	71	Women and the Media in Northern Cyprus: A Political Economy of Communication and Gender
Birol Ertan	93	Avrupa Birliği Çevre Hukuku ve KKTC

Book Review / Kitap Tanıtım

Reviewed by Jan Asmussen	117	Nathalie Tocci, <i>EU Accession Dynamics and Conflict Resolution. Catalysing Peace or Consolidating Partition in Cyprus?</i>
Reviewed by Altay Nevzat	125	Yiannis Papadakis, <i>Echoes From The Dead Zone: Across the Cyprus Divide</i>
Reviewed by Birol Ertan	131	Şenol Kantarcı (Ed.), <i>Kıbrıs Laboratuvarı</i>
Reviewed by Ayten Sururi	137	Ümit İnatçı, <i>Yarılma</i>
Reviewed by John Wall	143	Yiannis Papadakis, Nicos Peristianis & Gisela Welz (eds), <i>Divided Cyprus: Modernity, History, and an Island in Conflict</i>

JCS

Journal of Cyprus Studies
Kıbrıs Araştırmaları Dergisi

0004829010306

ampress

JCS

Journal of Cyprus Studies
Kıbrıs Araştırmaları Dergisi

Journal of Cyprus Studies / Kıbrıs Araştırmaları Dergisi 31

31

Cover: The cover artwork and creative design are an interpretation of the map Eschkjal Qybrys, “shapes of Cyprus” (c. 1522 AD), from the Bahriye (maritime atlas) of the Ottoman admiral and cartographer Piri Reis. On the map a mountain range (either the Troodos or the Kyrenia range) appears in the center, seen in elevation from the north (i.e. looking up from the lower left corner of the cover); significant harbors are enlarged to provide guidance to sailors; and towns are seen in elevation from the side of approach by sea. Towns marked include Larnaca (Tuzla), Kyrenia (Quala’-a-i Kernia), and Famagusta (Quala’-a-i Bagusa). [Sources: John Chadwick, Reading the Past: Linear B and related scripts (British Museum Publications, 1987, p. 51); A. Stylianos and J.A. Stylianos, The History of the Cartography of Cyprus (Nicosia: Zavallis Press, 1980, pp. 13-14, 192); the original Piri Reis MS in the manuscript collection of the Österreichische Nationalbibliothek, Vienna, Cod. H.O. 192, fol. 145v.]

Kapak: Kapak tasarım ve resmi Osmanlı Amiralî ve haritacısı Piri Reis tarafından yapılan (M.S. 2522) ve Bahriye adlı denizcilik atlasında bulunan Eşkâl-i Kıbrıs haritası yorumlanarak yapılmıştır. Haritanın ortasında, Kuzeyden bakıldığında (kapağın sol alt köşesinden yukarı bakıldığında) yükselen sıradağlar görünmektedir (Troodos veya Girne Sıradağları). Önemli Limanlar denizlere kolaylık sağlamak amacı ile büyütülmüş; ve şehirler deniz tarafından yaklaşıldığındaki görüş açısından çizilmişlerdir. Haritada Larnaka (Tuzla), Girne (Hala’-a-i Kernia) ve Gazimağusa (Hala’-a-i Bagusa) Şehirleri gösterilmiştir. [Kaynaklar: John Chadwick, Reading the Past: Linear B and Related scripts (British Museum Publications, 1987, s. 51); A. Stylianos and J.A. Stylianos, The History of the Cartography of Cyprus (Nicosia: Zavallis Press, 1980, s. 13-14, 192.); Piri Reis’in bu haritası Avusturya Milli Kütüphanesi elyazmaları koleksiyonundadır, Cod. H.O. 192, fol. 145v.]

JCS

Journal of Cyprus Studies

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi

Published for the
Center for Cyprus Studies by
Eastern Mediterranean University Press

31

The *Journal of Cyprus Studies* is indexed in the following databases: *CSA Sociological Abstracts, Social Services Abstracts, Linguistics and Language Behavior Abstracts, ASSIA, Worldwide Political Science Abstracts, Info Trac Custom, Info Trac One File, Expanded Academic Index and History RC: Modern World, International Political Science Abstracts, ABC-Clio Historical Abstracts, America: History and Life.*

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi aşağıda belirtilen veritabanları tarafından taranmaktadır: *CSA Sociological Abstracts, Social Services Abstracts, Linguistics and Language Behavior Abstracts, ASSIA, Worldwide Political Science Abstracts, Info Trac Custom, Info Trac One File, Expanded Academic Index and History RC: Modern World, International Political Science Abstracts, ABC-Clio Historical Abstracts, America: History and Life.*

The *Journal of Cyprus Studies* is published twice a year by the EMU Press for the Center for Cyprus Studies at the Eastern Mediterranean University. Subscriptions, address changes, advertising, books for review, and other business communications or inquiries should be addressed to: The Editor, *Journal of Cyprus Studies*, Center for Cyprus Studies, Eastern Mediterranean University, Famagusta, Mersin 10, Turkey. Fax: (90) 392-630 2865. *E-mail: jcs@emu.edu.tr. Web: <http://jcs.emu.edu.tr>*

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi (Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*'ni yılda iki kere çıkarır. Abonelik başvuruları, adres değişiklikleri, ilanlar, kitap eleştirileri ve benzer iş bağlantıları veya sorular için aşağıdaki adrese başvurunuz: Editör, *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa – KKTC. *Faks: (90) 392-630 2865. E-posta: jcs@emu.edu.tr. Web: <http://jcs.emu.edu.tr>*

© 2006 Eastern Mediterranean University Press.

ISSN: 1303-2925

Editor/Editör

Özlem Çaykent

Mehmet M. Erginel

Eastern Mediterranean University

Eastern Mediterranean University

Editorial Board/Yayın Kurulu

Jan Asmussen

Yılmaz Çolak

William Kimbrel

John Wall

Eastern Mediterranean University

Eastern Mediterranean University

University of Kuwait

Eastern Mediterranean University

Advisory Board/Danışma Kurulu

Feroz Ahmad

Michael Beard

Jeremy Gilbert-Rolfe

Halil Inalcık

Cemal Kafadar

Norton Mezvinsky

Christian F. Otto

İlhan Tekeli

Vamık Volkan

Bilgi University

University of North Dakota

Art Institute of Pasadena, California

Bilkent University

Harvard University

Central Connecticut State University

Cornell University

Middle East Technical University

University of Virginia

Printing/Baskı İşleri:

Eastern Mediterranean University

Printing-house

Layout/Sayfa Düzeni:

Hüseyin Pekün

Owner/Sahibi:

Halil Güven

The Center for Cyprus Studies

Director: Ülker Vancı Osam

Board of Directors: Ruşen Keleş, Gül İnanç, Turgut Turhan, Necdet Osam, Halil Nadiri, Emin Çizeneel

The Center for Cyprus Studies at Eastern Mediterranean University was established in 1995 for the purpose of encouraging scholarly research on the cultural history and political problems of Cyprus. The fields of research supported by the Center range from archeology, anthropology and economics to history, linguistics and folklore.

In collaboration with the University Library, the Center is working to develop documentation resources on all aspects of the history of Cyprus, and, as part of its mission to establish collaborative projects aimed at the development and preservation of the historical and cultural heritage of the island, is fostering close contacts with other institutions involved in related research. As the Center grows, its resources will include online bibliographical services; audiovisual facilities and archives such as videotapes, diapositives, photographs and microfilm; and rare book and manuscript collections.

The Center for Cyprus Studies coordinates research projects and hosts scholars in fields of study of relevance to its mission. The Center also organizes an annual congress on Cyprus-related studies, and issues the biannual *Journal of Cyprus Studies*, *JCS*.

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi

Başkan: Ülker Vancı Osam

Yönetim Kurulu: Ruşen Keleş, Gül İnanç, Turgut Turhan, Necdet Osam, Halil Nadiri, Emin Çizeneel

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi bünyesinde, Kıbrıs'ın kültürel tarihi ve siyasi sorunları ile ilgili bilimsel araştırmaları teşvik etmek amacıyla 1995'de kurulmuştur. Araştırma alanları arkeolojiden antropolojiye, ekonomiden tarihe, dilbilimden folklorlara uzanan geniş bir yelpazeye yayılmıştır.

Merkez, Üniversite Kütüphanesinin işbirliği ile, Kıbrıs araştırmalarını her yönüyle içeren bir kaynak arşivi oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu arşiv, olanaklar geliştikçe video-bantlar, dia-pozitifler, fotoğraflar ve mikrofilmler gibi görsel ve işitsel kaynaklar ile, arşivler, ender bulunan kitaplar ve el yazması koleksiyonlarını da içerecektir. Ayrıca, Kıbrıs araştırmaları konusunda faaliyet gösteren diğer kuruluşlarla Kıbrıs'ın tarihi ve kültürel mirasını korumak ve geliştirmek için ortak projeler geliştirmek de Merkez'in hedefleri arasındadır.

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi araştırma projelerinin gerçekleşmesinde eşgüdümü sağlamanın yanı sıra, misyonuna uygun alanlarda araştırma yapan bilim adamlarına ve akademisyenlere ev sahipliği de yapmaktadır. Merkez aynı zamanda, Kıbrıs ile ilgili araştırmaların sunulup tartışıldığı yıllık Kongreler düzenlemekte ve yılda iki kez çıkan *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*'ni yayınlamaktadır.

Editorial Policy

The *Journal of Cyprus Studies*, JCS, is a refereed, international, interdisciplinary publication whose primary purpose is twofold: i) to develop an authoritative archive and bibliography of sources for the study of ideas on social, cultural, historical, political and legal matters relevant to the past, present or future of the island of Cyprus; and ii) to provide a scholarly, academic forum for the analysis, development, exchange and critique of ideas on these matters.

The *Journal* is bilingual, publishes material in English and/or Turkish. Articles submitted for consideration must focus on subject matter specific to the island of Cyprus, and may include (but are not restricted to) the following topics and areas of interest: analysis of archeological artifacts; culture of the Egyptians, Romans Persians; the Eastern Roman Empire, the Crusades; Lusignans, Venetians and Ottomans; art, literature, music; cartography, military history and technology; trade routes, water and natural resources; the geopolitics of the Eastern Mediterranean, Cold War, EU and superpower concerns, contemporary developments in international law, conflict resolution, war; race, religion, ethnicity, nationhood, colonial and post-colonial perspectives, identity. Suggestions for other subject areas will be considered by the editor.

Material published in the *Journal* may include original critical essays or studies, statements of reasoned opinion, sustained critical responses to published material, book reviews, translations, photographs, reproductions of works of art or cultural artifacts, interviews, official documents, transcripts of media broadcasts, or reprints of significant texts.

Because of the unique legal and political contexts of the peoples of Cyprus, problems of ideological and methodological bias in the writing of history are a central issue for the *Journal*, and one of its primary objectives is to establish definitive and authoritative texts for primary source material in the history of Cyprus. Accordingly, an occasional issue of the *Journal* will contain an archive of significant historical, legal, political and cultural documents related to this history, meticulously copy-edited and authenticated, with annotations provided where significant textual variants exist. The purpose is to make these documents available to researchers, without censorship, and foregrounding problems of distortion caused by translation or other forms of interpretation.

The *Journal of Cyprus Studies* does not discriminate against contributions on the basis of the nationality, race, ethnicity, religion or gender of the contributors; nor on the basis of their points of view or conclusions, provided that they are conveyed by careful, reasoned argument and discussion. Submissions are sent anonymously for review to readers whose identities also remain confidential. The editor may, where complex issues are concerned, invite other contributors to submit critical evaluations and responses to an article, or alternative perspectives; and these may be published simultaneously.

Derginin Amacı

JCS-Kıbrıs Araştırmaları Dergisi içerik bakımından çok yönlülüğe sahip uluslararası hakemli bir dergi olup temel misyonu şöyle özetlenebilir: i) Kıbrıs adasının geçmiş, geleceği ve bugünü ile ilgili toplumsal, kültürel, tarihsel, siyasi, hukuksal konular ve sorunlar ile ilgili çalışmalara etkin bir arşiv ve kaynakça oluşturmak ii) sözü edilen konular ve sorunlarla ilgili fikirlerin geliştirilebileceği, tartışılacağı, görüş alışverişinde bulunulabileceği, bilimsel ve akademik bir forum oluşturmak.

Dergi İngilizce ve Türkçe olarak iki dilde yayınlanmaktadır. İncelenmek üzere dekiye gönderilen makaleler içerik bakımından Kıbrıs adası ile ilgili olmalıdır. *Dergi*'ye gönderilen makaleler, belirtilen konularla kısıtlı olmamakla birlikte şu konuları içerebilir: arkeolojik eserlerin incelenmesi; Mısır, Roma ve Pers kültürleri; Doğu Roma İmparatorluğu ve Haçlı Seferleri; Lusinyanlar, Venedikliler ve Osmanlılar; sanat, edebiyat, müzik; Doğu Akdeniz'in siyasi coğrafyası; Soğuk Savaş, Avrupa Birliği, süper güçlerin bölgesel çıkarları, uluslararası hukuk ile ilgili yeni gelişmeler, çözüm önerileri, savaş; ırk, din, etnik köken, ulus kavramı, sömürgecilik ve sömürgecilik sonrası yaklaşımlar, kimlik sorunu. Diğer konularla ilgili öneriler editör tarafından değerlendirilecektir.

Dergi'de yayınlanacak olan yazılar özgün eleştirel denemeler veya araştırmalar, uslamlamaya dayanan kişisel fikirler, önceden yayınlanmış yazı ve yapıtlara yönelik eleştirel yanıtlar, kitap tanıtım ve incelemeleri, çeviriler, fotoğraflar, sanat ve kültür eserlerinin baskıları, söyleşiler, resmi belgeler, medya yayınlarının kopyaları, basın açıklamaları, veya önemli metinlerin yeni baskıları olabilir.

Kıbrıs'ta yaşayan halkların kendilerine özgü yasal koşulları nedeniyle ideolojik veya yönetsel önyargının tarihin yazılmasındaki etkin rolü *Dergi* için ana meselelerden birini oluşturduğundan, *Dergi*'nin temel amaçlarından biri, Kıbrıs tarihinde kesin ve yetkin yazılardan meydana gelen bir ana kaynakça oluşturmaktır. Bu nedenle, zaman zaman *Dergi*'nin bir sayısı Kıbrıs tarihi ile ilgili, tarihsel, hukuksal, siyasi ve kültürel belgelerden oluşan titiz bir çalışma sonucu elde edilmiş, dikkatle kurgulanmış ve doğrulanmış bir arşiv içerecek ve gereken yerlerde çeşitli ve değişik belgelerle ilgili dipnotlar verilecektir. Amaç, bu belgeleri sansürden uzak bir biçimde araştırmacıların kullanımına sunmak ve bunu yaparken çeviriden veya yorum farklılıklarından kaynaklanan sorunlara da dikkat çekmektir.

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, milliyet, ırk, etnik köken, din veya cinsiyet farkı gözetmeksizin, bakış açıları veya vardıkları sonuçlar itibarı ile, itinalı ve mantıklı tartışma içeren yazılara açıktır. *Dergi*'ye gönderilen bütün yazılar, değerlendirilmek üzere incelenirken yazarın olduğu kadar hakemin de kimlikleri saklı tutulur. Tartışmaya açık konular söz konusu olduğunda, editör herhangi bir makaleye ilişkin eleştirel değerlendirmeler, yanıtlar veya alternatif yaklaşımlar için başka araştırmacılardan görüş isteyebilir ve bu konudaki bütün görüşler *Dergi*'nin aynı sayısında yer alır.

Acknowledgements

This issue of the JCS has been made possible by the assistance of individuals whom we would like to acknowledge here. We would like to begin by thanking the contributing authors, and our referees for being generous with their time. We are also grateful to the members of our editorial board; to Nihal Sakarya, who has been unfailing in her help throughout all stages of preparing this issue; to Ersev Sarper for supervising the final formatting and printing; and to the staff of the Eastern Mediterranean University Printinghouse. Finally, we would like to express our gratitude to Ayhan Bilsel and Ülker V. Osam, for supporting the JCS and overseeing the production process of this issue.

Özlem Çaykent
Mehmet M. Erginel

Contents / İçindekiler

Özlem Çaykent Mehmet M. Erginel	vii	Acknowledgements
Articles/Makaleler		
Adil Baktıaya	1	“93 Harbi” Sırasında İngilizler ve Araplar
Danny Goldman	21	Jewish Settlers in Cyprus During the British Rule, 1880s-1940s
Başak Ocak	39	Arapça Ezana Dönüş ve Bunun Kıbrıs Türk Basını’ndaki Yankıları
Mashoed Bailie	71	Women and the Media in Northern Cyprus: A Political Economy of Communication and Gender
Birol Ertan	93	Avrupa Birliği Çevre Hukuku ve KKTC
Book Review / Kitap Tanıtım		
Reviewed by Jan Asmussen	117	Nathalie Tocci, <i>EU Accession Dynamics and Conflict Resolution. Catalysing Peace or Consolidating Partition in Cyprus?</i>
Reviewed by Altay Nevzat	125	Yiannis Papadakis, <i>Echoes From The Dead Zone: Across the Cyprus Divide</i>
Reviewed by Birol Ertan	131	Şenol Kantarcı (ed.), <i>Kıbrıs Laboratuvarı</i>
Reviewed by Ayten Sururi	137	Ümit İnatçı, <i>Yarılma</i>
Reviewed by John Wall	143	Yiannis Papadakis, Nicos Peristianis & Gisela Welz (eds), <i>Divided Cyprus: Modernity, History, and an Island in Conflict</i>

Articles

Makaleler

“93 Harbi” Sırasında İngilizler ve Araplar

Adil Baktaya

Istanbul University

Özet:

“93 Harbi” olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Büyük Güçler arasındaki pazarlıkların “Akdeniz’deki çıkarlarını korumak isteyen İngiltere’nin Kıbrıs’ın kendisine devredilmesi karşılığında Osmanlı Devleti’ne diplomatik destek ve askeri yardım garantisi sunması ve böylece Osmanlı Devleti’nin dağılmaktan kurtulması” şeklinde özetlenebilecek yönelimi Doğu Akdeniz’de yaşayan Araplar açısından önceden tahmin edilmemekteydi. Kuzeyden ilerleyen Rusya’ya karşı İngiltere’nin Doğu’da bir üs elde etmek isteyebileceği tahmin edilebilirdi. Ancak hem Osmanlı Devleti’ne yönelik İngiliz dış politikasındaki bölünme ve belirsizlik hem de bununla bağlantılı olarak alınacak üs ile ilgili kararsızlık, çökmesi beklenen İmparatorluğun çeşitli yerlerinde korku yaratmıştı. Suriye’nin de gelişmelere bağlı olarak işgal edilmesi muhtemeldi. Suriye’deki en yetkili İngiliz diplomatı hükümetine Suriye’nin işgal edilmesini önermekteydi. Bölgedeki İngiliz diplomatların iddiası Arapların İngiltere tarafından işgal edilmeyi tercih ettiğiydi. Osmanlı Devleti’nde karşılaşılan uluslararası ve mali sorunlar nedeniyle isyana elverişli bir zemin vardı. Ancak bu verimli zemin bölgedeki İngiliz diplomatlarla kimi Arap ileri gelenleri tarafından farklı yorumlanmıştı. Arapların işgal edilecekleri korkusuyla bağımsız bir Arap devleti kurma projesi, Kıbrıs’ın devredilmesi yoluyla iki ülke arasında anlaşma sağlanması sonucunda işlerlik kazanmadı. Bu makale, hakkında daha önce çok az araştırma yapılmış olan bu bağımsızlık hareketi girişimini ve bu projenin gündeme geldiği uluslararası ortam ile Suriye’nin içinde bulunduğu koşulları incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: 19.yüzyıl, Osmanlı-Rus Savaşı, Suriye, İngiltere, Rusya, Kıbrıs, Arapçılık.

Abstract:

After the Ottoman-Russian War of 1877-78 (commonly known as “93 Harbi” in Ottoman historiography) Britain entered into an agreement with the Ottoman Empire to protect her interests in the Mediterranean, by which she took political control over Cyprus and in return guaranteed diplomatic and military support to prevent the disintegration of the Ottoman Empire. This consequence of the war was, of course, unexpected by the Arab people in the Syrian region. At the same time the British Consul-General in Syria was secretly sending letters to His Majesty’s Government recommending the occupation of Syria. According to him

the occupation of Syria would be very easy and the Syrian people were ready to support this step. Arab people were equally anxious about the Ottoman Empire's and their own fate. This fear prompted them to pursue independence. With the threat of invasion looming, they hoped to form a coalition that would bring about the creation of an independent Arab state. However, this hope was not realized due to the results of the Berlin Congress and the annexation of Cyprus by Britain. This paper looks at the Arab response to British foreign policy during the Ottoman-Russian War, which regrettably has been neglected by most mainstream academic research.

Keywords: 19th century, Ottoman-Russian war, Syria, England, Russia, Cyprus, Arabism.

Giriş

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı Mısır krizinden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmanın eşiğine geldiği ikinci büyük krizdir. 19.yy'ın ilk çeyreğini takiben yavaş yavaş şekillenip büyüyen Mısır krizi çeşitli ödünler karşılığında İngiltere'nin desteği alınarak atlatılmıştı. İkinci kriz, yani "93 Harbi" birincisinden daha tehlikeliydi. Yine İmparatorluğun dağılacağı endişesi hakimdi, ama ilkinden farklı olarak bu sefer Büyük Güçler bu yeni duruma bir şekilde uyum sağlamaya hazırlanıyor gibiydiler. Kırım Savaşında Osmanlı Devleti'nin yanında olan Avrupa'nın büyük güçleri bu sefer yoktu; hatta tam tersine bu sefer Rusya, bütün bir Avrupa adına hareket ettiğini ilan edebiliyordu.¹

Osmanlı Devleti her ne kadar büyük kayıplar verse de savaş sonrasında yapılan ve son derece ağır koşullar içeren Ayastefanos Antlaşmasının kendi lehine hafifletilmesi niteliğindeki Berlin Kongresinden çokmeden çıkabildi; Balkanlarda büyük toprak ve nüfuz kaybederken tehlike altında olan Asya'daki vilayetlerini korumayı başardı.

"93 Harbi" sonrasında İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne ilişkin dış politikasının önemli bir değişikliğe uğradığı, Hindistan yolunun güvenliğinin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması yoluyla değil de stratejik öneme sahip noktaların üs olarak ele geçirilmesi yoluyla sağlanmasının tercih edildiği bilinmektedir.² Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye devretmeye zorlanması bu politika değişimi kararıyla uyumluydu; ancak söz konusu dönemde İngiliz dış politikasının alacağı bu istikamet, Suriye'de³ yaşamakta olan Araplar için – doğal olarak – açık değildi. Sonucu önceden az çok belli olan savaş daha sürerken İngiltere'nin, kendisinin aleyhine değişmiş olan dengeyi bir şekilde telafi etmeye çalışacağı, Kuzey'den ilerleyen Rusya'ya karşı daha doğuda bir

üs elde etmek isteyeceği tahmin edilebilirdi. Bu üsün Suriye olma ihtimali ya da başka bir takım pazarlıklar sonucunda Suriye'nin İngiltere ya da bir başka Avrupalı güç tarafından işgal edilme ihtimali, bölgede buna karşı yerel bir insiyatifin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu çalışmada ele alınacak olan söz konusu bu yerel insiyatif, Arap siyasi uyanışının ilk örneği olarak nitelendirilebilir.⁴

İngiltere'nin Berlin Kongresi öncesindeki üs arayışına dair eldeki bilgiler ve Suriye'deki İngiliz elçisinin Londra'ya gönderdiği, yine aşağıda etraflıca ele alınacak olan Suriye'yi işgal önerisi, bu seçeneğin pek makul bulunmasa da akla geldiğini ya da en azından Suriyeliler boş yere endişe etmişlerse bile bu konuda vilayetlerindeki en yetkili İngiliz diplomatın yaptığından daha yanlış hesap yapmadıklarını göstermektedir. Öte yandan Suriye'deki elçisinin işgal teklifini dikkate almayan İngiliz hükümetinin diğer seçeneklere de iltifat etmeyerek Kıbrıs'ı tercih etmesinin kısa bir süre sonra İngiliz basını ve politika çevrelerinde bir fiyasko olarak değerlendirildiğini ve İngiliz hükümetinin de yanlış hesap yapmakla itham edildiğini de belirtmek gerekir.

I. İngiliz- Rus Nüfuz Mücadelesi ve İngiltere'nin Arap Vilayetleriyle İlgili Endişeleri

a.İngiliz-Rus Mücadelesinde Arap Vilayetleri

İngiltere her ne kadar İstanbul'un halihazırdaki statüsüne saygılı olacağına ve Mısır ile Süveyş Kanalı'nı tehdit edebilecek bir harekete girişmeyeceğine dair Rusya'dan savaş öncesinde söz almışsa da, Rus birlikleri Osmanlı sınırını geçer geçmez (28 Nisan 1877) İngiliz Hükümeti İstihkam Genel Müfettişi J. L. Simmons'u ülkenin ihtiyaç duyduğu bir ikmal üssünün nerede kurulabileceğini incelemekle görevlendirmişti.⁵

Son elli yılın gelişmeleri İngiltere ve Rusya'nın birbirlerinin asıl rakipleri olduğunu göstermişti. İngiliz yönetiminin bu konudaki genel görüşünü – belki kabineye kıyasla daha yüksek bir hassasiyetle – temsil eden Kraliçe Victoria'nın ifadesiyle asıl mesele “Türkiye'ye destek verip vermeme değil; dünyada İngilizlerin mi yoksa Rusların mı üstünlüğe sahip olacağı meselesi'ydi.⁶

İngiltere'yi endişelendiren ve halihazırdaki çıkarlarını korumak – mümkünse de nüfuzunu genişletmek – için harekete geçiren Rus yayılmacılığı 19.yüzyılın ikinci yarısının başlarında hız kazanmıştı.

Bununla birlikte İngiltere 19.yüzyılın ilk yarısında da kendisinin nüfuz bölgesinden binlerce millik düzlük, çöl ve dağlarla ayrılan uzaktaki Rus tehlikesinden endişe etmiş ve ABD yayılcılığına göstermediği ilgiyi Rus yayılcılığına göstermişti. *Foreign Office, War Office, India Office* ve Hindistan hükümeti sürekli olarak Rus faaliyetlerini gözlemiş, Rusya'nın muhtemel hareketleri ve askeri potansiyeli hakkında bilgi alışverişinde bulunmuş ve ortak eylem planları üzerinde durmaksızın çalışmışlardır.⁷

Daha yüzyılın ilk çeyreğinde İran-Rus (1826-8) ve Osmanlı-Rus (1828-9) savaşları Rusya'nın Kafkaslardan Dicle ve Fırat'a doğru genişleme niyetinin işareti olarak görülmüştü. Ermenilerle Suriye Hıristiyanlarının haklarını korumak bu bölgede nüfuzunu artırmanın bahanesi olabilirdi.⁸ Orta Asya'da ise Rusya, Kırım Savaşının ertesinde iki ayrı istikamette yayılmaya başlamıştı. Birinci istikamet Orenberg'ten başlıyordu ve Kabil'e doğru ilerliyordu. 1864'te Çimkent, 1865'te Taşkent, 1866'da Hokand ile Buhara ve 1868'de Semerkant işgal edildi. Bu işgallerle birlikte Rusya'nın nüfuzu Afgan Türkistanına dayanmıştı. İkinci istikamet Hazar Denizinden başlayarak İran sınırları yakınındaki Herat'a doğru ilerliyordu. Hive 1873'te alınmış, 1884'te Merv'in alınması Rusya'nın bu ikinci yayılma istikametini doğrulamıştı.⁹

Rus yayılcılığının İngilizler açısından endişe verici bu geçmişine ek olarak savaşın kısa bir süre öncesinde Mısır'da görülen bazı gelişmeler de bir kaç farklı açıdan İngilizlerin Rus tehdidi algılamasını şiddetlendirmiş, Akdeniz'de egemenlik ve Hindistan yolunun güvenliği ile ilgili endişelerini artırmıştı.

Mısır'daki İsmail yönetiminin (1863-1879) hedefi Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanmanın ötesine geçmekteydi. İsmail, komşu topraklara doğru genişleyip Osmanlı İmparatorluğu'yla da rekabet ederek Mısır'ı modern emperyal bir güce dönüştürmek amacındaydı. Süveyş Kanalının açılması bu arzuyu gerçekleştirecek projenin bir parçasıydı.¹⁰ İsmail hızla, bu amaca ulaşmak için yapılması gerektiğini düşündüğü bütün düzenlemeleri yapmaya girişmiş, idari, hukuki ve askeri sistem, sanayi ve tarım, altyapı ve eğitim elden geçirilmiş, hatta meclis benzeri bir kurum oluşturulmuştu; yabancı tüccar ve yatırımcılar davet edilmiş, Mısır ordusunu yeniden organize etmek üzere Amerikalı subaylar görevlendirilmişti. İsmail döneminde Mısır'daki yabancıların sayısının bir kaç on binden yüz bin civarına kadar arttığı ve İsmail'in çevresinin başta Avrupa taraftarı eğilimleriyle bilinen meşhur Ermeni

Nubar Paşa olmak üzere Hıristiyan danışmanlarla dolduğu görülmekteydi. Bu gelişmeler sürerken İsmail iftiharla “Mısır artık Afrika’da değildir, Avrupa’dadır” diyordu.¹¹

1870’lerin ortalarında Mısır geniş bir imparatorluğa dönüşmek yolundaydı. Akdeniz’den Viktorya Gölünün kuzeyine, Hint okyanusundan Libya çöllerine kadar uzanan bir bölge Mısır’ın kontrolü altına girmişti. Ancak Mısır’ın gözü yalnızca Afrika’daki topraklarda değildi. Öyle anlaşılıyor ki Osmanlılara karşı bir Arap-Slav isyanının örgütlenmesinin Mısır’ın Osmanlı topraklarına doğru genişlemesinin kapısını açabileceği fikri İsmail tarafından cazip bulunmuştu. 1869 yılında Hidiv İsmail ile Rus hükümetindeki Panislavist hizipten olduğu bilinen İstanbul’daki Rus büyükelçisi Nikolai Ignatiev bir Arap-Slav isyanını Rusya, Mısır ve Karadağ’ın destekleyeceği konusunda sözlü bir anlaşmaya varmışlardı. Bir yıl sonra ise Rusya ile Mısır’ın bir Arap-Güney Slav isyanını askeri olarak destekleyecekleri konusunda bir taslak antlaşma hazırlandı. Buna göre bir Osmanlı-Rus savaşı söz konusu olduğunda Mısır tarafsız kalacaktı. 1875 yılında yine Panislavist olduğu bilinen General Rostislav Fadeyev ülkeyi Osmanlılara karşı girişilecek savaşa hazırlamak üzere Mısır’a gelmişti. Ancak Balkan barutfıçısı ateş aldığı anda İsmail, Ignatiev’in isteklerini duymazdan geldi, hatta 1877’ye gelinip Osmanlı-Rus savaşı patlak verdiğinde padişaha 30.000 asker gönderdi. Hidiv İsmail’in bu ani dönüşü yapmasının tek değilse de belki de en önemli sebebi Ignatiev’le aralarındaki görüşmelerin dışarı sızmış olması ve sonuçta kendisinin ortak bir İngiliz-Fransız ultimatomuyla yüzyüze gelmesiydi.¹²

Rusya’nın Arapları Mısır liderliğinde isyana teşvik etme ihtimali dışında doğrudan doğruya Anadolu, Irak ya da Suriye’deki halkları kışkırtması da muhtemeldi.¹³ Her ne şekilde olursa olsun Mezopotamya ve Suriye’de Rusya’nın nüfuzunu artırması kabul edilemezdi. 1878’de Dışişleri Bakanı Salisbury İstanbul’daki Büyükelçisi A. H. Layard’a “Suriye ve Mezopotamya’da Rus nüfuzu bizim için çok ciddi bir sıkıntı olacak ve kuşkusuz Bağdat-Bombay bağlantısı nedeniyle bizim Hindistan’daki konumumuzu güçleştirecektir” diye yazıyordu. Bu kaygı Malta’ya ek olarak Kıbrıs gibi daha yakın bir üssün el altında bulundurulmasının “kesinlikle ve vazgeçilemez biçimde gerekli” görülmesinin sebeplerinden biri olmuştu.¹⁴ Böylece İngiltere Rusya’yı da denetim altında tutmuş olacak ve Anadolu ve Suriye’yi kontrol edebilecekti. Disraeli’nin ifadesiyle “Kıbrıs Batı Asya’nın anahtarı”ydı.¹⁵

Diğer yandan İngiltere bu manevrayla Osmanlı'nın koruyucusu sıfatını alarak Hindistan'daki elli milyon Müslüman arasında prestij de kazanacaktı.¹⁶

b. İngiliz Dış Politikasında Belirsizlik ve Bölünme

“93 Harbi” sırasında İngiltere'nin hangi adımı atacağı konusunda bir belirsizlik bulunmaktaydı. Dışişleri Bakanı Lord Derby'nin istifa edip yerine Salisbury'nin geldiği 1878'in Mart ayının sonuna kadar süren bu belirsizlik İngiliz dış politikasının bir krizde olmasından kaynaklanmaktaydı.

Rusya 1877'de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı saldırıya geçtiğinde büyük bir ustalık göstererek İngiltere'yi müdahalede bulunmaktan alıkoyabilmişti. İngiltere'de kabine ve kamuoyu Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki varlığı konusunda bölünmüştü. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yürütülecek politika ile ilgili olarak Başbakan Lord Beaconsfield (Benjamin Disraeli) ile Dışişleri Bakanı Derby arasındaki bölünme bu konuyla ilgili İngiliz dış politikasını felç etmişti. Taraflardan biri olan Disraeli Rusya'nın Osmanlı Devleti karşısında bir zafer kazanmasını engellemek istiyor ve bu amaçla Gelibolu yarımadasına İngiliz birliklerinin yerleştirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Böylece hem Osmanlı Devleti korunacak hem de donanmaya İstanbul'a – ve bu arada Rusya'nın hem en zengin bölgesi hem de saldırı açısından zayıf karnı niteliğinde olan Ukrayna'ya – erişim olanağı sağlanmış olacaktı. Ancak kabine bu öneriye muhalefet etti.¹⁷

Osmanlı Devleti'nin kaderini ilgilendiren İngiliz politikasındaki bölünmenin diğer tarafını oluşturan Lord Derby ise İngiltere'nin geleneksel tavrı olan tarafsızlığın savunuculuğunu yapmakta ve güç kullanmaya karşı çıkmaktaydı. Bu görüş ayrılığı Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni bozguna uğratmasına kadar İngiltere'nin bir müdahalede bulunmasını engelledi. Sonuçta Rusya'nın İngiltere'nin müdahale etmeyeceğine inanmasına ve müdahale ettiğinde de daha hiddetli tepki göstermesine sebep oldu.¹⁸

Disraeli'yi aktif müdahaleden alıkoyan koşullardan biri kabinedeki bölünme ise diğeri de kamuoyunun Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki isyanları kanlı bir şekilde bastırmasından doğan tepkisiydi. İngiliz kamuoyunun Türklerin bu kadar aleyhine olması biraz da Rus propagandasının başarısıydı. Zira Güney Avrupa'daki gelişmelerle ilgili Batı'ya ulaşan haberlerin önemli bir kısmının kaynağı Rus ajanlarıydı.

Rusya İstanbul'da iyi örgütlenmiş ve iyi finanse edilen bir propaganda makinesi kurmuştu ve İngiltere bu kampanyanın ana hedefiydi.¹⁹

Savaşın seyri İngiltere'yi aktif bir şekilde harekete geçmekten alıkoyan bu her iki faktörü de ortadan kaldırdı. Osmanlı kuvvetlerinin Plevne'deki şaşkınlık ve hayranlık uyandıran direnişi kamuoyundaki Osmanlı imajını birdenbire olumlu istikamette değiştirmiş; yaklaşık altı aylık uzun bir direnişin ardından Plevne'nin düşüşü ise Rus tehlikesini daha da somutlaştırmış, böylece aktif direnişi savunan Disraeli'nin elini güçlendirmişti. Rusya artık önlem alınması kaçınılmaz olan bir noktadaydı ve İngiltere açısından Osmanlı Devleti hala savunulmaya degecek kadar canlı ve ayakta idi.²⁰

II. Savaş Sırasında Suriye

a. Bölgedeki İngiliz Diplomatlarının Değerlendirmeleri

İngiltere'nin Rus ilerlemesine karşı uygun üs arayışı, Disraeli'nin savunduğu aktif direniş politikası kabine içindeki mücadeleyi kazanmadan önce, hatta yukarıda değinildiği gibi daha Rus askerleri Osmanlı sınırını geçtiğinde başlamıştı. Uygun bir üssün neresi olabileceğiyle ilgili bir rapor yazmakla görevlendirilen İstihkam Genel Müfettişi Simmons yaptığı inceleme sonucunda ilk elde Kıbrıs, Rodos ve Girit seçeneklerini elemiş, Skarpanto ve Syrmi üzerinde durmuştu. Bununla ilgili bir araştırma yapmak üzere bir subay göndermiş, sonradan Stampalia'da karar kılmıştı. Bu tartışmalar sırasında Simmons İskenderun'un soruşturulması için bir uzman gönderilmesini de önermişti, ancak bu adım atılmamış, sonuçta Stampalia tercihi belirginleşmişti.²¹

Savaş Bakanı Gathorne-Hardy'nin Simmons'la 2 Mart 1878'de yaptığı bir görüşmede İskenderun'la ilgili fikrini sorduğu bilinmektedir. Simmons'un görüşünün alındığı bir başka görüşmede İzmir, İskenderun ve Midilli'nin adı geçmiş ya da İran Körfezi'nin başında bir noktanın alınabileceği olabileceği konuşulmuştu.²² İstanbul'daki Büyükelçi Layard ise hükümetine Mezopotamya'da üs kurulmasını önermekteydi.²³

Sonuçta "27 Mart'ta Disraeli'nin kafasında Hindistan yolunun güvenliği için Kıbrıs ve İskenderun'un alınması seçeneği olgunlaşmıştı. Bunun için gerçek bir stratejisi ya da İskenderun'la ilgili ayrıntılı bir bilgisi yoktu."²⁴ Buna karşın yine de Kıbrıs'ın 10 Mayıs'ın biraz öncesinden daha önce kararlaştırıldığına dair elde bir kanıt bulunmamaktadır.²⁵ Demek ki Halep'in ve Şam'ın limanı ve Fırat

vadisinden aşağı inşa edilmesi düşünülen demiryolunun son durağı olması gibi ek avantajlar taşıması itibarıyla İskenderun'un işgali Kıbrıs Konvansiyonunun imzalandığı 4 Temmuz 1878 tarihinin iki aydan daha kısa bir süre öncesine kadar Disraeli'nin gündemindeydi.

Öte yandan konuya salt Suriye açısından bakıldığında daha farklı bir pazarlık sonucunda Suriye'nin başka bir ülke tarafından işgal edilmesi de muhtemeldi. Örneğin Bismarck için Doğu Sorunundaki anlaşmazlığın çözümü Yakın Doğu'da çıkarı olan her büyük ülkenin Osmanlı Devleti'nin bir parçasını almasıydı. İngiltere, Mısır ile Ege Denizi'ndeki bazı Osmanlı adalarını, Fransa ise tazminat olarak Suriye'yi alabilirdi.²⁶

Londra'da Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve İngiltere'nin aleyhine olan yeni durumu dengelemek için Osmanlı Devleti'nden uygun bir yerin alınması ve üs yapılması tartışılırken Suriye'nin işgal edilmesi, beraberinde Fransa'nın düşmanlığını getireceğinden, makul olmayan bir seçenek olarak görülmüş olmalıydı. Nitekim Disraeli'nin sunduğu ve Fransa'nın İskenderun'un işgaline gösterebileceği muhtemel tepkiyi hesaba katmayan, aceleye gelmiş – Levant'ta iki yerin (Kıbrıs ve İskenderun'un) alınması – önerisi destek bulmamıştı.²⁷

Oysa Suriye'deki İngiliz başkonsolosu bunu gayet muhtemel görmekteydi ve hükümetine kendi görev yerinin işgal edilmesini teklif etmekteydi. 1878'in Mart'ında Suriye'de halkın devlete karşı ayaklandığı ve Mısır'a ilhak olma yanlısı gösteriler düzenlendiği yolunda Avrupa gazetelerinde çıkan haberler ve ortalıkta dolaşan söylentiler üzerine Beyrut'taki İngiliz Başkonsolosu J.Jackson Eldridge Londra'ya bilgi vermiş ve böylesi herhangi bir ayaklanma ya da gösteri olmadığını bildirmişti. Ancak Eldridge ayrıca, Arapların Türklerden çok hoşnutsuz olduklarını, öyle ki sözü edilen memnuniyetsizlik herhangi bir başarı umuduyla bir ayaklanmaya dönüştürülebilirse, hele de bir dış yardım umudu varsa, yerli Müslümanların hükümete açıkça cephe almakta tereddüt etmeyeceklerini rapor etmekteydi. Buna göre Suriye'de Araplar yabancı bir işgal ordusunu (bu gittikçe büyümekte olan halihazırdaki memnuniyetsizlikten yararlanma niyetinde olan herhangi bir güç olabilirdi) büyük bir memnuniyetle kurtarıcıları olarak karşılayacaklardır.²⁸

Eldridge Mısır'a ilhak olma arzusuyla ilgili olarak ise bu eğilimin Mısır hükümeti ajanları tarafından teşvik edildiğini tahmin ettiğini yazmaktadır. Ancak 1875'in sonlarında Hidivin Süveyş Kanalı

Şirketindeki hisselerinin İngiliz Hükümeti tarafından satın alınmasıyla birlikte Suriye halkının ‘İngiltere nihayetinde Mısır’ı işgal edecek ya da Mısır üzerindeki nüfuzunu artıracak’ şeklinde bir beklentiye girdiğini ve bunun da ilhak olma arzusunu yaygınlaştırdığını belirtmektedir.²⁹

15 gün sonra bu kez kendi inisiyatifi ile Dışişleri Bakanı Lord Derby’ye bir mektup yazan Eldridge’e göre durum son 10-15 gün içinde çok değişmişti; Suriye’nin İngiltere tarafından işgal edileceği söylentileri her sınıftan insan tarafından tartışılmaktaydı. Durum böylesi bir işgalin lehineydi. Suriyeliler İngiltere tarafından işgal edilmek istiyorlardı. Özellikle Müslümanlar arasında olmak üzere bu istek her kesimde çok yaygındı ve kendisine kalırsa böylesi bir adımı atmak gerekli olursa, her ne kadar Türk yetkilileri adet yerini bulsun diye bir direnç gösterisinde bulunabilirse de, işgal ciddi bir zorlukla, hatta bölge sakinlerinin kısmı de olsa herhangi bir muhalefetiyle dahi karşılaşmayacaktı.

İşgale karşı gelecek harici bir düşman olmadığından başlıca önemli yerleri tutmaya ve ülkede asayişi sürdürmeye yetecek bir askeri güç kâfi gelecek ve yardımcı kuvvetler oluşturmak arzu edilirse, Britanya bayrağı altında hizmet etmek üzere hatırı sayılır sayıda gönüllü hazır bulunacaktı. Eldridge bu sözlerinin ardından Suriye’deki hangi kesimden kaç asker alınabileceğini ayrıntılı olarak saymakta ve eğer akıllıca bir asker alımı yürütülürse çok kısa bir zamanda Suriye’nin çeşitli kabilelerinden 20.000 kişilik bir kuvvet teşkil edilebileceğini belirtmekteydi.

Eldridge aslında bunları yazmakla görevinin sınırlarını aşıyordu. Çünkü kendisi görüşlerini İstanbul’daki amirine, yani Büyükelçiye yazmalı, Dışişleri Bakanıyla temas, Büyükelçi vasıtasıyla kurulmalıydı. Ancak kendisinin değişiyse “aşırı coşkunuğu” “kamu hizmetine olan bağlılığından” kaynaklanıyordu.³⁰

İngiliz hükümetinin Kıbrıs konusunda karara varıp Osmanlı Devleti’yle anlaşma imzalamasından sonra da Eldridge Suriyelilerin işgal edilme arzularını iletmeye devam etti. Buna göre Manş Filosunun Kıbrıs’a ulaştığı haberi başta ilgi uyandırmamıştı. Ancak Adanın yönetiminin İngiltere’nin eline geçeceği haberi doğrulandığında Beyrut’u büyük bir heyecan sardı. Özellikle Hıristiyanlar bu kadar yakında bir İngiliz yönetiminin bulunmasından büyük memnuniyet duydular. Çünkü bunun Suriye’yi etkilemesi kaçınılmazdı. Ancak işgal Suriye’yi kapsamadığından memnuniyete bir de teessüf eşlik etmekteydi. Birkaç gün sonraki bir raporunda Eldridge Beyrut’taki memnuniyetin ve teessüfün Şam’da ve Suriye’nin diğer kısımlarında da olduğunu,

Hıristiyanlar arasında daha çok olmakla birlikte Müslümanlar arasında da olduğunu belirtmektedir. Nihayet Eldridge Kıbrıs'ın İngiltere'nin eline geçmesinin Beyrut'lu kapitalistler tarafından bir fırsat olarak görüldüğünü ve bunlardan bazılarının toprak satın almak üzere Kıbrıs'a gittiğini ya da adamlarını gönderdiğini rapor etmektedir. Örneğin rapora göre Suriye'de oturan bir Kıbrıslının 6.000 franklık ev ve bahçesi İngiliz işgali dedikodularıyla birlikte 25.000 frank etmeye başlamış, dedikodular doğru çıkınca iki üç gün içinde mal varlığının değeri 120.000 frank'a fırlamıştı.³¹

b. Savaş Öncesinde Halkın İçinde Bulunduğu Durum

Eldridge Suriye halkının memnuniyetsizliğini ve arayış içinde olduğunu rapor ederken ve Suriye'nin işgal edilmesi konusunda kendi değimiyle "aşırı coşkunluğa" kapılırken belki böylece kendi kariyeri için parlak bir fırsatı da hazır etmeye çalışıyordu; ama Suriye'deki halkın memnuniyetsizliği açısından bakıldığında söyledikleri aslında gerçeği yansıtıyordu. Ancak Suriye halkının bu dönemde içinde bulunduğu koşullara biraz yakından bakıldığında bu koşulların yabancı bir işgale onay vermekten başka, bir isyan ya da bağımsızlık hareketi girişiminin örgütlenmesi için de son derece verimli olduğu görülecektir.

1873 ve 1874'te İmparatorlukta tarım krizleri yaşanmış, 1875'te hazine krizi ortaya çıkmış, Yemen'de aşiretlere karşı yürütülen uzun süreli savaş (1871-1873) yeni mali yükler getirmiş ve aynı yıl, başka zaman ortaya çıksa bu kadar etkili olamayacak olan bir isyan – Hersek İsyanı – İmparatorluğun içinde bulunduğu durumu daha da güçleştirmişti.³²

1876'da bazı gözlemciler Suriyelilerin Osmanlı Devleti'nin bıçak sırtında olduğunu düşündüklerini yazmaktaydı. Bu gözlemcilere göre bütün Suriyeliler Büyük Güçler arasındaki ciddi yanlış anlamalar ya da karışıklıklar sonucunda ortaya çıkabilecek ve bütün 'medenî dünya'yı içine alabilecek olan felaketli bir savaşın Suriye için ne tür sonuçlar doğurabileceğini korkuyla tahmin etmeye çalışıyorlardı.³³ 1876'da Suriye'de çok kötümser bir hava esmektedir. Bilindiği gibi 'Üç Padişahlı Yıl' olarak bilinen 1876 yılında peş peşe padişahlar değişmiş, Osmanlı tahtındaki bu ani değişimler Suriye'de 'Osmanlı Devleti'nin sonu geldi' şeklinde dedikodular çıkmasına yetmişti.³⁴

Müslüman Arapların yönetimden hoşnutsuzluklarını besleyen koşullar arasında belki de en önemlisi asker verme yoluyla yakınlarını

kaybetmeleriydi. 1876 Sırp isyanı sırasında Halep'ten redif (yedek askerler) toplama sahnesi Müslümanların bu konudaki hissiyatları hakkında bilgi vermektedir. Halep'teki konsolos gördüklerini şöyle aktarıyordu:

Askerler ve görevliler Türkiye'nin kazanması imkansız olduğu için geri dönmeyi ümit etmemeleri gerektiğini duymuşlardı. Şehir dışına doğru giden yolda, yüzlerce kadın ve çocuk ağlayarak kısa bir süre askerlere refakat ederken bu sahneye şahit olan birkaç Avrupalı da redif askerlerinden geri kalan yoksul ailelerin iâşesiyle ilgili başvuru topluyorlardı; kırkın üzerinde asker Halep'e geri dönme ümidi içinde olmadıklarından ve ailelerine bırakacak paraları da olmadığından kadının önünde eşlerinden boşanmalarının kabulünü istediler. Müslümanlara göre böylece kadınlar kendilerine ve çocuklarına bakabilecek biriyle evlenmeye hak sahibi olacaktı. Kimi askerler götürülmek için kendilerini sakatladı. Bir görevlinin genç kardeşi [...] abisinin redif askerleri arasında olduğunu görünce geri dönüp kendi boğazını kesti. Elli civarında askerin yolda kaçtıkları söylendi ve onları bulmak için polis güçleri bölgeyi baştanbaşa taradı. Bu olaydaki en kötü şey bence Halep'in Müslüman nüfusunun hemen hepsinin tamamen Arap ırkından oluşu ve şimdiye kadar Türk yönetimine karşı hiç bu kadar dolmamış olmaları, bu türden duygulanımların ifadesi için bir fırsat doğmuş olmasıydı. Böylece, saflar arasında kocasından kendi isteği dışında ayrı düşürülmüş bir kadın Sultan'ın başına lanetler okuyor ve kalabalık içinde destek buluyordu.³⁵

Yukarıdaki olayın vuku bulduğu 1876 yılı zorluklarla dolu olmasına rağmen memnuniyetsizlik henüz her yerde zirveye ulaşmamış, Haleplilerin taşıdığı ruh hali henüz bütün Suriye'yi sarmamış, böylece asker alma pek çok yerde bu kadar tepki almamıştı.³⁶ Ama Osmanlı-Rus Savaşının son günlerinde İngiltere'nin Beyrut başkonsolosu Hama'da, Beyrut'ta, Trablus'ta Cebel'de, Suriye'nin her yerinde halkın askerden kaçabilmek için akla gelebilecek her türlü hileyi yaptığını, kimi yerlerde ayaklandığını rapor ediyordu. Artık bu tür memnuniyetsizlikler Suriye'nin her yerinde görülmüyordu. Çünkü savaş çok fazla can ve mal

kaybına neden olmaktadır.³⁷ Örneğin Lübnan hukuki statüsü nedeniyle asker vermek zorunda olmayan bir bölge olduğundan hükümet burada bir gönüllü kampanyası düzenlemeyi kararlaştırmış, tahminlerin de üzerinde bir kayıtsızlık görülmüş, kampanya sonucunda tek bir kişi bile gönüllü olmaya ikna edilememiştir.³⁸

Müslümanların içinde buldukları güçlük savaş dışında sebeplerden de kaynaklanmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin taşra yönetimindeki başarısızlıkları bunların başında gelmekteydi. Farklı cemaatlere bakıldığında İmparatorluğun içinde bulunduğu durumdan en çok zarar görenler yoksul Müslümanlardı. Diğer cemaat üyeleri şöyle ya da böyle güçlü bir ülkeden destek ister ve alırlarken Müslüman köylüler başvurabilecekleri güvenilir bir makam bulamıyorlardı.

Suriyelilerin içinde bulunduğu ağır koşullar Cebel-i Lübnan'a yakın köylerde kendini bir başka şekilde göstermekteydi. Yakın köylerin Müslüman ahalisi bir şekilde Lübnan'a ilhak olmanın yollarını aramaya başlamıştı. Savaş yıllarının ekonomik krizi Lübnan'da pek hissedilmemiştir. Cebelliler Lübnan Nizamnamesi'nin avantajlarını öğrenmişlerdi ve sonradan bu ayrıcalıklarını korumak istedikleri görülmüştü.³⁹ Öte yandan yanı başlarındaki Lübnan'ı gözleyen Suriyeliler için Lübnan büyük devletler arasında bir uzlaşmayı ifade ederken, Lübnan'ın dışı büyük devletler arasında bir çatışma alanını ifade ediyordu. Bu yargıyı destekleyen bir gözlemi bizzat Beyrut İngiliz konsolosu Eldridge yapmıştı. Eldridge, Fransız konsolosu ile birlikte şehri gezdikleri bir günün ertesinde halkın büyük bir mutluluk duyduğunu anlatıyordu. Kendisine göre bu son derece doğal, sıradan bir geziydi; oysa Beyrut'lular bu iki devletin konsoloslarının aralarının iyi olduğunu gördüklerinde kendilerini daha güvende hissetmişlerdi.⁴⁰

Tamamıyla Müslüman olan Kalmun kasabası sakinlerinin Lübnan'a ilhak olmak için verdikleri dilekçe Osmanlı Devleti'nden kaçışı çok açık bir şekilde göstermektedir. Eskiden Cebel-i Lübnan'a bağlı olan Kura kazasına bağlı olduklarını açıkladıktan sonra dilekçe şöyle devam etmektedir:

Bugün Lübnan'a ihsan edilen imtiyazlardan Kura da faydalanmaktadır, ama bizim köyümüz hariç tutulmuş ve bizim fikrimiz sorulmadan ve isteğimiz hilafına köyümüz Trablus'a bağlanmıştır. Nihayetinde şimdi Trablus'un baskıcı yönetimi altındayız. Halihazırda Lübnan Mutasarrıfına, yukarıda

dediğimiz üzere, eskiden olduğu gibi Cebel'e bağlı olan Kura'ya dahil edilmemiz için ricada bulunan bir dilekçe verdik. Şimdi ise bu dilekçeyi, bu durumda sığınacak bir yer olarak gördüğümüz size, şefkatinizi ve merhametinizi göstermeniz ve Kura'ya ilhak olmamız yönünde müdahale edip nüfuzunuzu kullanmanız için istirham ediyoruz; çünkü biz fukara bir cemaatiz ve bin bir türlü derdin altında ıstırap çekiyoruz. [28 imza]⁴¹

Müslüman Kalmun sakinlerinin dilekçesi tek örnek de değildi. Yine Trablus'un kuzey doğusunda hemen hepsi Müslüman olan ve 3000'in üzerinde nüfusa sahip büyük bir köy olan Kırış köyü de benzeri bir talepte bulunmuştu. İngiliz Konsolosu altında 56 imza olan bu dilekçeyi 'kesinlikle samimi ve spontane' olarak değerlendirmişti. Ona göre dilekçe Lübnanlıların nasıl bir refah içinde yaşadıklarını ve komşuları tarafından nasıl imrenildiğini gösteriyordu ve tabii tersini de. İngiliz Konsolos bu her iki köyün ahalsinin de Müslüman olduğunu ve normalde kesinlikle başında Hıristiyan bir valinin olduğu, Hıristiyan olmayan dinlerle kıyaslandığında bire on oranında Hıristiyan memurların istihdam edildiği bir yönetim altına girmek istemeyeceklerini belirtmektedir.

Bu ikinci örnek Kalmun örneğinden çok daha çarpıcıydı, çünkü Kırış köylüleri Cebel'e ilhakları gerçekleştiği takdirde vilayete ödedikleri verginin aynısını ödemeye hazır olduklarını beyan etmişlerdi. Konsolosa göre bu sırada köylülerin vilayete ödedikleri vergi, Lübnanlı köylülerin ödedikleri verginin üç katıydı ve Türkiye tarihinde bu olayın benzeri yoktu. Hıristiyan olan bir yönetim altındaki şanslı komşularının sahip olduğu imtiyazlardan yararlanmak için daha fazlasını ödemeye razı olmaları, vergilerin toplanmasında maruz kaldıkları baskı ve adaletsizliğin boyutunu göstermekteydi.⁴² Osmanlı Devleti'nin belirli ve makul vergi politikasının, ilk dönemlerde komşu ülkelerin köylülerini cezbetmede ne kadar etkili olduğu hatırlanırsa bu gelinen noktada, söz konusu olaylarla ilgili olarak konsolosun 'Türkiye tarihinde benzeri yok' demesi daha anlaşılır olmaktadır.

c.Suriye'de Yerel İnsiyatif Oluşturma Çabaları

Savaş Arapların içinde bulunduğu koşulları daha da zorlaştırdı ve Osmanlı Devleti'nin geleceğine olan güveni sarstı. Suriyeli Araplar

Osmanlı Devleti'nin dağılmakta olduğuna ve örgütlü bir hareketin inisiyatifi olmadığı taktirde yabancı bir ülkenin işgaline uğrayacaklarına kanaat getirdiler.

Savaşın sonlarına doğru Suriye'de Ahmed el Sulh adındaki Beyrutlu bir Müslümanın öncülüğünde kapsamlı ve gizli bir tartışma başladı. Sayda ve civarında toplantılar düzenleyerek Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu ve Suriye'nin geleceğini tartışan el Sulh, ardından bir grupla birlikte Şam'a giderek Emir Abdülkadir el Cezayirî ile görüştü. Burada 3 gün kalıp Suriye'nin kurtarılmasıyla ilgili görüş alışverişinde bulunduktan sonra Beyrut'a geri döndü. Beyrut'tan Suriye'nin her yerine Halep, Hama, Humus ve Laskiye'ye, Alevi kabilelerine, Dürzilere haber gönderilerek Beyrut'a temsilci göndermeleri istendi. Buraya gelen temsilciler 20 gün boyunca gizli toplantılar yaptılar. Bünyesinde yaklaşık 30 lideri bulunduran kongrede Suriye'nin Osmanlı Devleti'nden ayrılması ve bağımsız bir devlet olması kararlaştırıldı. Suriye, bugünkü Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin ve İsrail'i kapsayacaktı. Devlet başkanı Abdülkadir el Cezayirî olacaktı. Kongre üyelerine göre Cezayirî'nin seçilmesi için pek çok sebep vardı: Abdülkadir soylu bir aileden gelmekteydi; Suriye'de büyük bir prestij sahibiydi ve daha önce güçlü bir Arap devleti kurmuş ve Fransızlara karşı savaşmış ulusal bir kahramandı. Bu kararın alınmasının ertesi günü el Sulh Cezayirî ile görüşmeye ve alınan kararı bildirmeye gitti. El Cezayirî üç koşul koyarak müstakbel devletin başkanlığını kabul etti: 1.Suriye ile Osmanlı Devleti arasındaki dinsel bağ korunacak, Osmanlı halifesi halife olarak tanınacaktı 2. Kendisinin devlet başkanlığı için bütün Suriyelilerin oyunu istiyordu. 3. Kongre üyelerinin ne tür bir bağımsızlık için çabaladıklarını tarif etmelerini istiyordu.⁴³

Kongre üyeleri Cezayirî'nin koşullarını kabul ettiler, ama prensipte bağımsızlığa karşı olmadıklarını belirtmekle birlikte istedikleri bağımsızlığın tarifini Osmanlı-Rus Savaşının sonucuna bağlamaya karar verdiler. Böylece Berlin Kongresini büyük bir dikkatle izlemeye koyuldular. Eğer büyük bir devlet Suriye'ye göz koyacak olursa tam bağımsızlık isteyeceklerdi; eğer böyle bir tehlike ortaya çıkmazsa Mısır ya da bazı Balkan ülkelerinde olana benzer şekilde özerklik istemekle yetineceklerdi. Bunun zeminini hazırlamak üzere Cezayirî'nin Suriye'nin çeşitli bölgelerini dolaşması ve destek aramak üzere Avrupa'ya bir delegasyonun gönderilmesi kararlaştırıldı.⁴⁴

Osmanlı-Rus Savaşı'nın kısa bir süre sonrasında, 1880'de, İstanbul'da geçen gizli bir görüşmede savaşın sonlarına doğru, yine, Abdülkadir'in liderliğindeki bir hareketten söz edildiği görülmektedir. Abdülkadir'in yeğeni Hüsnü Bey bir İngiliz yetkiliyi (Sir Sandison) amcası konusunda uyarmak üzere görüşmeye çağırmişti. Hüsnü Bey'e göre Abdülkadir, savaşın sonlarına doğru Suriye'yi bir ihtilale götürecek bir plan hazırlamıştı. Bu plan Fransız çıkarlarıyla uyum içindeydi ve Fransız hükümeti tarafından destekleneceğine dair bir güvence de alınmıştı. Hatta Emir'e Fransız savaş gemilerinin kendisiyle işbirliği yapacağı sözü verilmişti. Bunun üzerine Abdülkadir son derece örgütlü bir isyan için gerekli hazırlıkları yapmıştı. Planın uygulanmasında Akka'daki Cezayirli Araplar (tahminen 4.000 kişilik bir koloni) kullanılacaktı. Ancak Kıbrıs'ın beklenmedik bir şekilde İngiltere'ye bırakılması, söz konusu planı suya düşürmüştü. Sir Sandison bu görüşmeyi şöyle yorumlamıştı:

Bu söylenenler böylesi bir enerji ve karaktere sahip Emir gibi birinin niye hâlâ Suriye'de oturduğunu; ihtilalci hareketler söz konusu olduğunda işbirliği yapmaya her an hazır olan Maruni nüfus da hesaba katıldığında, kendisine körlemesine sadakat duyan geniş kolonisinin, Sultan'ın Suriye'deki otoritesi ve Mısır'ın gelecekteki güvenliği için (Mısır'ın güvenliği de Suriye'nin istikrarına bağlıdır) ciddi bir tehlike olmaya devam ettiğini gösterir gibidir.⁴⁵

İngiliz Büyükelçisi Layard, Sir Sandison'un söz konusu memorandumunu Londra'ya aktarırken, Hüsnü Bey'in söylediklerinin ne kadar güvenilir olduğunu bilemeyeceğini, ama şimdiye kadar alınmış olan bilgilerin bu söylenenleri belirli bir ölçüde doğruladığı bilgisini vermiştir.⁴⁶

Bu tehlikeyi Osmanlı Devleti de fark etmiştir. Kongrenin yaptığı planlar Osmanlı Devleti'nce öğrenildi; kongre üyelerinin kimisi belirli yerlerde ikamete zorlandı, kimisi ülke dışına çıkartıldı, Abdülkadir el Cezayirî ile Ahmed el Sulh'un görüşmesi yasaklandı. Osmanlı Devleti'nin kongre üyelerine karşı aldığı tedbirlerden başka, İmparatorluğun Berlin Kongresinden parçalanmadan çıkması da planın uygulanma şansını ortadan kaldırmıştı.⁴⁷ Ama böylece ilk defa ayrılıkçı bir Arap hareketi örgütlenmişti.

Sonuç

Osmanlı-Rus Savaşının seyri ve buna karşı İngiltere'nin hangi istikamette olacağı meçhul olan bir adım atacağı beklentisi Suriye'de halkın kendi geleceği üzerine düşünmesi ve kendi kaderini çizmek üzere harekete geçmesi sonucunu doğurmuştu. İngiltere'nin atabileceği muhtemel bir adım olarak Kıbrıs'ın alınması ihtimallerden sadece biriydi ve belki de Disraeli hükümeti bütün hesaplarını daha doğru yapmış olsaydı en güçlü ihtimal değildi. Kıbrıs'ın alınması sonradan pek çok kişi ve basın tarafından bir fiyasko olarak görülmüş bu konuda sert tartışmalar yaşanmıştır.

İngiliz basınında sonradan çıkan haberlere bakılırsa önceden etraflı bir inceleme yapılmış olsaydı Kıbrıs'ın emperyal amaçlar açısından uygun bir seçenek olmadığı görülecekti. Kıbrıs'a çıkarılan 10.000 kişilik birlik kısa bir süre sonra sıcaktan ve hava koşullarından kötü etkilenmiş, bir rapora göre %25'i ateşli hastalıklara yakalanmış, adanın sağlıksız bir yer olduğuna dair haberler gazetelerde yer almaya başlamıştı. Kıbrıs'ın bir donanma üssü olma bakımından potansiyeline bakıldığında durum daha iyi değildi. Kıbrıs'ta uygun bir liman bulunamıyordu. Sonradan Mağusa'nın liman yapımına uygun olduğuna karar verilse de bu ancak çok yüksek maliyetlerle gerçekleştirilebilirdi ve sağlıklı olması için bataklıkların kurutulmasını ve etrafına ağaç dikilmesini de gerektiriyordu. Bu fiyasko *Punch*'ta çıkan çeşitli karikatürlerle sergilenirken Ekim 1878'de Donanma Birinci Lordu W.H. Smith ile Savaş Bakanı Stanley durumu netleştirmek üzere adaya gönderildi. Bu gezi Kıbrıs'n askeri birlikler için bir üs olarak kullanılmasına ilgili planları ciddi bir şekilde değiştirdi. Smith ve Stanley birliklerin hemen adadan ayrılmasını önerdiler. Sonuçta Ağustos 1879'a gelindiğinde Kıbrıs'taki İngiliz askerlerinin sayısı artık 400 civarına inmişti. Mağusa'nın uygun bir liman olarak inşası için ise aceleye gerek olmadığı, Rus tehlikesi ortaya çıktığında harekete geçilebileceği kararlaştırıldı. Gerçekte Mağusa limanının yapımına ancak çeyrek yüzyıl sonra başlandı.⁴⁸

Bu elbette Suriye'nin işgal edilmesinin İngiltere açısından Kıbrıs'a kıyasla daha makul bir seçenek olabileceği anlamına gelmemektedir. Ancak İngiltere'nin Kıbrıs konusunda yanlış adım attığı doğru ise bu adımı Suriye'yi işgal etme şeklinde atmasının da muhtemel olduğu düşünülebilir. Herhalükarda İngiltere Suriye'yi işgal etmese de Bismarck'ın önerdiği tarzda bir pazarlıkla Suriye'nin bir başka güç tarafından işgal edilmesi ihtimali de bulunmaktaydı. Bu olasılıklar

Arapların Arap siyasi uyanışının ilk örneği sayılabilecek ayrılıkçı bir hareket geliştirmesine sebep olmuştur.

Suriye halkının yukarıda sözünü ettiğimiz perişan durumu ve memnuniyetsizliği göz önünde bulundurulduğunda hareketi motive eden tek faktörün işgal korkusu olmadığı düşünülebilir. Nitekim bu tarihten sonra Araplar arasında Türk-karşıtı duyguların gizli toplantıların sınırını aşıp açıkça ifade edileceği görülecektir⁴⁹. Ama özellikle Müslüman Araplar açısından en önemli faktör muhtemelen buydu ve dolayısıyla Arapların en büyük korkusu Berlin Kongresiyle birlikte ortadan kalkmış olduğundan katılımcıları açısından hareketin zaruriyeti de bir ölçüde de olsa azalmıştı.

Dipnotlar

¹ Rusya Avrupa'dan elbette böylesi bir vekalet almış değildi. Ancak yine de Rusya'nın Avrupa nezdinde az çok meşru bir zemine sahip olduğu söylenebilir. Çar, Balkan Hıristiyanlarını ve özellikle Bulgarları kurtarmak üzere harekete geçmişti ve bu konuda Avrupa'daki kamuoyu Osmanlı'nın son derece aleyhineydi. G.D. Clayton, *Britain and The Eastern Question: Missolonghi to Gallipoli* (London, 1971), 138-9.

² Bu konuda farklı bir bakış açısı için bkz. Keith M. Wilson, "Constantinople or Cairo: Lord Salisbury and the Partition of Ottoman Empire", Keith M. Wilson (ed.) *Imperialism and Nationalism in the Middle East* (1983). Aktaran P.J. Cain and A.G. Hopkins, *British Imperialism: Innovation and Expansion: 1688-1914* (New York, 1993), 404 ve dn 30. Cain ve Hopkins Wilson'a dayanarak İngiltere'nin "Kahire için İstanbul'u yüzüstü bırakmak" olarak özetlenebilecek bu politika değişikliğinin gerçeği ifade etmediğini, bunun yerine Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün 1914'e kadar savunulduğunu, politika değişikliği olarak görülen şeyin aslında halihazırdaki stratejinin ikinci bir stratejiyle desteklenmesi olduğunu iddia etmektedirler. ibid.

³ Aşağıda kullanılacak olan Suriye terimi günümüzün Suriye Devleti'nden daha geniş bir alanı kapsamaktadır ve 20. yy'da Arap milliyetçilerinin yaygınlaştırdığı bir terim olan "Coğrafi Suriye" ya da "Büyük Suriye (*Greater Syria*)" adıyla bilinen bölgeyle aşağı yukarı kesişmektedir. Antik çağda yalnızca 'Suriye' olarak adlandırılan bu bölge Akdeniz'in en doğudaki kıyılarından Arap çölüne, İskenderun'dan San'a'ya kadar uzanan bölgeyi

ifade etmek üzere kullanılıyordu; dolayısıyla bugünkü Suriye, Filistin, İsrail, Ürdün ve Lübnan'ı kapsamaktaydı. Bkz. KCB, "Syria", *Encyclopaedia Britannica*, Cilt 21, (Londra, 1957), 715. Osmanlı idaresinde Suriye Vilayeti bazen sınırları genişletilmiş ya da daraltılmış olsa da söz konusu dönemde Şam, Kudüs-ü Şerif, Beyrut, Trablusşam, Akka, Hama, Havran ve Belka livalarından oluşan geniş bir alanı ifade etmekteydi. *Suriye Vilayet Salnamesi*, 1. defa, (hicrî 1285 [1868]), 29.

- ⁴ Zeine N. Zeine, *Türk-Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu*, çev: Emrah Akbaş (İstanbul, 2003), 60.
- ⁵ Harold Temperley, "Further Evidence on Disraeli and Cyprus," *The English Historical Review* 46 (July 1931): 457.
- ⁶ Clayton, *Britain and The Eastern Question.*, 139-40.
- ⁷ Sneh Mahajan, *British Foreign Policy, 1874-1914: The Role of India* (Florence, KY, USA, 2002), 14.
- ⁸ Mahajan, *British Foreign Policy*, 13.
- ⁹ Ibid.
- ¹⁰ İsmail sonradan (1875) devasa bir mali külfet getiren emperyal düşleri nedeniyle Süveyş Kanalındaki hisselerini İngiltere'ye satmak durumunda kaldı. Bkz. Efraim Karsh and Inari Karsh, *Empires of the Sand: The Struggle for Mastery in the Middle East: 1789-1923* (Massachusetts, 1999), 48-9.
- ¹¹ Karsh and Karsh, *Empires of the Sand*, 44-5.
- ¹² Ibid., 45-7.
- ¹³ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih: (1789-1994)*, 4.Bs. (İstanbul, 1995), 348.
- ¹⁴ Mahajan, *British Foreign Policy*, 13.
- ¹⁵ Rıfat Uçarol, *1878 Cyprus Dispute & The Ottoman-British Agreement: Handover of the Island to England* (Lefkoşa, 2000), 40.
- ¹⁶ Edouard Dirault, *Şark Meselesi: Bidayet-i Zuhurundan Zamanımıza Kadar*, Çev. Mehmet Nafiz (Bab-ı Ali, 1329), 308.
- ¹⁷ John Ferris, "Intelligence and Diplomatic Signalling during Crises: The British Experiences of 1877-78, 1922 and 1938", *Intelligence and National Security*, 21 (5) (Ekim 2006): 677.
- ¹⁸ Ibid.
- ¹⁹ Norman Rich, *Great Power Diplomacy: 1814-1914* (New York, 1992), 222.
- ²⁰ M. Smith Anderson, *Doğu Sorunu: 1774-1923: Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir Deneme*, çev. İdil Eser (İstanbul, 2001), 210-12.
- ²¹ Temperley, "Further Evidence": 457-8.
- ²² Temperley, "Further Evidence": 459.

- ²³ Anderson, *Doğu Sorunu*, 223.
- ²⁴ Temperley, “Further Evidence”: 458-9. Üs seçenekleri arasından Kıbrıs’ın seçilmesi çoğunlukla Disraeli’nin inisiyatifi olarak bilirse de Lord Salisbury ile Albay Home yönetimindeki Savaş Bakanlığı İstihbarat Servisi’nin de bu kararda etkili olduğu ve belki de fikrin önce bu ikiliden çıktığı eklenmelidir. Dwight E. Lee, “A Memorandum Concerning Cyprus, 1878”, *The Journal of Modern History* 3 (June 1931): 235. Lee bu konuda deliller getirdiğini söylediği şu esere atıfta bulunmaktadır: Lady Gwendolen Cecil, *Life of Marquis of Salisbury*, cilt II (London, 1922), 214-15, 265-70, 277.
- ²⁵ Temperley, “Further Evidence”: 459.
- ²⁶ Anderson, *Doğu Sorunu*, 203-04.
- ²⁷ Harold Temperley, “Disraeli and Cyprus”, *The English Historical Review*, 46 (182) (Apr., 1931): 276; İskenderun ayrıca bazı coğrafi sebeplerden dolayı da makul bulunmamıştı. Bkz. Anderson, *Doğu Sorunu*, 223.
- ²⁸ Eldridge’ten Derby’ye, 26 Mart 1878, Beyrut, *FO 78/2847* No 24.
- ²⁹ Ibid.
- ³⁰ Eldridge’ten Derby’ye, 10 Nisan, Beyrut, 1878 *FO 78/2847*, No 33
- ³¹ Eldridge’ten Layard’a, 11, 18 ve 22 Temmuz 1878, Beyrut, *FO 78/2848*, No: 55, 57 ve 73.
- ³² Roderic H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Reform: 1856-1876*, Çev. Osman Akınhay, Cilt I (İstanbul, 1997), 45; Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çev. Metin Kırıatlı, 8 bs. (Ankara, 2000), 158.
- ³³ Eldridge’ten Elliot’a, 9 Temmuz 1876, Aleih, *FO 195/1113*, No 38.
- ³⁴ Eldridge’ten Elliot’a, 3 Eylül 1876, Aleih, *FO 195/1113*, No 47. Roderic Davison “Üç Padişahlı Yıl” başlığı altında bu ani değişimleri ayrıntılı olarak ele almaktadır. Bkz. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Reform*, 88-140.
- ³⁵ Skene’den Elliot’a, 13 Temmuz 1876, Halep, *FO 195/1113*, No 20.
- ³⁶ Eldridge’ten Elliot’a, 23 Temmuz 1876, Aleih, *FO 195/1113*, No 23.
- ³⁷ Eldridge’ten Layard’a, 19 Ocak, 3 ve 4 Şubat 1878, Beyrut, *FO 78/2847*, No 9, 12 ve 13.
- ³⁸ Eldridge’ten Layard’a, 5 Ocak 1878, Beyrut, *FO 78/2847*, No 2.
- ³⁹ Eldridge’ten Layard’a, 16 Mart 1878, Beyrut, *FO 78/2847*, No 25.
- ⁴⁰ Eldridge’ten Elliot’a, 10 Temmuz 1878, Beyrut, *FO 195/1113*, No 39.
- ⁴¹ Eldridge’ten Layard’a, 10 Temmuz 1878, Aleih, *FO 78/2848*, No 65.
- ⁴² Eldridge’ten Layard’a, 22 Temmuz 1879 (Dilekçenin altında 56 imza var), Aleih, *FO 195/1264*.

- ⁴³ Zeine, *Türk-Arap*, 60-61; Elizer Tauber, *The Emergence of The Arab Movements* (London, 1993), 10-12.
- ⁴⁴ Zeine, *Türk-Arap*, 60-61; Tauber, *Emergence of The Arab Movements*, 10-12.
- ⁴⁵ Sandison'un Memorandumunu, 22 Şubat 1880, Pera, FO 424/106, No 92 içinde ek olarak.
- ⁴⁶ Layard'tan Salisbury'ye, 24 Şubat 1880, FO 424/106, No 92.
- ⁴⁷ Zeine, *Türk-Arap*, 60-61; Tauber, *Emergence of The Arab Movements*, 10-12.
- ⁴⁸ Andrekos Varnava, "Punch and the British occupation of Cyprus in 1878", *Byzantine and Modern Greek Studies*, 29 (2) (2005): 180.
- ⁴⁹ Örneğin bkz. Dickson'dan Goschen'e, 3 Temmuz 1880 içinde *Memorandum on certain Revolutionary Placards that have lately appeared in Beyrout*, Beyrut, FO 78/3130, No 47 ve Plowden'dan Granville'e, 20 Mayıs 1881, Bağdat, FO 195/1370, No. 21.

Jewish Settlers in Cyprus During the British Rule, 1880s-1940s*

Danny Goldman

Eastern Mediterranean University

Abstract

This article is part of a series of preliminary qualitative surveys of both the Jewish settlements that once existed in Cyprus and the literature concerned with those settlements. This study is a documentation of the Jewish presence in Cyprus from the 1880s to the 1940s. It presents the historical background, maps the locations of the Jewish colonies, outlines the circumstances which brought about their existence, describes some aspects of life in those locations, and examines relations between Jews and the Cypriot populace.

The recent book *Place of Refuge* by Stavros Panteli (2003) is a significant contribution to our understanding of the Jewish involvement in Cyprus. This study, however, uses other useful sources as well, such as the memoirs of camp residents and the descendents of Jewish settlers, archives in Israel, and the personal accounts of persons who were involved in or witnessed important events in the lives of Jews in Cyprus. It is hoped that this documentation triggers further research on some of the settlements and that the difficulties in such studies will be overcome.

Keywords: Cyprus, Jewish settlements, British, Ottoman, Zionism, immigration, emigration, Palestine, agriculture, colonization.

Özet

Yahudilerin 1880-1940 tarihleri arasında Kıbrıs'taki varlığını konu alan bu makale, Yahudi yerleşimleri hakkındaki araştırmaların niteliksel analizini içerir. Bu çerçevede araştırma, Yahudilerin Kıbrıs'taki tarihlerinin, haritalarda Yahudi kolonilerinin yerleşim yerlerinin izlerini sürerken, onların hayat tarzlarını ve Kıbrıslılarla olan ilişkilerini aktarır. Yakın geçmişte Stavros Panteli (2003) tarafından yazılmış olan *Place of Refuge* başlıklı kitap Kıbrıs'taki Yahudi varlığını gösteren çok önemli bir kaynaktır. Bu çalışmada bu kaynağın yanı sıra kamplarda yaşayanların anıları, İsrail'deki arşivler, kişisel anlatılar veya tanıkların anlatılarından da yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Yahudi yerleşimleri, Siyonizm, İngiliz, Osmanlı, göç, Filistin tarım, kolonileşme

In 1878, by a convention of defensive alliance between the Ottoman Empire and England, Cyprus under Ottoman suzerainty was assigned to be occupied and administered by the British. By that time, the island's Jewish population was dwindling. Nevertheless, a new era now dawned on Cyprus, changing its character forever. Cyprus was now in the hands of a western colonial power, with deep interests the region in general. In (Ottoman) Palestine, this was the beginning of the Jewish settlement (1882), referred to by Settlement Historians as 'the first *aliya*' (lit. Hebrew 'first ascent' meaning 'first immigration'), or 'the New *Yishuv*' (lit. Hebrew 'new community'), which encountered difficulties imposed by the Ottoman Authorities. Some Jewish prospective settlers to Palestine coming from Europe regarded Cyprus as an 'interim point', where they could settle in the meantime, until a more lenient settlement policy was introduced by the Ottomans in Palestine.

The Jewish settlements of Cyprus are still an open issue for research. Panteli's (2003) research shed some light on the affair and this documentation augments it using sources not published earlier on scientific platforms. This article needs to be considered as a natural continuation of a previous article where an attempt was made to historiographically show the Jewish involvement in Cyprus.¹ Certainly it is adequate to add here that one faces various problems in doing surveys of settlements in Cyprus. As the island is now divided, it is impossible to work on certain historical sites, for these are located in inaccessible military zones, where photography is forbidden.

The Kouklia – Orides Settlement, 1883

In 1883, a group of Jews purchased a considerable tract of land on the western side of the island, next to the village of Kouklia. The venture failed; the settlement was aborted and the place deserted only a few years later. Vilnay (1976) reported that there are relics of "simple houses", probably remains of the Jewish houses next to what (at the time of Vilnay's writing) was a Government agricultural experimentation station. Panteli (2003) even pinpoints the location of Kouklia colony: "[...] some three square miles in extent at Orides, some four miles north-east of Kouklia [...] Palea Paphos [sic, in the map Palaipafos, or Pafos as it appears on contemporary Greek maps] [...]."²

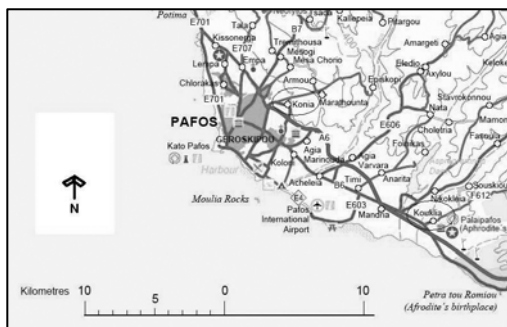

Figure 1: Kouklia near Pafos (detail)

Source: Cyprus Tourist Organization, compiled and drawn by the Cyprus Department of Lands and Surveys, revised March 2004. Kouklia is located next to Palaipafos southeast of the town of Pafos. The location of the Jewish colony as

described by Panteli is where today is the village of Souskiou, 4 Km NE of Kouklia off road F612.

There were about 200 Jews from Russia, escaping the pogroms carried out against the Jewish population.³ The British were not indifferent to the distressed Russian and east-European Jews: records uncovered by Panteli show that British authorities in Cyprus and the secretary of State for the Colonies, supported initiatives to settle Jews in Cyprus, perhaps not only in order to ease their distress, but also to further British interests: as they thought the island needed an industrious population.

The British authorities in Pafos gave them access to land, on the hills east of the town but the settlement failed due to improper farmland quality. A settler identifying himself only as "one of the members", sent a letter to the Jewish newspaper *Hamagid*,⁴ describing the settlers' difficulties:

They gave us a land of mountains and depressions, full of thorns and prickles, a land no one had passed through before and no man has ever settled, next to the village Koudia [sic] in the Pafos district, and last September we arrived at our property. Our wives and children stayed in the village, and we went up the mountain to do our work; we worked with all our might, to clean up the soil for it to be ready for seeding, and we bored-in wells. But to our dismay, after much labor and effort, we have realized that all will be in vain and we will not be able to turn a forest of thorns into fertile land [...] and especially was to our disadvantage the foul air, so much so that during two moons

[months] we lost seven souls from total of one-hundred and sixty-three souls.⁵

[My translation, trying to reflect the original Old Hebrew style, DG].

The settlers turned for help to the Governor, who obliged, and ordered that they be rationed with bread by local police. The 'Mansion House Fund' in London also provided them with fare money, which most of them used for travel to England. Three families went to Jerusalem, and four remained on the island.⁶

The Kouklia – Famagusta Settlement, 1885

One year following the first settlement attempt, another Jewish group, from Romania, initiated a new settlement venture in Kouklia (named *Köprülü* by Turkish Cypriots), on the old road connecting Famagusta and Nicosia.

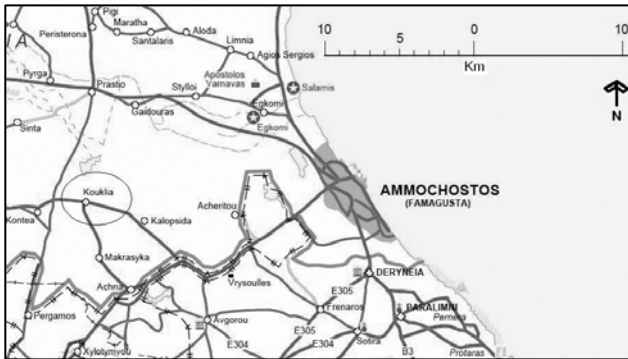

Figure 2: Kouklia near Famagusta (detail)

Source: Cyprus Tourist Organization, compiled and drawn by the Cyprus Department of Lands and Surveys, revised March 2004. Kouklia - Köprülü is located about 15 Km west of Famagusta on the old road connecting Famagusta and Nicosia.

The settlers experienced trouble from the outset. They too sent a letter to *Hamagid*, describing their plight:

A Call to Our Brother Israelites

From their Romanian Colonists Brothers now on the Island of
Cyprus

With God's Help; here in the colony on the island of Cyprus, February 1886. To the editor of *Hamagid!* It is known to all the great trouble which was inflicted on our people in the wicked Romanian Kingdom, to the extent that many of them (if they could only manage it) had to leave the country that rejected them and to seek peace elsewhere. So have we the undersigned, residents of the town of Neamț, Romania, we have formed an association, twenty-five families to leave our homeland, using the little money each of us possessed. We have formed a collective fund and have decided to migrate to the Island of Cyprus, to buy ourselves land to be farmed and secured, and to make a living from our own labor, for we have heard that the land over there is fertile and rich, and the island is under the auspices of the Kingdom of England [sic], and also it is close to the Holy Land. [...] In addition we have sent one of us to Cyprus, to observe personally and learn what we need, and he bought there land for us according to his findings. [...] We need to mention favorably the *Alliance Neuen* who paid for the ship fare; nevertheless the expenses of our trip were much more than we have estimated. In addition we found here a terribly high cost of living. These are the reasons that our pockets emptied, and we were forced to sell out our houses contents, in order to overcome our hunger. We bought one hundred kilos of grain, and were careful not to eat it; instead we sowed it in the hope that next year we would be able to eat from the harvest. We have also bought a number of cattle. Now we are in great trouble without a possible solution, like a ship about to break in high seas. What are we going to do now? Making a living in other ways is very difficult on this island, and therefore we are almost at the point of starvation. Our children are asking for bread and there is none. We are altogether one-hundred and seventy souls. As long as we could take the suffering we did, and kept quiet, but now we can suffer no more and hunger becomes worse each day. Therefore we ask and beg from our Israelite brethren, passionate sons of the passionate, to have

Margo Settlement, 1897

But settlers kept on coming to Cyprus despite the publicized previous failures. In 1897, a new settlement was formed by a Jewish immigrant group in *Margo*, next to the road connecting Nicosia and Larnaka. The Turkish name for the location is *Gaziler*.

Figure 4: Margo area near Nicosia

Source: Cyprus Tourist Organization, compiled and drawn by the Cyprus Department of Lands and Surveys, revised March 2004. The Gialias (Çakilli Dere) stream flows east and south of Margo and is mentioned in the

memoirs of the settlers. Margo is located next to the 'Green Line', ie in the Buffer Zone, making it inaccessible to civilians.

These were Russian and Polish Jews who came from London, and had formed an association for the management of a venture called *Ahavat-Zion*,¹² within their declared target of Cyprus. The association applied for support from the JCA,¹³ which, having looked into the matter, granted them sponsorship. They received a loan with which they bought a tract of land amounting to some 4,654 dönüms (about 1,150 acres).¹⁴ Evidently, the figure who liaised the land-purchase was Paul Blattner, a Jewish Cypriot, described graphically by Panteli (2003),¹⁵ who persuaded the settlers to buy 'Margo-Çiftlik' (lit. Turkish 'Margo Farm')¹⁶ from the Greek Cypriot, Georgio Papadopoulou. The JCA built simple houses and structures for livestock, as well as a school, synagogue, bakery and flour-mill for them. The first manager of the farm was Nahum Yitzhak Adler, a BILU¹⁷ member from Russia who immigrated to Palestine, and studied in *Mikveh-Israel*.¹⁸ Adler arrived at Margo by the end of 1897, and supervised construction of ten two-family houses in different sizes. For a large family they allotted a three-room house, and for small families, two-room house. All houses had integrated kitchens and a fireplace. In September 1898 the first group of settlers arrived from England. Adler

went to meet them in Larnaka, and drove them back to the farm, for five hours, in ox-driven wooden carriages. On that ride Adler met a young woman settler, Esther Bender, whom he married in 1900, then left for England. The JCA sent in a new manager, Jacob Bergman.

Figure 5: Domed outdoor oven, near Apostolos Andreas, Cyprus.

Source: photo by DG, April 2005. Most ovens are built with fired clay bricks and clad with stone or mud to preserve heat. The size varies and depends on the volume of food

normally prepared; form variations include vaults and drop-shape. Construction is done by knowledgeable traditional masons, who develop a personal style.

It was an agricultural venture in the fertile Mesaoria (*Mesarya Ovasi*) plain, and the most successful so far. The settlers that endured surprised the locals with some new ideas; such as plowing with horses instead of oxen, and using imported mechanical agricultural equipment. The Jewish women settlers learned from local women how to bake in the brick oven.

They grew sesame, grapes, cotton, apricot, almonds and tobacco which they learned from Lebanese Maronite immigrants. But conditions were harsh: the heat of summer was intolerable; they were often struck by malaria; there was no running water in the houses, and there were social problems whereby the settlers felt themselves lonely and culturally isolated, and so began to leave. The JCA, in an effort to overcome the difficulties, sent them qualified agronomists from Palestine, from the Jewish agricultural school Mikveh-Isreal. But to no avail.¹⁹

By 1912 the colony's population was 155 souls, and so the JCA gave up, and withdrew its sponsorship. A few years after World War I, the manager of the colony was sent back to London by the JCA, and most of

the settlers realized that without this vital support it was better to leave for Palestine.

All that remains today of the settlement is its cemetery – the only Jewish cemetery in Cyprus. The first to be buried there was a child who died from malaria, Yossef Bender; then shortly afterwards, some settlers from Kouklia-Paphos who also died from malaria were buried there.²⁰ Jewish Cypriots, not associated with the settlements, and about 150 Jewish 'illegal immigrants' detained by the British in Cyprus in the 1940s, who died in the detention camps were also buried there. So was Paul Blattner, who had initiated the purchase of Margo Çiftlik.

At the time of writing the Margo location (2006) is inaccessible, as it is a military zone and out of bounds for civilians. However, in the summer of 2001, an Israeli writer, Yadin Roman, obtained special permission to visit the site, and made a photographic record of the cemetery.

Figure 6: Margo Cemetery, 1970s

Margo lasted for almost 30 years, but by 1927 only five families were living there. The farm was then bought by two brothers from Romania. In the late 1930s Margo was visited by a traveler from Eretz-Israel, Joseph Weitz, who toured Cyprus in order to identify fruit-bearing trees which may be transplanted to Palestine.

Figure 7: Margo Cemetery, 2001

Sources: photo by Gilan (1970), 123; photo by Roman and Horowitz (2001) p. 35. The last relics of the Margo settlement, are still in existence, in the military zone next to the 'Green Line'.

Weitz reported 23 families in Margo,²¹ and seven families each in Kouklia (near Famagusta) and Cholmakchi (?) (perhaps Kondea or Paşaköy or Gaziköy).²² A descendent of the first-settler group visited Margo in 1954 and reported a thriving enterprise. In the 1960s the farm was bought by one Charlambidis, a Greek Cypriot in the dairy farming business. Information about the farm stops with the Turkish military operations in Cyprus in 1974 when the area was taken over by the army and declared a military zone, since it is located on the 'Green Line' dividing Cyprus.

Figure 8: Weitz debriefing a Jewish settler in Margo, early 1940s.

Source: Weitz (1945), 276. Weitz described the settler as "a Jew engaged in raising sheep".

Jacob Bender died in Liverpool in 1929. One of his sons Charles Bender, moved to Montreal where he served as a rabbi for over sixty years. He died in Montreal in 1993, highly esteemed by the Jewish

community in Canada. Nahum Adler also moved to Liverpool, and from there to Manchester. He died in 1942, after a long service in the British Zionist Movement. Some of the descendents of these two families live, at the time of writing, in Israel. Jacob Bergman returned to Palestine in 1931, and settled in Nes-Ziona. His grandson, Dr. Yaakov Nir is a marine geologist living in the same area, currently writing about the Margo episode.²³

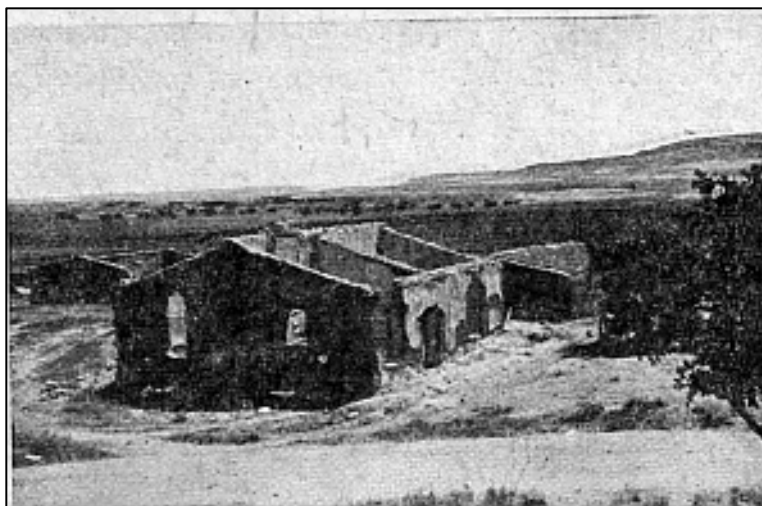

Figure 9: Ruins of Margo houses, early 1940s.

Source: Weitz (1945), 272. The photo was taken by Weitz on his visit to Cyprus, to study the local agriculture and to learn what can be applied in Eretz-Israel.

Other Enterprises during the British Period

In 1938 a known Jewish engineer from Palestine, Arpad Gut, was called in by goldmine owners from Cyprus to advise on gold extraction operations and equipment. This occurred in a place called Kocinomoti (perhaps *Kochi* about 10 Km northwest of Larnaka), though the design and production of the equipment was carried out in Rishon Le'Zion in Palestine. Feurstein (1947) reported that while digging foundations for the equipment, the Jewish workers unearthed many archaeological finds. The equipment was so effective, that a British firm later purchased it for use elsewhere.²⁴ The same venture was visited by Weitz in August 1939, who described it as a gold and copper mine, and identified the owner only

Danny Goldman

as "an ex-farmer from Margo". He wrote in his travelogue about his encounter with the owner: "His intention is to affiliate the development of the mine with Eretz-Israel, meaning, to establish a factory in Palestine for smelting the ores mined in Cyprus [...] because in Palestine fuel is cheaper".²⁵

In the same visit to Cyprus in 1939, Weitz paid a visit to the Troodos range to learn about the pine trees as the pines that had been planted in *Ben-Shemen* Forest in Palestine, were in fact seedlings imported from the Troodos region in Cyprus.²⁶

Figure 10: Pine forest of Ben-Shemen, Israel, 2005
Source:

Photos by DG, August 2005. The first forests to be planted in Eretz-Israel, starting 1908 and re-planted in 1929. The seeds came from the Troodos range in Cyprus. Foresting lands was one measure of claiming it: the Ottoman law of *Mahlûl* allowed for confiscation of uncultivated land.²⁷ The Ottomans cut most of the trees in the KKL²⁸ forests in the 1910s for train engines fuel, and many forests were re-planted in the 1920s.

Weitz reported: "I compare the growth of those [Troodos pines] to the trees in Ben-Shemen [...] and I find them very similar. If so, will it be possible to have [in Eretz-Israel] the same straight tall and erect pines that I found here?"²⁹

The dwindling Jewish farms near Famagusta were transformed into orange groves, with the help of Jewish investors and orange growers from Palestine. Cyprus had an advantage over Palestine in terms of marketing fruit in England as fruit from the Crown Colony was exempted from taxes while fruit from Palestine was not, as it was a Mandate territory. In the mid 1930s Weitz counted 6 groves in the Famagusta district (730 dönüms or 180 acres), and 8 groves near Larnaka (1240 dönüms or 306 acres). But the main orange-growing enterprises initiated by Jews from Palestine were in the Limassol district near the town of Fasoula,³⁰ where there was a concentration of orange groves (700 dönüms or 173 acres). Others, totaling 3200 dönüms (790 acres) included grapes, almonds and other fruit-bearing trees.³¹

Weitz debriefed the person in charge of the orange groves, "a young energetic dark-faced Eretz-Israeli", who related the events leading to the formation of the enterprise and the 'Cyprus – Palestine Plantation Company',³² one of the major contributors to the now world-famous Cyprus citrus industry:

[In the early 1930s] I bought a 1500 dönüms farm here [near Fasoula] from an Englishman for a few hundred pounds. I did not even have that much money, so I called upon my friend who joined the venture. We paid 300 pounds, and hoped to pay the balance at a later date. At that time Eretz-Israelis were coming to Cyprus to explore the possibilities of citrus agriculture. We offered them partnership, and this is how the corporation started [...] in 1933 we bore wells and found water. This increased demand for our shares, much beyond the land we had available. We started buying adjacent land; from year to year the area of the plantations increased, and now [Weitz wrote this in 1939 DG] it is about 5,000 dönüms [...] By that time the corporation started planting not only for its members but also for non-member investors. We have enlarged the planted area to 3,200 dönüms for oranges, in addition to the seedless grapes which we grow for raisins, and other fruit-bearing trees and crops. [...] The capital invested today in the corporation is divided into 25 percent English, 15 percent Greek Cypriots, and 60 percent Jewish investors. [...] Our farm has become a model for the

islanders; the authorities take pride in it, and exhibit it to visitors as a positive example of advanced farming.³³

[My translation DG].

Weitz also did not neglect the architectural elements of the enterprise, when he described a layout consisting of a large court, formed by buildings surrounding it, and a main two-story structure that had a watchtower "similar to what we have in our new settlements [in Palestine]".

The methodology was probably borrowed from the experience gained in Palestine in the second half of the 1930s, when dozens of new Jewish settlements were erected, having the same layout of a yard protected by peripheral structures and a watchtower. These were called *Yishuvei Homa Umigdal*, meaning 'Tower-and-Stockade Settlements'.

Figure 11: Kibbutz Dafna, Palestine, 1939.

Source: Weitz (1945), 90. A typical 'Tower and Stockade' settlement. There were over 50 erected in Palestine in the late 1930s. These were designed to be put up quickly and offer a reasonably secure setup; the stockade and the tower were sometimes erected overnight, and the structures inside the perimeter followed in the next few days. Most of these settlements were built in frontier areas, in order to establish 'ground facts'. It is possible that this know-how was transferred to Cyprus to be applied at least in the Limassol orange grove farm compound.

Epilogue and Afterthoughts

By the end of the 19th century there were voices in the newly formed Zionist Movement to settle Jews in Cyprus as a policy, as it was regarded as a stepping-stone to settlement in Eretz-Israel. When the Third Zionist Congress met in Basel, Aug. 15-18, 1899, the question of colonization in Cyprus was brought up by Davis Trietsch, who had held a preliminary conference to consider the proposal. He was not allowed to proceed with the question in open discussion, however as the great majority of the members opposed the proposal. Although refused by the council, Trietsch persisted, convincing two dozen Romanian Jews to immigrate to Cyprus.³⁴ Twenty-eight additional Romanian families followed these and received assistance from the Jewish Colonization Association. These settlers established farms at Margo, and at Asheriton. In 1902, Theodore Herzl introduced the idea of establishing Cyprus as the 'Jewish Homeland'. This idea was presented in a pamphlet to the Parliamentary committee on alien immigration in London, bearing the title "The Problem of Jewish Immigration to England and the United States Solved by Furthering the Jewish Colonization of Cyprus."³⁵

Evidence and remnants of Jewish presence on the Island go back to pre-Christian times, displaying both good and bad times as the island changed hands and its populace subjected to various rulers. But it was in the time of the British rule of the region that the affiliation between the Jewish people and Cyprus became more intensive. Cyprus was taken over by the British long before they were in control of Palestine. They were a colonial Power, with a policy of interests – yet they were attentive to human plight, allowing Jewish settlement on the island. When the situation in Palestine intensified in the 1940s, they opened the detention camps for Jewish refugees in Cyprus.

The Jewish presence in Cyprus throughout the nineteenth and twentieth centuries await scholarly documentation pending unification of or other political solution in Cyprus and the opening of the military zones for such studies.

In the meantime, Israelis have a special corner in their hearts for Cyprus and Cypriots: the peaceful island embracing all those who found their way to it, and the friendly Cypriots who have extended a welcoming hand to distressed people through the ages.

Endnotes

- * Dedicated to Prodromos Papavasiliou, a Cypriot, lover of Cyprus, who passed away in Limassol December 2006; and to the following who assisted in this documentation, in random order: Dr. Michael Walsh, EMU, Famagusta; Raanan Reshef, Israel; Dubi Meyer, Israel; Rabbi Micah Greenstein, Memphis, Tenn.; Dr. Üstün Alsac, EMU, Famagusta; Nevter Zafer, EMU; Prof. Ibrahim Numan, EMU; Armağan Karbulut, Cyprus, and many more.
- ¹ D. Goldman, "Famagusta's Historic Detention and Refugee Camps", *Journal of Cyprus Studies* 11 (28/29) (2005): 29-49.
- ² Stavros Panteli, *Place of Refuge, the History of the Jews in Cyprus* (London and Bath, 2003), 81.
- ³ In 1881, following a rumor that the Jews had assassinated the Czar, riots (referred to as 'pogroms') took place in the Ukraine in more than 30 towns, the most intensive in Kiev. Later, on Christmas Day, the Jews of Warsaw were attacked and on Easter, those of Balta. In 1883 there were more pogroms, and in 1891-2 Jews were expelled from Moscow.
- ⁴ The first weekly Hebrew newspaper, started at 1856 in Leek, Prussia, and later in Berlin, Krakow and Vienna.
- ⁵ *Hamagid*, 28 / 6, July 2, 1884, Historic Hebrew Newspapers, Jewish National and University Library.
- ⁶ Shulamit Laskov, 'The British Form a Colony in Cyprus', *Et-Mol* 16 (1977): 9-10 [Hebrew].
- ⁷ The writer refers to the assistance extended by the Rothschilds: in the early 1880s Baron De Rothschild assisted the new Jewish colonies in Palestine by supporting them financially. The first colony to be supported was *Ekron*, later named *Mazkeret-Bathia* (1882). The assistance was later expanded to sending agricultural experts and administrators.
- ⁸ *Hamagid*, 28, February 2, 1884, 6.
- ⁹ Joshua A Fishman, 'Digraphia Maintenance and Loss among Eastern European Jews: Intertextual and Interlingual Print Conventions in Ashkenazic Linguistic Culture Since 1800'. *International Journal of Sociology of Language* 150 (2001): 27-41, 29-31.
- ¹⁰ In late 1884, Rabbi Israel Dov Fromkin established *Ezrat Nidachim*, (lit. Hebrew 'Help for the Remote') Society, formed in London, in honor of Moses and Judith Montefiore. The goal of the society was to "assist our poor

- brethren in finding housing and occupation and to prevent their falling into the hands of missionaries".
- ¹¹ Zeev Vilnay, 'Cyprus', in *Ariel: Encyclopedia for Land of Israel Studies* (Tel-Aviv, 1976) [Hebrew], 7031.
- ¹² (Lit. Hebrew 'Love of Zion') This was chosen perhaps to acknowledge the influential novel by the same name by A. Mapu, (1807-67). First Modern Hebrew novelist and one of the leaders of the Haskalah Movement in Eastern Europe. His most famous book, *Ahavat Zion* (1853), described the longing of the Jewish people for a better life. Not to be confused with the *Ahavat Zion* organization founded in Tarnow in 1897 with the aim of promoting settlement in Eretz-Israel, a branch of the *Hovevei Zion* Movement, which merged with the World Zionist Organization in the late 1890s.
- ¹³ Jewish Colonization Association (also called ICA) founded August 1891 by the Baron Maurice de Hirsch, to promote Jewish settlement.
- ¹⁴ Figures vary with sources: Algazi 4000 dönüms; Roman 11,110 dönüms. Panteli's figure (p. 92) is the most supported by contemporary documents.
- ¹⁵ Panteli, *Place of Refuge*, 93.
- ¹⁶ Joseph Weitz, *In the Mirror: Chapters of Excursions in Eretz-Israel and its Neighbors* (Israel, 1945), [Hebrew], 263.
- ¹⁷ Student organization for emigration to Palestine (1882). The name is derived from the Hebrew abbreviation of Isaiah 2:5 — "O House of Jacob, come let us go".
- ¹⁸ *Mikveh-Israel* (lit. Hebrew 'Immersion to Israel'), a few km east of Jaffa, Palestine, the first modern rural settlement founded in 1870 as an agricultural training center. Carl Netter of the *Alliance Israelite Universelle* received the land from the Ottoman Empire as a gift and started an agricultural school that was eventually attended by many of the first Zionist pioneers. Baron Edmond de Rothschild was involved with funding the school.
- ¹⁹ Yadin Roman, Photos by Doron Horowitz, 'A Forgotten Place Called Margo', *Eretz Vateva* 74 (2001): 37-48 [Hebrew], 38.
- ²⁰ Ya'acov Algazi, 'Here in the Land Our Fathers Cherished', *Haaretz Weekly Magazine*, February 11 (1994): [Hebrew], 77.
- ²¹ These numbers are in contradiction to the numbers shown in 1927; there is no supporting evidence to any of the numbers presented.
- ²² Weitz, *In the Mirror*, 265. This location is also mentioned by Yadin Roman (2001) (see note 18) but does not appear on either Greek or Turkish maps. Ben-Artzi (2005) describes these locations as a "cluster of Jewish farms and

settlements [that] grew under JCA management, with the nucleus of Jewish agriculturalism [sic] composed of three regions: Margo, Kouklia and Cholmakchi." Yossi Ben-Artzi, 'Jewish Settlement in Cyprus (1882-1935): Between Enrooting on the Land and a Springboard to Palestine', presentation in international conference, in: *To the Land! 200 Years of Jewish Agricultural Settlement*, June 2005, Tel Aviv: Bet Hatefutsoth [Hebrew].

²³ Algazi, "Here in the Land", 80.

²⁴ Emil Feurstein, *Engineer Arpad Gut and His Enterprise* (Tel Aviv, 1947) [Hebrew], 34-5.

²⁵ Joseph Weitz, *My Diary and Letters to the Children, Second Vol.: Footholds and Outposts* (Israel, 1965) [Hebrew], 87.

²⁶ KKL Website, *History of the KKL*, http://www.kkl.org.il/KKL/hebrew/nosim_ikarim/al_kakal/history/asorkkl/asorim.x (accessed January, 2007).

²⁷ The Ottoman law that that applies in the event of failure to cultivate for three consecutive years; the land reverts to the State as 'Mahlûl' (vacant land). Mark LeVine, 'Conquest through Town Planning: The case of Tel-Aviv, 1921-48', *Journal of Palestine Studies* 27 (Summer, 1998): 36-52, 37.

²⁸ KKL = Jewish national Fund (JNF), established in 1901.

²⁹ Weitz, *My diary and Letters*, 87.

³⁰ The (Hebrew) text in Weitz (1945) indicates a village named Fasouri, which does not appear on the maps. The closest is Fasoula, elevation 400, 6 Km north of Limassol. There is another Fasoula east of Paphos, at elevation 200.

³¹ Weitz, *In the Mirror*, 277-8.

³² There were actually two organizations; the other was 'Cyprus Farming Company', founded also in the 1930s. Panteli, *Place of Refuge*, 110-11.

³³ Weitz, *In the Mirror*, 278-9.

³⁴ Gottheil, "Richard and Samuel Krauss, Cyprus", *Jewish Encyclopedia*, <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=948&letter=C> (accessed January, 2007).

³⁵ British Embassy, Vienna, the UK and Austria Bilateral Relations, "Herzl in England,"

<http://www.britishembassy.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xccelerate/ShowPage&c=Page&cid=1107298483043> (accessed January, 2007).

Arapça Ezana Dönüş ve Bunun Kıbrıs Türk Basını'ndaki Yankıları

Başak Ocak

Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Türkiye'de 1941 yılında yasalaştırılan Arapça ezan okuma yasağı, Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ile 1950 yılında ortadan kaldırılmıştır. Yasağın kaldırılmasından kısa bir süre önce Kıbrıs'ta Şeyh Nazım Kıbrısî tarafından okunan Arapça ezan, Kıbrıs Türk Basını'nda yıllarca sürecek olan ezan dili tartışmasını da başlatmıştır. Çalışmada, Kıbrıs'ta yaşanan ezan dili ile ilgili tartışmanın gerçek boyutları, basındaki değerlendirmeler ve bunların Türkiye'deki gelişmelerle bağlantısı çerçevesinde incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Türkiye Cumhuriyeti, Ezan, Ezan yasağı, Şeyh Nazım Kıbrısî, Demokrat Parti, Kıbrıs Medyası, Nakşibendiler

Abstract

The calling of Moslems to prayer in Arabic was prohibited in Turkey in 1941. This prohibition was eventually abrogated with the accession to power of the Demokrat Parti (Democratic Party) in 1950. However, in Cyprus a short while before the abrogation Şeyh Nazım Kıbrısî performed the call to prayer in Arabic and launched a debate that would last for years among the Cypriot media regarding the language of the call. This study will analyze developments concerning the language of the Moslem call to prayer in Cyprus through an examination of those discussions and assessments concerning the call which appeared in the press, the relationship between these discussions and developments in Turkey, and how the discussions on the language of the call to prayer grew to questioning the regime.

Keywords: Cyprus, Turkish Republic, Call to Prayer (Ezan), Bann of call to prayer, Şeyh Nazım Kıbrısî, Democratic Party, Cypriot Media

Türkiye’de ezan 1932-1950 yılları arasında Türkçe okunmuştur.¹ Türk Ceza Kanununun 526. maddesi 2 Haziran 1941 tarihinde 4055 sayılı kanunla değiştirilmiş ve “Arapça ezan ve kamet okuyanların, üç aya kadar hafif hapis veya on liradan iki yüz liraya kadar hafif para cezası ile cezalandırılmaları” karara bağlanmıştır. Ancak Demokrat Parti’nin iktidara geldiğindeki ilk kararlarından biri Arapça ezan okumaya getirilen bu yasağı kaldırmak olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 16 Haziran 1950 tarihli oturumunda 526. maddenin 1941’de değiştirilmiş şekli² 5665 sayılı yeni bir kanunla tekrar değiştirilerek “Arapça ezan ve kamet okuyanlar” kısmı madde kapsamından çıkarılmıştır.³ Böylece Türkçe ya da Arapça ezan okuma serbestliği doğmuştur. Kanun 17 Haziran 1950 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kararın Resmi Gazete’de yayınlanmasıyla Arapça ezanın serbest olduğu Başbakanlık tarafından valiliklere telgrafla bildirilmiştir.⁴ İlk Arapça ezan Fatih ve Beyazıt camilerinde aynı günün öğleninden itibaren okunmaya başlanmıştır.⁵

Demokrat Parti’nin yasalaştırdığı bu kanun değişikliğinden kısa bir süre önce Kıbrıs’ta 12 Mayıs 1950 tarihinde Şeyh Nazım Adil Kıbrısî tarafından Lefkoşa’daki Ayasofya Camii’nde okunan Arapça ezan uzun yıllar Kıbrıs Türk Basını’nın gündemini meşgul eden bir konu haline gelmiştir.

Bu çalışmadaki amaç, Kıbrıs’ta Arapça ezana dönüşün Türkiye’deki gelişmelerle ilintili olduğunu; konunun Kıbrıs Türk Basını’nda nasıl değerlendirildiğini ve meselenin sadece ezan dili değil, Arapça ezan okuma yanlısı olan bazı kişilerin özünde laik değerlere karşı olan düşüncelerini ezan dili bahanesi ardında ileri sürdüklerini ortaya koymaktır. Nitekim Kıbrıs’ta, o dönemin tabiri ile, “taassup” veya “irticai” diye adlandırılan muhafazakar dini fikir ve söylemler ezan dilinin Arapça’ya dönüştürülmesi ile hararetlenmiş ve tartışmalar, konunun yalnızca “dil” sorunu ile sınırlı kalmadığını göstermiştir. Tüm bu gelişmeler, Kıbrıs’ta ve Türkiye’de yayınlanan birkaç gazetenin yorumları doğrultusunda izlenmiştir.

21 Nisan 1922’de Larnaka’da doğan Nakşibendi tarikatının Kıbrısî Cemaatı lideri Şeyh Nazım, 1940’ta liseyi bitirdikten sonra Kıbrıs’tan ayrılarak İstanbul Üniversitesi Kimya Mühendisliği Bölümü’nde okumak üzere İstanbul’a gelir. Öğrenimi sırasında Nakşibendi tarikatına katılır ve 1945 yılında Şam’a giderek Şeyh Abdullah Dağıstanî’nin yanında tarikat eğitimine devam eder. Dağıstanî’den aldığı emirle aynı yıl Kıbrıs’a

dönerek Ada'daki dini çalışmalarına başlar.⁶ 1952 yılında Şam'a yerleşen Şeyh, bu tarihten sonra her yıl İslam'ın kutsal saydığı Üç Aylarda ailesi ile birlikte Kıbrıs'ı ziyaret etmeye devam eder. 1970'lerden itibaren tarikati Batı dünyasında yaymaya devam eden Şeyh Nazım hakkında, 2006 Martı'nda "İslami esaslara dayalı bir devlet modeli kurulması yolundaki görüşlerin propagandasını içeren broşürler dağıtıldığı konusunda yapılan şikayetler üzerine" KKTC'de başsavcının direktifiyle başlatılan soruşturma dosyası Başsavcılık'a sunulmuştur.

Ada'ya geldiği andan itibaren İslamî faaliyetleri ile basının dikkatini çok önceden üzerine çekmiş olan Şeyh Nazım'ın Arapça ezan okumak için 1950 Mayıs'ını beklemesi, bir tesadüf değildir. Şeyhin kendisinde bu cesareti bulması, Türkiye'deki gelişmelerle ilintilidir. Bu tarihlerde Demokrat Parti, seçim beyannamesinde halka şöyle seslenmektedir:

İktidara geldiği taktirde, partimizin, millete mâl olmuş inkılâplarımızı ve geçirmekte olduğumuz son demokratik inkılâbın elde edilmiş neticelerini mahfuz tutmayı ilk ve en mühim vazife sayması pek tabiidir...⁷

Gerek burada belirtildiği, gerekse Adnan Menderes'in ileride hükümet programında tekrar belirteceği üzere, Atatürk Devrimleri millete mâl olan-olmayan şeklinde iki bölüme ayrılmaktadır.⁸ İşte, Demokrat Parti'nin iktidara gelirmemesi Arapça ezan yasağını kaldırmasında dayandığı nokta Türkçe ezanın millete mâl olan inkılâplardan sayılmadığı görüşüdür. Gerek DP'nin hükümet programındaki bu görüş, gerekse iktidara gelmesinden sonra Eyüp Sultan Türbesi'ni açması, partinin "İslamı Kurtaran Parti" olarak değerlendirilmesi için yeterli sayılmıştır.⁹

Türkiye'deki yeni hükümetin ezan dili konusundaki tutumundan cesaret alan Şeyh Nazım'ın bu davranışı Arapça ezan okumaktan daha derin boyutlar taşımaktadır. Tıpkı Türkiye örneğinde olduğu gibi, ezan dili ile başlayan tartışmalar, rejimin diğer reformlarının da tartışılır hale gelmesine yol açmıştır. Şeyh Nazım'ın sadece Türkçe ezan okunuşuna karşı olmadığı, dolayısıyla olayın devletin İslam dinine "dil" alanında müdahalesine karşı oluşan daha derin bir anlam ifade ettiği, Şeyh'in gerek Aile Kanunu meselesinde,¹⁰ gerekse diğer reformlara sözlü saldırılarında rahatlıkla görülebilecek kadar açıktır. Nitekim, söz konusu olay Kıbrıs'ta yayınlanan bazı gazeteler tarafından basit bir "dil" meselesi olarak algılanmamıştır. Özellikle Fazıl Küçük, Halkın Sesi adlı

gazetesinde bu meseleyi “irticai” bir hareket olarak ele alıp, özelde Şeyh Nazım’a fakat genelde onun temsil ettiği söylem ve düşünceye ateş püsküren yazılar kaleme alır.

13 Mayıs tarihli Halkın Sesi Gazetesi, Ayasofya Camii’nde gerçekleşen Arapça ezan okuma olayını okuyucularına şöyle duyurur: Şeyh Nazım, Ayasofya Camii’ndeki vaazının sonunda müritlerine, Arapça ezan okunmasını isteyip istemediklerini sorar. Daha önceden buna hazırlıklı olan müritler, soruya olumlu yanıt verirler ve bu müritlerden biri, derhal Arapça ezan okumaya başlar; fakat camidekiler tarafından susturulur. Bunun üzerine Şeyh Nazım Fetva Emni Hakkı Efendi’nin yanına giderek Arapça ezan okumak için kendisinden izin ister. Hakkı Efendi’den olumlu ya da olumsuz bir yanıt alamayan Şeyh Nazım, minbere çıkarak Arapça ezan okumaya başlar. Bu arada Hutbe ezanını okumakla görevli olan Ayasofya Başmüezzini Hafız Şefik Efendi de Şeyh Nazım’a engel olamaz ve o da Türkçe ezan okumaya başlar. Hutbe ezanının Türkçe ve Arapça okunmaya başlanması üzerine camide bulunan cemaat, olayı protesto eder, Ayasofya imamları da herhangi bir tatsızlığın önlenmesi amacı ile polisin yardımını ister. Şeyh Nazım, camiye gelen üç polisin uyarılarını dinlemez ve din adına herşeyi göze aldığı ifade eder. Polisler, Şeyh Nazım’ı camiden dışarı çıkarmak konusunda Fetva Emni’nden olumsuz yanıt alırlar. Cesaretlenen Şeyh, Türkçe ezan ve hutbe dinlemek isteyenlerin Sarayönü Camii’ne gitmelerini önerir ve şöyle der: “Biz herşeyi yapmaya karar verdik ve yapacağız, hiçbir kuvvet bizim önümüze geçemez.” Şeyhin bu sözleri üzerine cemaatten biri, Şeyh Nazım’a Atatürk’ün Türkiye’de kurduğu yeni rejimi harfiyen uygulayacaklarını ve kendisini istemediklerini belirtir. Şeyhin buna yanıtı ise “Atatürk de cehenneme gitsin siz de” şeklinde olur.¹¹ Halkın Sesi Gazetesi, bu olayı, halkın heyecanlanmasına ve sinirlenmesine neden olan ve şimdiye dek görülmemiş bir “irticai hareket” olarak değerlendirirken bu işi el altından körükleyenlerin olup olmadığına dair bir soruyu da ortaya atar. Ayrıca, bu harekete sebep olanların, hareketi teşvik edenlerin takipçisi olacağını bildirerek konu hakkındaki yorumunu yarınki nüshasında yayınlacağını haber verir.¹²

13 Mayıs tarihli Hürsöz Gazetesi de olayın nasıl cereyan ettiğini belirttiikten sonra, Şeyh Nazım’ın hareketini “dini ayine fuzuli ve yersiz bir müdahalede bulunmak” şeklinde değerlendirir. Ayrıca, yeni aile kanununa karşı tavırlarından ötürü Şeyhi, demokrasinin getirdiği

özgürlüğü ganimet sayarak İslam dinini gericiliğe alet etmekle suçlar ve şu satırlarla halkı uyarır:

Kıbrıs Türk Cemaatının yeni aile kanunlarına ve daha başka sosyal gelişmelere kavuşmak üzere olduğu bir zamanda, Nazım Efendinin menfi telkinatta bulunması ve bunu Yeşiladamızın göbeğindeki muhteşem Ayasofya Camii şerifinde yapabilmesi cidden hazindir. İlgili makamların bu hususa nazar-ı dikkatini celbederken halkımızın da uyanık olması ve bu gibi yanlış telkinata kulak asmaması şayanı arzudur.¹³

Ertesi gün Halkın Sesi Gazetesi'nin sahibi ve başyazarı Fazıl Küçük'ün aşağıda değinilecek olan Şeyh Nazım'ı ve Fetva Emmini'ni şiddetle eleştirdiği bir yazısı Halkın Sesi'nde yer alırken, Fevzi Ali Rıza'nın Hürsöz Gazetesi'nde de camilerde huzur istendiğine dair bir yazı yayınlanır. Hürsöz okunan Arapça ezanın “inkılâpçı Türk gençliğinin olduğu kadar akli başında her müslümanın da tepkisini çektiğini, huzur içinde bulunması gereken camilerin yenilik düşmanlarınca fesat yuvasına çevrilemeyeceğini” vurgular.¹⁴ Fazıl Küçük ise söz konusu yazısında Fetva Emmini'nin olay karşısında adeta Şeyh'i destekleyen bir tavır sergilemiş olmasını eleştirir. Ezanın bir Arapça bir Türkçe okunacağına dair verdiği fetvalar ile toplumla adeta alay ettiğinin altını çizer ve ona istifa etmesini önerir. Eleştirilerin asıl hedefi olan Şeyh Nazım ise Fazıl Küçük'e göre, “Adaya ayak bastığı günden arkasını Fetva Eminine dayayarak boş bulduğu cami kürsülerinden daima irticayı körtükleyen, gayya kuyusundan, cinden, periden başka ağzından bir şey çıkmayan Şam'ın rutubetli ve karanlık odalarının başımıza musallat ettiği geri fikirli, zamanın ve bahusus Atatürk inkılâbının bir numaralı düşmanı”dır. Küçük, yazısının sonunda Fetva Emmini'nin aciz kaldığı bu olay karşısında Evkaf Murahhas vekilliğinin harekete geçmesini salık verir.¹⁵ Aynı tarihli nüshada Lefkelilerin olayı protesto ettiklerine dair bir yazı ile, gazetede “Günün Cilveleri” başlığı altında yazan köşe yazarı Yavuz'un bir yazısı yer alır.¹⁶ Yavuz yazısında, kutsal sayılan mabedin içinde hakaretler savurmanın kendisini din bilgini olarak niteleyen Şeyh'e yakışmadığını belirtmekte; aynı zamanda şu soruları ortaya atmaktadır: parasız olduğunu söylediği halde Şeyh Nazım sık sık Şam'a gidip gelebilecek parayı nereden sağlamaktadır? Evkaf dairesinin bütün camilerde Türkçe ezan okunması yolunda verdiği emre aykırı olarak Arapça ezan

okumadaki asıl gayesi nedir? Atatürk'e hakaret etme cesaretini nereden bulmaktadır? Bu soruların ardından yazar, Şeyh'i hem Kıbrıs'ta hem de Şam'da destekleyenler bulunduğunu ve bunların da kimler olduğunu bildiğini; fakat aslında bu olayda asıl suçlu olanın Fetva Emini olduğunu belirtir. Ayrıca olay akşamı Şeyh ile Fetva Emini'nin buluşarak aralarında bir sonraki cuma günü Ayasofya Camii'nde ezanın Türkçe okunup okunmayacağını halkın onayına sunmak için anlaştıklarına dair bir bilginin de kendisine ulaştığının altını çizer.¹⁷

Şeyh Nazım'ın bu hareketi, olayın tekrarlamasına engel olunması yolunda Evkaf Murahhas Vekilliği'nin ve Fetva Eminliği'nin resmi makamlara başvuruda bulunmasına neden olur.¹⁸ Şey Nazım, imam ve müezzinlerin görevlerine müdahale edip Arapça ezan okuyarak camide huzursuzluğa neden olduğu gerekçesi ile 23 Mayıs tarihinde hakim önüne çıkartılır. Kendisine yöneltilen suçlamaları reddeder ve dava 1 Haziran'a ertelenir. Şeyh'in avukatlığını Hintli Homi Cihangir Rustomci üstlenir.¹⁹ 1 Haziran'da görülen davaya Şeyh Nazım elinde asası, üzerinde hırkası ve müritleriyle birlikte gelirken, dava salonu da meraklılar tarafından doldurulur. İddia makamının şahidi olarak dinlenecek olan Fetva Emini Hakkı Efendi'nin rahatsızlığı nedeni ile mahkemeye gelmeyeceğinin bildirilmesi üzerine, ifadesinin evinde alınmasına karar verilir ve bu amaçla mahkemeye kısa bir süre ara verilir. Hakim Fehmi Bey, iddia makamını temsilen Yüzbaşı Salih Efendi, Şeyh Nazım ve avukatı Fetva Emini'nin evine giderek kendisinin ifadesini alırlar. Oturuma tekrar başladığında Ayasofya Başmüezzini Hafız Şefik'in ifadesine başvurulur ve dava 9 Haziran'a ertelenir.²⁰ 9 Haziran'da üç müdafaa şahidi dinlenir ve Şeyh Nazım söyleyecek hiçbir şeyi olmadığını ifade eder. Bu kez mahkeme salonunu dolduran kişilerden, Şeyh'in yakın müridi olarak tanınan, Tatlıcı Mustafa Abdülkerim sırtındaki Şam hırkası ile basının dikkatini üzerine çeker.²¹

Son duruşmada, müdafaa şahitlerinin birbirini tutmayan ifadelerinden anlaşılacağı üzere (müdafaa şahidi Tatlıcı M. Abdülkerim'in yalancı şahadette bulunduğu anlaşılmıştır), Şeyh'in Arapça ezan okumaya olay gününden daha önce karar vermiş olduğuna; bu nedenle de konunun önemsiz bir olaymış gibi değerlendirilmesinin mümkün olmadığına karar verilmiş, Şeyh sonuçta 6 hafta hapis cezasına çarptırılmıştır.²² Burada üzerinde durulması gereken nokta Şeyh'in Arapça ezan okumaktan ötürü değil, imam ve müezzinlerin görevlerine müdahale edip camide huzursuzluğa neden olmaktan ötürü hapis cezasına

çarpıtılmış olduğudur. Mahkumiyet kararından kısa bir süre sonra M. Necati Özkan Mısırlıoğlu'nun yayınladığı İstiklal Gazetesi'ndeki bir haber dikkat çekicidir. Haber, Şeyh Nazım'ın affı için Kıbrıs Valisi Sir Andrew Wright'a 562 kişinin imzası bulunan bir yazı gönderildiğine ve imza toplanmasına devam edileceğine, daha önce de aynı amaçla Vali'ye 2287 imzalı bir başka yazının gönderilmiş olduğuna dairdir.²³

12 Mayıs'ta Şeyh Nazım'ın okuduğu Arapça ezana Halil Fikret Alasya'dan 16 Mayıs'ta yanıt gelir. Alasya Tanrı'nın her dili bildiğini ve aynı zamanda kullarının kendi milli dilleri ile ibadet edemeyeceklerine dair bir emri bulunmadığını belirtir. Alasya, ona göre Arapça ezan okumanın altında yatan asıl gerçeği şu sözlerle dile getirir:

Ezanın Arapça okunmasında ısrar etmekte ve mürettep bazı hadiseler çıkaranların hakiki maksatlarının ne olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Eğer bunlar muvaffak olacaklarını ve Atatürk inkılâbını bertaraf ederek Türk milletini eski cehalet ve irtica devrinin uçurumuna atabileceklerini ümid ediyorlarsa şimdiden şunu söyleyelim ki sonları hüsrandır... Türk milli birlik ve beraberliğini çekemeyen ve Türk Devletini yıkmak için halkın mukaddesatını alet ederek çalışanlar er geç mağlup olacaklardır... Türkiye'de bu gibi hâdiselere sebebiyet verenler kanuni takibata uğramakta ve icabeden cezalara çarpıtılmaktadır. Kıbrıs Hukûmeti de Türkler arasında birtakım nahış hadiselerin vukuunu önlemek için icabeden tedbirleri almakta herhalde tereddüt etmeyecektir. Bunun, cemaatın dini işlerine karışmak bakımından hiçbir münasebeti yoktur. Dini şu veya bu maksada alet edenlere karşı alınacak tedbirler mahalli huzur ve sukûnu temin edeceğinden dolayı çok isabetli olacaktır.²⁴

Görüldüğü üzere, Alasya'ya göre olay basit bir “dil” davası değil Atatürk Devrimine yöneltilen “bir sabotaj” dır.

12 Mayıs'ta Ayasofya Camii'nde bulunarak olaya şahit olan M. Raci Hoca'ya ait bir diğer yazı Hürsöz Gazetesi'nin 17 Mayıs tarihli nüshasında yayınlanır. M. Raci, Şeyh Nazım'ı ezan dilinden önce onu aile kanunu aleyhinde camiide sarf ettiği sözlerden ötürü eleştirir ve olayın örgütlü olabileceğine dair şüphelerini şu sözlerle dile getirir:

Biz bu genç ve Darülfünun görmüş efendiden neler beklerdik. İlk işi Müslümanları birbirinden ayırmak, halkı birbirine geçirmek oldu. Halbuki Kur'anı Kerim'de "Fitne katillikten daha fenadır" buyrulmuştur. Bugünlerde gazetelerde okuduğumuza göre Ankara'da bir Ticanilik tarikatı çıktığı malumdur. Mahkeme salonlarında Arapça ezan okumağa, tekbir getirmeğe başladıkları da hatırlardadır.²⁵ Görülüyor ki aynı hal burada da cereyan ediyor. Acaba bu birbirine benzeyen vak'alar bir elden ve bir teşkilattan mı talimat alıyorlar? Görülüyor ki kaynak birdir.

M. Raci kendisine yöneltilen Türkçe ezan okumanın caiz olup olmadığı yönündeki sorulara caiz olduğu yolunda yanıt verdiğini; çünkü önemli olanın ezanın "anlamını bilmek" olduğunu belirtir ve bu nedenle de Arapçasını bilmeyen bir Türk'ün Türkçe ezandan daha fazla etkilenerek Tanrı yoluna koşabileceğinin altını çizer. Son olarak da Türkiye'de ezanın Türkçe okunduğundan, Diyanet İşleri Başkanının buna cevaz verdiğinden dolayı ortada bir sorun bulunmadığını, bunun aksine bir hareketle bulunmanın da dini ayinlere bir tecavüz olarak nitelendirilebileceğini ifade eder.²⁶ Yaklaşık bir ay sonra, yine Hürsöz'de yayınlanan bir yazısında, Raci Hoca namazda Türkçe Kur'an okunup okunamayacağı konusunda da fikrini belirtir. Ezanın Kur'an'dan olmadığı için Türkçe okunabileceğini ileri süren Raci Hoca, namazda Türkçe okunamayacağını söyler:

Allah buyurur ki (siz namazda Arapça Kur'andan kolayınıza gelen kadar okuyunuz). Bu emr-i ilahiye bakarak şimdiye kadar hiçbir millet ve mezhep kendi lisanına çevirerek namazda okumamış ve okuyamamıştır. Elan ısrar edenler de vardır. Sen Türkçe tercemeli Kur'anı bul oku, Rabbine istediğin gibi dua et... Namazda Türkçe Kur'an caiz değildir.²⁷

21 Mayıs'ta Hürsöz'de A. C. G. imzalı bir başka yazıda yine Türkçe ibadet meselesine değinilir. Bu yazıda Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinde şeyhlerin, softaların önemli bir rol oynadığı ve bunların dini kendi çıkarlarına alet ettiklerinden dolayı dinin özünden uzaklaştığı konu edilir. Oysa artık bu devir kapanmış, laik Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Atatürk'ün, Türk'ün yaptığı duanın

anlamını bilmesi ve Tanrı'ya öz dili ile seslenmesi noktasından hareketle giriştiği Türkçe ibadet Kıbrıs Türklerince takip edilmektedir. Bunu kötülemeye çalışanlarsa Türklüğe hakaret etmiş sayılmalıdırlar. A.C.G. 3-5 yıldan beri Kıbrıs'ta etrafına topladığı müritlerden cesaret alan Şeyh Nazım'ın hareketini “çirkin ve aydınları üzen bir hadise” olarak değerlendirir ve Kıbrıs Türklerinin Şeyh'in yanlış propagandalarına kulak asmayarak, daima ileriye ve yeniye doğru ilerleyeceğini sözlerine ekler.²⁸

Mayıs ayının sonlarına doğru Halkın Sesi Gazetesi, bu tarihlerde layihası yayınlanan Yeni Aile Kanunu hakkındaki Şeyh Nazım'ın olumsuz tutumunun üzerine gider. Kanunun bir an önce yürürlüğe girmesine katkıda bulunmak ve halkı bilgilendirmek amacıyla yazılar yayınlamaya başlar. Şeyh'in kanun karşıtı tutumunun amacını da “havayı bulandırmak ve Türk Aile Kanununun yürürlüğe girmesini geciktirmek” olarak nitelendirir. Anlaşıldığı üzere Şeyh Nazım kimi hocaların ellerine Aile Kanunu aleyhinde yazılar içeren broşürler vermekte ve hocalar broşürlerle köy köy dolaşarak bu fikirleri yaymaktadırlar. Şeyh ortaya bir “süt kardeş” meselesi atmakta ve Yeni Aile Kanununa göre bir kimsenin süt kardeşi, süt kızı veya oğlu ile evlenebileceğini söylemekte; ayrıca “mehir”in caiz olduğunu ileri sürmektedir.²⁹ Gazete bir sonraki nüshasında tutumunu biraz daha sertleştirecektir. Köylülerin bu broşürlere aldanarak kendilerine uzatılan kağıtları incelemiden imzalamamaları konusunda uyarıda bulunan Halkın Sesi, Şeyh'e şeriatla yönetilmek istiyorsa Arabistan'a gitmesini önerecek ve “Elinde asası, çenesinde kara sakalı ile gerilik fikirleri yayan, kendine Şeyh süsü vererek saf köylüler arasında nifak yaratmaya çalışan, Türkiye'ye dil uzatan bu Mehdi Dellâlî”na şöyle seslenecektir:

Suriye'deki ağabeylerine uyup Kıbrıs Türk halkını cahil bırakmaya uğraşma; Kıbrıs Türk halkının en tabii hakları önüne setler çekmeye kalkışma. Büyük Türk İnkılâbına lâf atacak kadar dil uzatmağa yeltenme: Mehdi safataları ile Kıbrıs Türklüğünü avutmağa kalkışma; cennet ve cehennem vaadleri ile oynadığın kozun boyasını değiştirme. Bil ki Kuran'ı Kerim senden olgun, senden dolgun dimağlar tarafından birçok defalar tefsir edilmiştir. Kuranı Kerim en güzel bir kitaptır; bunu kendi kıt görüşüne uydurarak tefsire kalkışma, kendi kendini aldatma.³⁰

Halkın Sesi, fırsat buldukça çatal, kaşık ile yemek yemenin, kadınların çarşafı çıkarmalarının, erkeklerin sakalsız ve külahsız gezmelerinin, Frenk icadı karyolada uyumanın ve buna benzer şeylerin şeriata aykırı olduğunu dile getiren Şeyh Nazım'a, 27 Mayıs'ta Şam'la bağlantısının ne olduğu sorusunu sorar ve bu kişinin bazı cahil insanları etkileyebileceğinin altını çizerek.³¹ Birkaç gün sonra Halil Fikret Alasya da aynı konuyu ele alarak, Aile Kanununa karşı çıkan görüşün toplumu on dört asır evveline taşımak isteyen, Atatürk Devrimini yıkmaya ve Türk halkını cehaletin, irticanın kucağına atmaya çalışan bir grupça savunulabileceğini ifade eder.³²

Yayınlanan Aile Kanunu Layihası, Fazıl Küçük ile Necati Özkan'ın gazeteleri aracılığıyla konu hakkında tartışmaya başlamalarına neden olur. Necati Özkan'ın 30 Mayıs tarihinde halkın büyük bir kısmının bu kanuna karşı olduğunu ve layihanın içinde topluma zararı dokunabilecek pek çok kısım olduğunu yazması, Fazıl Küçük'le aralarında satışmaya dek varacak olan polemige yol açar.³³ Fazıl Küçük Necati Özkan'ı Aile Kanunu hakkında ileri geri konuşmak, Atatürk Devrimi düşmanı Şeyh Nazım'ın müridi, yakın arkadaşı olmakla suçlar. Aynı zamanda Özkan'ın Halkın Sesi yazarlarını vatan haini, din düşmanı gibi göstermeye çalıştığını ifade eder.³⁴ Aile Kanununun bir an önce yürürlüğe girmesini isteyen ve her fırsatta bu konuyu gazetesinde dile getiren Fazıl Küçük, kanuna karşı çıkanları "bilgisiz, gerici" kimseler olarak tanımlar ve kanun aleyhinde propaganda yapanların asla başarılı olamayacağı inancını taşır.³⁵ Ancak burada Aile Kanunu nedeniyle uzun süre söz düellosuna girişecek olan bu iki yazarın mümkün olduğunca ezan dili konusundaki görüşlerine değinmeye çalışacağız.

Ezan dili ile ilgili mesele Kıbrıs Türk Basını'na bu şekilde yansırken, Türkiye'de Arapça ezana dönüşe doğru hızla yol alınmaktadır. Adnan Menderes'in 1950 Haziran'ı başında Zafer gazetesi başyazarı Mümtaz Faik Fenik'in konu ile ilgili sorduğu bir soruya verdiği şu yanıt, tıpkı Türkiye basınında olduğu gibi, Kıbrıs Türk Basını'nda da polemiklere neden olacaktır:

Her taassup cemiyet hayatı için zararlı neticeler doğurur. Cemiyet hayatında esas değişikliklerin yapılabilmesi evvela taassup zihniyetinin yıkılmasına bağlıdır. Bu hakikatın iyice kavranmış olması neticesidir ki Büyük Atatürk birtakım hazırlayıcı ön inkılâplara başlarken taassup zihniyeti ile

mücadele etmek lüzumunu hissetmişti. Ezanın Türkçe okunması mecburiyeti de büyük bir zaruretin neticesi olarak kabul edilmelidir. Zamanında çok lüzumlu olan bu mecburiyet ve tedbir diğer tedbirlerle birlikte bugünün hür Türkiye'sine zemin hazırlamıştır. Ezanın Türkçe okunmasına mukabil cami içinde bütün ibadet ve duaların din dilinde olması garip bir tezat teşkil eder gibi görünür... Aradan uzun yıllar geçtikten ve vaktiyle zaruri görülen tedbire artık bir ihtiyaç kalmadıktan sonra bunda ısrar bu sefer vicdan hürriyetine karşı bir taassup teşkil eder. Şimdi meselenin laiklik ve vicdan hürriyeti bakımından halline sıra gelmiştir. Dini siyasete karıştırmamak ve dini ibadetler amme nizamına ve umumi adaba aykırı olmamak şartıyla herkesin dini vecibe ve ibadetlerini serbestçe yerine getirebilmesi vicdan hürriyeti icabındandır... Halbuki umumi adaba ve amme nizamına hiçbir aykırılık göstermeyen ezan meselesinde memnuiyetin devamı laiklik prensibini menfi cihetten zedelemek manasını tazammun eder...

Bu izahımın milletimize mâl olmuş inkılâplarımızın tamamı ile korunacağı manasını taşıdığını da ayrıca tafsile lüzum görmemekteyim. Hükümet olarak ezan meselesi hakkında görüşümüz bundan ibarettir...³⁶

Menderes'in bu açıklamalarının ardından, Türkiye'de çıkan Vatan Gazetesi'nin 8 Haziran tarihli nüshasında yayınlanan M. Şevki Yazman'a ait bir yazı bir gün farkla İstiklâl Gazetesi'nde yer alır. Böylece, İstiklâl Gazetesi Halkın Sesi'ne zıt biçimde ezan dili ilgili görüşlerini ortaya koymaya başlar. Yazman laik bir devletin din işlerine karışmaması gerektiğini ifade eder ve Cumhuriyet Halk Partililerin Arapça ezana dönüşün bir irtica hareketine dönüşebileceği, fesin, eski harflerin geri gelebileceği yolunda ileri sürdükleri iddiaların yersiz olduğunu; çünkü Türk halkının devrimi gerçekten özümseydiğini belirtir.³⁷ Hikmet Afif Mapolar da İstiklâl'de yayınlanan iki yazısı ile görüşlerini ortaya koyar. Mapolar, Adnan Menderes'in söz konusu beyanatını devrin gereksinim duyduğu "en büyük manevi gıda" olarak nitelendirir ve ezan dilinin Türkçe olmasında ısrar edenlerin camilerin kapılarını müminlerin yüzüne kapatmak isteyen, vicdan özgürlüğünü yok etmeye çalışan, kaptisleri uğruna bir toplumu kurban etmekten çekinmeyen insanlar olduklarını ifade eder.³⁸ İslam dininin esaslarından birinin din hürriyeti

olduğu ve bu ortadan kalktığı takdirde, dinin manevi cephesinin yıkılmış olacağını dile getirir.³⁹

Necati Özkan ise kaleme aldığı iki yazı ile hem konu hakkındaki görüşlerini dile getirecek, hem de niçin bu mesele hakkında suskun kaldığına ilişkin kendisine soru yönelten Halkın Sesi Gazetesi'ne yanıt verecektir. Özkan, Şeyh Nazım olayının siyasi bir amaç güttüğü düşüncesine karşıdır. Yetmiş iki senelik İngiliz yönetiminin din özgürlüğünü güvence altına aldığını, bu olayın İngiliz yönetimini lekelediğini ve Kıbrıs Türkü ile hükümetin arasını açmaya hizmet ettiğini düşünmektedir. Öyle ki İngiliz idaresi altında yetmiş iki seneden beri polislin camiye müdahale ettiği görülmemiştir. Komünizme karşı nefret besleyen, din özgürlüğünü tanıyan İngiliz idaresinden memnun olduklarını gururla ifade eden Kıbrıs Türk toplumu camilere müdahale edilmesi endişesini taşımaktadır. Cuma günleri camilerde görevli müezzin olmadıkları halde, Şeyh Nazım gibi, fahri olarak hutbe ezanı okuyan pek çok kişinin varlığı bilinmektedir.⁴⁰ Halkın Sesi'nde 14 Mayıs'ta yayınlanan (daha önce değinilen Fazıl Küçük'e ait "Anlayamıyoruz" adlı yazı) yazıda, Şeyh Nazım'ın boş bulduğu kürsüden vaaz verdiği yolundaki haber gerçeği ifade etmemektedir. Camide hutbe ezanı okunurken ve hatip hutbe verirken cemaatin ezan ve hutbeyi sessizce dinlemesi şarttır. Bu nedenle cemaatten sessizliği bozan ilk kişi kim ise sorumlu da odur. Ayrıca, Şeyh Nazım ilk olarak hutbe ezanını okumaya başladığı için ikinci bir şahsın ezan okumaya başlaması da dinen yasaktır. Polislin cami içindeki olaya müdahalesi din özgürlüğüne aykırıdır; madem müdahalede bulunulmuştur, o halde soruşturma genişletilerek olayın sorumluları ortaya çıkarılmalıdır. Hiç kimsenin ve hatta müftülük dışında hiçbir makamın dini ayinlerin şekil ve diline karışmaya yetkisi yoktur. Ortada müftü de bulunmadığından Fetva Emni ve Evkaf İdaresi'nin de buna karışmaya hakkı yoktur. Kıbrıs'taki pek çok camide bugüne dek Arapça ezan okunagelmiştir; ancak birkaç camide son zamanlarda ezan Türkçe okunmaktadır.⁴¹

Necati Özkan'ın bu yazısının ardından Halkın Sesi'nden, kendisine yanıt gelir. Halkın Sesi, Özkan'ın Şeyh Nazım olayını "dine müdahale" olarak değerlendirmesinin yanlış olduğunu, aksine din özgürlüğünü alet ederek, başına her sarık geçirenin caminin resmi görevlilerini görev yapmaktan alıkoymaya hakkı olmadığını yazar. Dini merasimi idare eden cami görevlilerinin, dualarını Türkçe ya da Arapça okuyabileceklerini, cemaatin de yapması gerekenin görevlilere uymak olduğunu; nitekim

Şeyh Nazım'ın Arapça ezan okumaktan dolayı değil, resmi görevlilerin işine müdahale edip camide huzuru bozmaktan dolayı yargılandığını vurgular. Dolayısıyla, bu sonucun dine bir müdahale olarak değil, camilerin din perdesi altında bir anarşi yuvasına çevrilmesine engel olunması şeklinde algılanması gerektiği üzerinde duran gazete, Türkçe ezan ve Kuran konusuna da şu satırlarla değinir:

Kıbrıs'ta şimdiye kadar takip edilen siyaset bunları Arapça yapmak ve halkı cahil bırakmaktı. Güzel dinimizi Türkçe anlatan yoktu. Kıbrıs Türkü Anavatandaki kardeşleri kadar dinini öğrenmek ihtiyacındadır. Kur'an, ezan ve diğer duaları Türkçe yapmadıkça din hususunda papağanlaşmış kalmakta devam edeceğiz. Kahir bir ekseriyet arasında her gün ezilmekte olan Kıbrıs Türkü Allahına olan imanı ve kanındaki temiz kuvvet ile ölmemeğe çalışırken; şerefi ile mütenasip bir hayat seviyesine yükselmek için durmaksızın çalışırken, ulu camilerimizin minarelerinden gelecek seslerin Türkçe olmasını kim istemez? 'Din hürriyeti' vardır diye tekkeler açılmasına, başa sarık sarılmasına müsaade ederek ilim ve terakki yollarından ayrılmaya; Arapça öğrenmeğe veya mânâsını bilmeden mırıldanmak için Arapça Kur'an mı ezberlemeğe başlayalım?⁴²

Demokrat Parti'nin Arapça ezan okumaya getirilen yasağı kaldırdığını İstiklâl Gazetesi 17 Haziran'da "Türkiye'de bütün vatandaşlar ezanı arzu ettikleri dilden okuyabilecekler" başlıklı bir haberle okuyucularına duyurur, Halkın Sesi'nde ise konu ile ilgili habere 22 Haziran'da yer verilir.

Bu arada, İstiklâl Gazetesi, Vatan Gazetesi'nde yayınlanan Cemal Bardakçı'nın bir makalesini 18 Haziran'da iktibas eder. Bardakçı'nın yazısında altını çizdiği nokta, devletin dine müdahale etmemesi, siyasi partilerin dini çıkarları uğruna kullanmaması gereği ve Tanrı ile kul arasına üçüncü bir şahsın giremeyeceğidir.⁴³ İstiklal, 21 Haziran tarihinde de "dinsizlere ve dinsizlik cereyanı açmak isteyenlere cevap teşkil eden önemli bir makale serisi" başlığı ile Ali Fuat Başgil'in makalelerini yayınlamaya başlar.

Arapça ezan yasağını kaldıran kanunun yürürlüğe girmesi üzerine, Hürsöz Gazetesi, yasağın kaldırılmasını son derece demokratik bir tutum

ve çağdaş uygarlığın bir gereği olarak gördüğünü, inkılâpların zaten Türk toplumunca benimsendiğini, Türkçe ezanın da halkın kabullendiği inkılâplardan olduğunu belirtir. Bu nedenle yasağın kalkması, ezanın Arapça okunacağına değil, ezan dilini, Türk toplumunun kendi isteği doğrultusunda tercih edeceğinin bir göstergesidir. Halkın, kendi vicdani fikri sonucunda zaten Türkçe ezanı yeğleyeceğini; dolayısıyla Arapça ezan yasağının yürürlükte kalmasının bir anlamı olmadığını; zaten bunun vicdan özgürlüğüne bir tecavüz, Türk vatandaşının manevi kimliğine de bir hakaret olduğunu ifade eder. Hürsöz, inkılâpların Türk halkınca o denli özümsemiş olduğu fikrindedir ki Türk halkının kendi dilinde okunan ezandan vazgeçmeyeceği inancını taşımaktadır.⁴⁴ Fakat Türkiye'deki gelişmeler bunun tam aksini göstermiş ve ezan 1950'den itibaren Arapça okunagelmıştır.

Türkiye'de Arapça ezan yasağının kaldırılması hakkında Halkın Sesi'nde yayınlanan ilk yazı 22 Haziran tarihinde Yavuz'un kaleme aldığıdır. Yavuz, Demokrat Parti'nin iktidara gelirgelmez ezan meselesini ele almasının beklenmedik bir olay olduğunu belirtir. Arapça ezana dönüşün, vicdan özgürlüğü örtüsü altında ileride eski harflerin, fesin, çok eşliliğin geri gelebileceği yönünde bir başlangıç oluşturabileceğinin altını çizer.⁴⁵

Demokrat Parti'nin Arapça ezan okumaya getirilen yasağı kaldırması, İstiklâl Gazetesi'nde Nihat Sami Banarlı tarafından ele alınır. Banarlı, ezanı Türkçe okumanın, Arapça okunduğu takdirde hapse atılmanın yıllar boyu süren acayip laiklik anlayışından başka bir şey olmadığını; Türk için ezanın bir söz değil ses olduğunu; Ezana kelime verenin Araplar olmasına rağmen onu bir müzik ziyafeti haline getirenin Türkler olduğunu; güfteyi İslam dünyasından alan Türklerin, onun cümlelerini olduğu gibi bırakmakta bir sakınca görmediklerini söyler. Müslüman Türk topraklarında ilahilerin dilinin Türkçe olduğunu; fakat ibadetin Kur'an diliyle yapıldığını, bunun da Kur'an'a saygı göstermesini bilen Türk milletinin inceliği olduğunu belirterek aslında, ezana Türklerin verdiği sesin, ezanın sözlerine milli bir nitelik kazandırdığı sonucuna varır.⁴⁶

Bu arada, Kıbrıs'ta 1 Ocak 1929'dan itibaren geçerli olmak üzere kaldırılan müftülük makamını tekrar hayata geçirmek için önerilerin yer aldığı Türk İşleri Komisyonu'nca hazırlanan 1949 Ara Raporu doğrultusunda bazı gelişmeler başgösterir.⁴⁷ Hükümet Matbaasında Türkçe olarak satılmakta olan raporda, halkın oyuyla iş başına gelecek bir

müftünün seçilmesinin elzem olduğu belirtilirken, seçim usulleri de detaylı olarak ele alınır. İngiliz İdaresi, Kıbrıs'ta müftülük makamının tekrar kurulması için bir adım atar ve üç seneliğine geçici olarak Türkiye'den bir müftü tayin edilmesine karar verir.⁴⁸ Görüldüğü gibi, hükümet, gerekli kanunlar çıkarılana dek seçim işini askıya almış ve Türkiye'den getirilecek bir müftüyü daha uygun bir çözüm olarak kabul etmiştir. Oysa ki Kıbrıs'a gelecek olan Müftü Yakup Celal Menzilioğlu, adaya geldiği ilk andan itibaren gerek Arapça ezan okutulması konusundaki uygulamaları, gerekse konservatif İslamî faaliyetlerinden dolayı Ada'da barınmayı başaramayacak ve kısa sürede istifa etmek durumunda kalacaktır.

Yeni müftü Yakup Celal Menzilioğlu, Kıbrıs'a 12 Şubat 1951 tarihinde gelir ve 31 Mart 1951'de ezanın Arapça'dan başka bir dilde okunmasının şeriata aykırı olduğu yolunda bir tamim yayınlar. Müftülüğün bu tamimi 18 Nisan tarihli İstiklâl Gazetesi'nde yayınlanır.⁴⁹ Halkın Sesi, Evkaf Dairesi'nin yayınlamadığı bu tamimin Necati Özkan Mısırlıoğlu tarafından Menzilioğlu'nu ziyareti sırasında kendisinden alındığını ve tamimden Evkaf Komisyonu'nun haberinin olmadığını belirtir. Ayrıca, her gazeteye Evkaf Komisyonu'nca resmen gönderilmesi gereken bir tebligatı Mısırlıoğlu'na veren Müftü Menzilioğlu'nu kınadığını bildirir.⁵⁰ Bu arada, bu tamime ilişkin "Baflı" imzası ile Halkın Sesi'nde yayınlanan bir yazıda yazar, Baf halkı ile tamim hakkında konuştuklarını, halkın bunun gerçek olduğuna dair şüpheler taşıdığını, haberin tezip edilmesini beklediklerini yazar. Ayrıca bu tamimin, din özgürlüğünü ortadan kaldırmaya çalışmak ve Kıbrıs Müslümanları arasına nifak tohumları ekmek demek olduğunu ve müftünün buna hakkı olmadığını belirtir.⁵¹

Menzilioğlu'nun Ada'daki faaliyetleri, Halkın Sesi Gazetesi'nde müftünün istifa sürecine dek yer alacak ve Kıbrıs'ta yaşananlar Türkiye'deki bazı yazarların da dikkatini çekecektir. Mümtaz Faik Fenik, Bahadır Dülger, Falih Rıfki Atay, Türk basınında bu konuya değinecekler hatta bu yazarların yazıları Halkın Sesi'nde iktibasen yayınlanmaya başlayacaktır. Müftüye yöneltilen suçlamalar yalnızca Arapça ezan meselesi ile ilgili olmayıp müftünün "Atatürk düşmanı, inkılâp düşmanı, teokratik düzen yanlısı" olarak nitelendirilmesine kadar varacaktır. Suçlamalar, müftünün, Şeyh Nazım ve çevresindekilere cesaret vermesine, resmi bir evrağın altına eski harflerle imza atmasına, Aile Kanunu hakkındaki olumsuz düşüncelerine ve bu kanunun kabulü ile

doğacak çocukların gayrimeşru olacağı yolundaki iddialarına, Atatürk devrimleri aleyhine propaganda yapmasına, fes ve çarşaf giyilmesini teşvik etmesine dairdir.⁵²

Halkın Sesi Gazetesi ile Müftü arasında başlayacak amansız çekişme nisan ayında kendini gösterir. Mesele müftünün 20 Nisan 1951 Cuma günü Ayasofya Camii'nde verdiği vaaza dairdir. Vaazdan sonra müftü, nisan ayında Hürsöz Gazetesi'nde Ahmet Emin Yalman'a ait bir makalenin iktibasen yayınlandığından ve bununla kendisine taş atıldığından ve gerekli yasal soruşturmayı da açtıracığından söz eder.⁵³ Konuyu Halkın Sesi Gazetesi'ne getirir ve dini bilgisi olmayan kişilerin yazılar yazmaya başladıklarını, halkın Hürsöz ve Halkın Sesi gazetelerini satın almamalarını camidekilere salık verir. Kendisinin “geri fikirli” olmadığını, Kıbrıs'a para için değil, İslamı ıslah için geldiğini ve Kıbrıs'ta da 200 kadar dinsiz olduğunu söyler.⁵⁴

Halkın Sesi, yine Ayasofya Camii'nde müftünün verdiği bir sonraki Cuma vaazına (27 Nisan 1951) değinir ve sadece 60-70 kişinin dinlediği bu vaazda Menzilioğlu'nun, ezanın Arapça okunması gerektiğini ve bu fikrinden dönmeyeceğini söylediğini belirtir. Bunun dışında müftünün şu sözlerine de yer verir:

İnkılâp inkılâp diyorsunuz be... Nedir bu inkılâp? Bakın Adnan Menderes ne dedi? İnkılâp zamanında din tahakküm altında idi, istibdat vardı...Ben bir radyon (radyo) aldım. Mısır'dan Arapça Kur'an ve Arapça ezan dinleyince radyonun parası ödendi dedim.

Halkın Sesi, müftüyü “inkılâp” aleyhtarı olmak ve cemaati camiden soğutmakla suçlar. Müftünün, Kıbrıs Türkleri arasında 200 dinsizin bulunduğunu söylemesini eleştirerek şu sözlerle müftüyü uyarır: “İşe Arapça ezandan ve Esselâmualeyküm'den başlayarak vazifesine yanlış yoldan başladığına bir kere daha işaret ederiz.”⁵⁵

4 Mayıs tarihli Halkın Sesi, Kıbrıs Türklerinin hiçbir kanuni mecburiyetleri olmadığı halde Türkiye'deki devrim hareketlerini harfi harfine uyguladıklarını, şapkayı, Latin harflerini kabul ettiklerini, kadınların kafes, peçe ve çarşaftan kurtulduğunu, Atatürk devriminin ışığı ile kafalardan hurafeleri attıklarını, aydın ve ileri fikirli bir toplum olduklarını kanıtladıklarını belirtir ve sözü ezan konusuna şu cümlelerle getirir:

Evkafın idaresi diktatör ellerden bize geçince zorla değil seve seve ezanı da Türkçe okumaya başladık. Böylece din bakımından da ileri bir adım attuğımıza inanıyorduk. Türkiye’den beklediğimiz müftünün gelişiyile dini yükselişimizin hızlanacağı ümidinde idik. Fakat esefle söylemek isteriz ki bu mevzuda umduğumuz dağlara kar yağdı. Bütün ümitlerimiz bir anda sabun köpüğü gibi sönüverdi. Hayal kırıklığına uğradık. Bütün bunlara sebep sayın müftünün yanlış icraatı ve yakışsız sözleridir. Muhterem müftü efendi gelirgelmez ezanın Türkçe okunmasını menederek Arapça yani Türk halkının anlamadığı bir dille okunmasını emir buyurmuştur. Buna sebep nedir? Türkiye’de son yapılan değişiklik ezanın mutlaka Arapça okunmasını tazammun etmez. Bu kanun tadili ile ezanın istendiği gibi okunması serbest bırakılmıştır. Yani dileyen Arapça dileyen Türkçe okuyabilir. Eski kanunda Arapça okunması yasaktı. İşte yeni kanun bu yasayı kaldırmıştır. Bu kadar basit bir şeyi anlayamamak ve ezanın Arapça okunmasında ısrar etmek dinimize de bir hakarettir. Ezanın mutlaka Arapça okunmasını emreden bir ayet-i kerimeyi veya bir hadis-i şerifi müftü efendi bize gösterebilirler mi?⁵⁶

Halkın Sesi, bir sonraki nüshasında, 4 Mayıs Cuma günü Büyük Cami’de ezanı ve hutbeyi Türkçe okuyarak ibadetlerini yapan Baf halkını Atatürk devrimi, dil ve dinlerine bağlılıklarından dolayı takdir ettiğine dair bir haberi yayınlar ve eski Fetva Emni Hakkı Efendi ile Müderris Dâna Efendi’nin de Büyük Cami’de bulduklarını belirtir.⁵⁷ Dâna Efendi, Menzilcioğlu’ndan sonra Kıbrıs Müftüsü olacak kişidir. Yine 4 Mayıs Cuma günü, Ayasofya Camii’nde Menzilcioğlu’nun verdiği vaaz da gazetenin haberleri arasında yer almaktadır. Bu kez konu ezan meselesi değil, müftünün camide eşit davranmak koşulu ile çok eşliliğin dinen uygun olduğunu, Ada’daki dinsiz köylerin Allah tarafından kılıkla cezalandırılacağını söylemesi ve valinin kendisini desteklediğini belirtmesidir. Öyle ki, vali din aleyhine yayın yapan “edepsiz ve terbiyesizleri” terbiye etme, hatta memleketten çıkartma işinin müftüye ait olduğunu söylemiştir. Gazete, Atatürk’e “Allah taksiratını affetsin” diyen müftüyü, ikinci bir Menemen Olayı çıkarmak niyeti ve Ada’daki

aydınlar aleyhine açık bir tahrik yaratmakla suçlamaktadır.⁵⁸ Ayrıca, Şeyh Nazım'ın 4-5 gündür Lefkoşa'daki Turunçlu Camii'nde imamet ve hitabet vazifesi yaptığını belirterek Evkaf Dairesi'nden kendisine onay verilip verilmediği sorusunu sormaktadır.⁵⁹ Nitekim, Şeyh Nazım müftüden izin alarak Ada'daki vaazlarına devam etmiştir. Sohbetlerinden birinde İslam dininde heykel olamayacağından dolayı, Türkiye'de Atatürk heykellerine yöneltilen saldırıların tamamen yerinde ve bu işi yapanların da cennetlik olduğunu söylemiştir. Halkın Sesi ise 1951 Ağustos'unda hala "Evkaf İdaresi'nin daha ne kadar zaman camileri bu geri fikirli adama serbest bırakacağı" sorusunu yinelemek durumunda kalmıştır.⁶⁰

6 Mayıs tarihli Halkın Sesi'nde Fazıl Küçük, müftünün Demokrat Parti'nin Arapça ezana dayanarak iktidara geçtiğini iddia ettiğini ileri sürer ve bu iddianın Türk milletini dünya kamuoyunda küçük düşürdüğünü belirterek şunları ekler:

Bize, düşünceli ve akıllı Türk halkının olgun reyleri ile mevkie geçen Türk hükümetine "bize Arapça ezan okutacakları vaad ettikleri için rey verildi" demek en büyük bir hakarettir ve bu sebepten rey verenler olmuşa, bu zavallıların dar düşüncesini ispattan başka bir şeye yaramaz. Menzilioğlu bunun böyle olduğunu iddia ederken bütün Türklüğe hakaret ettiğini bilmelidir.⁶¹

Halkın Sesi'nin müftü aleyhine yazdığı yazılar, İstiklâl Gazetesi'nde eleştirilmeye başlanır. Mısırlıoğlu, Halkın Sesi'ne yayınladığı yazılarda müftüye ve dine saygısızlık gösterildiği gerekçesi ile suçlamalar yöneltir. Bunun üzerine Fazıl Küçük, iki bölüm halinde yayınladığı yazılarında, Özkan'ı müftünün tarafını tutmakla ve Şeyh Nazım'la beraber hareket etmekle itham eder ve ezan dili ile ilgili olarak Mısırlıoğlu'na şöyle yanıt verir:

Ben bugün Türk Müslümanım. Dilim Türkçe, dinim Hz. Peygamberin gösterdiği yol. Ben bu yolun doğruluğunu kabul eder, duamı ezanımı kendi lisanımdan okunmasını özlersem bu neden bir dinsizlik veya dine saygısızlık, hürmetsizlik olsun. Neden Arabın lisanını kabul etmediğim için aforoz edileyim? Bir defa İslamiyette aforoz yoktur. Eğer ben bilgisiz ve

mutaassıp bir hocanın her söylediğini kabul etmezsem benim ebedi istirahatgâhım zindan mı olacak?... Ellerinide tuttukları kara kaplı ile vicdan hürriyeti vardır diye haykıranlara soruyorum: Ezanımı, duamı, niyazımı kendi lisanımla yapmaktan neden beni mene çalışıyor ve beni cehenneme göndermekten çekinmiyorsun? Nerede bu vicdan hürriyeti?

Hayır biz Elhamdülillah Müslümanız. Dinimize tamamen bağlıyız. Bunu da 1878'den beri ecnebi bir idare altında geçirdiğimiz günler ispat edebilir. Atatürk'ün çizdiği yoldan da bizi ne top ne tüfek ne de ölüm çevirebilir. Kıbrıs'ın en ücra köşesinde yaşayan 90'lık ihtiyarlarımızın başındaki şapkası elindeki Latin hurufatı ile okuduğu gazetesi, çarşafsız, peçesiz torunları ve Türkçe okunan dua ezanları, 25 senedir kabulünü istediğimiz Medeni Aile Kanunumuz Kıbrıs Türklüğünün ne olduğunu bize din önderliği etmek isteyenlere anlatacak bir delildir... Kahrolsun irtica, kahrolsun kara kuvvet. Yaşasın Atatürk inkılâbı.⁶²

Mayıs ayı ile birlikte Halkın Sesi'nde müftüye yöneltilen suçlamaların dozu artacaktır. 11 Mayıs'ta, Halkın Sesi Ada'ya ayak bastığından beri müftünün "irtica" yolunda olduğunu belirterek "Halkın anlayacağı bir lisanla Türkçe ezan okunurken ezanın Arapça'dan başka bir dilde okunamayacağını söylemenin de irticanın kökü" olduğunu ifade eder.⁶³

Mayıs ayının sonuna doğru müftü, Ada'da ziyaretlere başlar. Köfünye ve Limasol'dan (Leymosun) sonra Baf'a gider.⁶⁴ Müftünün Baf'ı ziyaret edeceği haberi üzerine, 25 Mayıs'ta Halkın Sesi'nde ismini gizli tutan ve Baf'lı olduğu anlaşılan bir şahsın şu sözleri dikkati çeker:

Müftü Bey'in kasabamızı ziyaretlerine hiçbir itirazımız yoktur. Fakat bay müftü, Atatürk inkılâbına candan bağlı bir Türk kasabasına geleceğini unutmamalı ve şimdiye kadar söyledikleri sözleri kasabamızda tekrarlamaya yeltenmemelidir. Baf kasabasında ezanımızı biz Türkçe okutmaktayız. Müftü Bey buna mani olmaya yeltenmemeli ve halkın hissiyatına hürmet etmelidir. Camilerimizde temiz Türk bayrağı şanlı dalgalandığı müddetçe, dinimizin ahkâmını Türkçe olarak öğrenmeye ve Allahımıza kendi lisanımızla ibadet etmeye devam edeceğiz.

Tıpkı Atatürk Türkiye'sinde olduğu gibi. Demokrat Türk hükümeti idaresinde dine müdahale olmadığı gibi, Demokrat Türk hükümetinden gelen Müftü bay Menzilioğlu'na Allaha ibadet şeklimize hürmet etmesini rica edeceğiz...Baf ufuklarından 'Tanrı uludur, Tanrı uludur' sesleri içten doğan bir imanla yükselirken Atatürk'ün manevi huzurunda rahmetle eğilir, Müftü bay Menzilioğlu'nu Kıbrıs Türklüğünün hissiyatına hürmetle davet etmeyi vatani bir borç bilirim.⁶⁵

Gerçekten de müftü 28 Mayıs'ta Baf'ı ziyaret eder. Fakat karşılaştığı manzara hiç de iç açıcı değildir. Baflılar, kendisini "Atatürk inkılâplarına dil uzatan müftü istemeyiz", "Mürteci müftü istemeyiz", "Ezan Türkçe okunmalıdır" şeklindeki pek çok levha ile karşılaşmışlardır. Bu arada levhaların sokaklara yapıştırılması için belediyeden izin alınmasına karşın, polisin bazı kimselerin ifadesini alarak kendilerine dava tebliğ ettiği de haberler arasında yer almaktadır.⁶⁶

Müftü'nün Baf'ı ziyaretinden 3 gün önce (25 Mayıs) Limasol'a yaptığı ziyaret dolayısıyla Ali Rıza Hilmi, müftüye hitaben bir açık mektup yazar. Bu yazıda, Türkiye'deki bakanların 14 Mayıs'ı kutlamak için Bursa'da toplanarak basın hürriyetinden uzun uzun söz ettiklerini, Savunma Bakanı'nın nutkunun bir yerinde ezanın Arapça ya da Türkçe okunmasını serbest bıraktıklarını söylediğini belirtir. Kıbrıslıların da ezanın Türkçe okunmasını istediklerinin altını çizen Ali Rıza Bey, sözlerini Ziya Gökalp'in dinde ulusal dilin kullanılmasını işlediği "Vatan" adlı şiirinden alıntılarla noktalar.⁶⁷ Gerçekten de Milli Savunma Bakanı Hulûsi Köymen, Demokrat Parti'nin Bursa'daki kongresinde, partinin, ezan dilini serbest bıraktığını, ezanı isteyen Arapça isteyen Türkçe okuyabileceğini ve devletin bir müdahalesinin söz konusu olamayacağını ifade eder.⁶⁸

Yakup Celal Menzilioğlu'nun Ada'da istenmediğine ve kendisinin inkılâp düşmanı olduğuna dair haberler, müftünün istifa sürecine dek hemen hemen her gün Halkın Sesi'nde yer alacaktır. Menzilioğlu, izinli olarak Ada'dan ayrılıp Türkiye'ye dönmek zorunda kalır. 23 Ağustos 1951 tarihli Halkın Sesi'nde, müftünün bir daha Kıbrıs'a dönmeyeceği ve istifasını verdiği "İnkılâp Düşmanı Kıbrıs Müftüsü Geri Gelmeyecek" başlığı ile halka duyurulur. Müftünün istifası 1 Eylül 1951'den geçerli olmak üzere yürürlüğe girer.⁶⁹

Müftü'nün Ada'ya gelişi ile beraber Kıbrıs'ta ezanın Arapça okutulması 1952 yılı başlarında Dr. Fazıl Küçük tarafından tekrar ele alınır. Fazıl Küçük, Arapça ezana ilişkin şöyle bir tarihçe verir:

Memleketimizde Kıbrıs Hükümeti tarafından uzun seneler Müslümanların Vekili, daha doğrusu reisi diye tanınan Evkaf Murahhası Münir Bey,⁷⁰ İngilizlere hoş görünmek düşüncesiyle, saltanat sürdüğü günlerde cemaatin yaptığı müteaddit müracaatları ve gazetelerin neşriyatını hiçe saymış ve ezanın Arapça okunmasında ısrar etmiş ve bu hal, yerine geçen yeni Evkaf Murahhası Kemal Bey devrine kadar uzayıp gitmişti. Nihayet yeni vazifesine başlarbaşlamaz Kemal Bey, camilere gönderdiği tamimle bundan böyle ezanın Türkçe okunabileceğini bildirmiş ve bu yoldaki hareketi cemaat üzerinde çok iyi bir tesir bırakmıştı...Fakat ne yazık ki Atatürk inkılâbını tamamen hazmetmiş Kıbrıs Türklüğünün karşısına günün birinde Müftü Menzilioğlu isminde küt, haddinden fazla mutaassıp, Kıbrıs Türkünün şimdiye kadar görmediği bir mürteci çıktı. Biz ondan dinde ıslahat beklerken onun ilk işi ezanın Arapça'dan başka bir lisanla okunmasının caiz olamayacağına dair meşhur fetvasını çıkarmak oldu ve aramızdan ayrılalı daha doğrusu biz onu başımızdan uzaklaştıralı aylar olmasına rağmen ezan hala Arapça okunmakta devam ediyor.

Fazıl Küçük, Evkaf Murahhası Kemal Bey'den, ikinci bir tamimle verdiği emri hatırlatıp ezanın tekrar Türkçe okunmasına gayret etmesini rica etmektedir.⁷¹

1954 yılı başında Kıbrıslılar kendi müftülerini kendileri seçme hakkını elde ederler ve tek aday olan Baf Medresesi mezunu Dâna Efendi, halkın oyu ile, müftü seçilir. 17 Ocak 1954'te Lefkoşa'ya müftü olarak gelen Dâna Efendi, 9 Şubat 1954'te kendisine sorulan bazı sorulara yanıt olarak ezanın Türkçe okunması hakkında fetva verir. Bu fetvanın, Kıbrıs'ta olduğu kadar Türkiye'de de takdirle karşılandığını; fetvanın yanlış olduğunun Türkiye'de iddia edilmediğini belirtir.⁷² Nitekim, müftü 1954 yılı Şubatı'nda Mustafa Kemal Derneği'nce Türkiye'ye davet edilmiştir.⁷³ Hatta, Kıbrıs'ta ezanın Türkçe okutulması Türkiye'de de birtakım girişimlerde bulunulmasına neden olmuştur. Aynı tarihlerde,

Türk Devrim Ocakları İstanbul Teşkilatı, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan Kıbrıs'ta ezanın Türkçe okutulmasından örnek alınmasını istemiş, bunun ardından Türk Dilini Geliştirme Derneği Başkanı Halil Nimetullah da aynı dileği Diyanet İşleri Başkanlığı'na ileterek bundan böyle yalnız ezan değil, hutbe ve duaların da Türkçe okunmasını Başkanlık'tan istemiştir.⁷⁴

Kıbrıs'ta ezan dili ile ilgili gelişmeleri Türkiye'de gelişen olaylardan sıyrarak ele almak doğru bir yaklaşım gibi görünmemektedir. İleride değinileceği üzere gerek 1961'deki girişimleri gerekse Halkın Sesi'nde 20 Nisan 1954'te Yavuz'un yayınladığı yazıyı az önce sözü edilen gelişmelerle ilişkilendirmek gereklidir. Yavuz, Kıbrıs'ta Türkçe ezan okunması hakkında Türkiye'de övgü dolu yazılar çıktığını; oysa "gericilerin", Türkçe ezan okunmasını hazmedemediklerini belirterek İstanbul'da çıkan Yirminci Asır adlı derginin 82. sayısında yer alan halkın Türkçe ezan lehindeki görüşlerini iktibas eder.⁷⁵

Dânâ Efendi Kıbrıs Müftüsü olduktan sonra bir yıl kadar ezan Türkçe okunur, daha sonra Arapça'ya dönülür. Bu arada Türkiye'de de bazı girişimler söz konusudur. İslam dininde yapılması gereken reformlar üzerinde duran, emekli Coğrafya Öğretmeni, Diş Doktoru ve CHP Karagümrük İlçe İdarecisi olan Osman Nuri Çerman, bu konudaki tüm görüşlerini 1956 yılında yayınlanan *Modern Türkiye İçin Dinde Reform* adlı kitabında toplar. Söz konusu reformlardan biri de ibadetin dili konusunu içermektedir. Bütün ibadetlerin Türk diliyle yapılmasını ileri süren Çerman,⁷⁶ 1961 yılında dinde reform hakkındaki düşüncelerini bir kanun tasarısı şeklinde Kurucu Meclis üyelerine sunar.⁷⁷

1961 Şubatı'nda ezanın Türkçe okunmasıyla ilgili bir kanun teklifinin Temsilciler Meclisi Başkanlığı'na verileceğine dair bir haber Türk Basını'nda yer alır. Teklif sahipleri, İlhami Soysal, Altan Öymen, Ömer Sami Coşar, İsmet Giritli, Ziya Müezzinoğlu, Selami Savaş ve Oktay Ekşi'dir.⁷⁸ Ancak, haberin basında yer almasından bir gün sonra, haber tekzip edilir ve Anayasa, Seçim Kanunu gibi Türkiye'nin son derece hayati davalarını kanunlaştırmak için kurulan Kurucu Meclis'in ezan dili gibi bir konuyla uğraşmak eğiliminde olmadığı belirtilir.⁷⁹ Halkın Sesi, 25 Şubat'ta bu kanun teklifini okuyucularına duyurur. Yalnız, kanun teklifinde belirtildiği üzere ezanın 1934'ten beri değil, 1932'den itibaren Türkçe okutulduğunun altını çizmek gerekir.⁸⁰

Kanun teklifi ile ilgili haberin Türk basınında yer almasından bir gün önce Halkın Sesi'nde yayınlanan bir yazıya da dikkati çekmek gerekir. Yazıda Müftü Dâna Efendi, bütün şikayetlere kulaklarını tıkayarak ezanı

ve hutbeyi Arapça'ya çevirmekle suçlanmakta ve kendisine şöyle seslenilmektedir:

Arapça ezanı işitmek, Arapça hutbeden zevk almak istiyorsa sandalyesini terk etmesi aksi takdirde Kıbrıs Türkünün haklı taleplerine cevap vermek mecburiyeti karşısında olduğunu anlamasını bir kere daha hatırlatır, inkılâp gençliğine, Atatürk evlatlarına saygı ve hürmet göstermeye kendisini davet ederiz.⁸¹

Bu yazının yayınlanmasından bir gün sonra, bir anlamda da söz konusu yazıya cevaben, Dânâ Efendi bir basın toplantısı yapar. Göreve başladığından sonra bir yıl kadar ezanın Türkçe okunduğunu, Amerika seyahatine gittiğinde (Aralık 1954) kendisi Kıbrıs'a dönmeden önce müezzinlerin, cemaatin baskısı üzerine ezanı Arapça okumaya başladıklarını ifade eder ve şunları ekler:

Bir hadise çıkmasın diye bu emrivaki karşısında sukût ettik. Cebir kullanmak yoluna gitmedik. Mağusa ve Girne'de ezanın Türkçe okunmasına devam edildi. Binaenaleyh bu bir ricat değildir. Türkçe okunmasının caiz olduğuna kaniim. Bir çekişme mevzuu ortaya atmak istemiyorum. Türkiye'de bu konu incelenmektedir. Ezanın Türkçe okunması tehir ediliyor, iptal değil. Müsait bir zamanda Türkçe okutmaya başlayacağız.⁸²

Müftü, Türkiye'de konunun incelendiğini söylese de Türkiye'de ezan dili hiçbir zaman Türkçe olmayacaktır. Nitekim, 1961 Mart'ında Orgeneral Cemal Gürsel, bir basın toplantısında, Türkçe ezan ve Kur'an konusunda kendisine yöneltilen bir soruyu ortamın bunları konuşmaya elverişli olmadığı, böyle bir önerinin devletten değil, halktan gelmesi gerektiği şeklinde yanıtlamıştır.⁸³ 1962 yılındaysa Cemal Gürsel Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin temel atma töreninde yine aynı sorunun kendisine sorulmasına bu kez şöyle cevap vermiştir:

Ezan da Kur'an da Türkçe okunmalıdır. Bütün dini işlerin Türkçe olması lazımdır; ancak, zorla olmamak şartıyla...Kur'an'da "Ben Kur'an'ı anlayasınız diye Arapça getirdim" der. Bu Araplar içindir. Bizim de anlayabilmemiz

için, Türkçe'ye çevrilmesi lazımdır. Kur'an bugün değil, iki bin sene sonra da insanlığa yol gösterecek niteliktedir. Onu kavramak ve anlamak lazımdır.⁸⁴

1960 yılı başındaki bu gelişmeleri Demokrat Parti'nin iktidarının son buluşuna bağlamak yerindedir. Arapça ezan okumaya getirilen yasağı Demokrat Parti kaldırdığına göre, partinin iktidardan ayrılması ile tekrar Türkçe ezana dönülebileceği düşüncesi gündeme gelmiştir. Bu düşünce tekrar 1967 yılında, Birlik Partisi'nin birinci büyük kongresinde Genel Başkan Hüseyin Balan tarafından, partinin ibadetin Türkçe yapılmasına taraftar olduğu şeklinde dile getirilmişse de Türkiye'de ibadetin Türk diliyle yapılması hiçbir zaman gerçekleşmeyecektir.⁸⁵

Kıbrıs Müftüsünün yukarıdaki açıklamalarının hemen ardından Halkın Sesi, müftüye yanıt verir. Bu yazıda, müftü, birkaç mürtecinin esiri olmakla ve iş başına gelirlenmez ezanı Arapça okutmakla suçlanır. Müftünün cemaat dediğinin Selimiye Camii'ne devam eden üç beş “yobaz” olduğu, bunların da yüz yirmi bin Kıbrıs Türkünü temsil edemeyeceği kanısı vurgulanır. Kıbrıs Türkünün (müftüyü baskı altında tutan birkaç “yobaz” dışında) ezanın, duaların ve Kur'an'ın Türkçe okunmasına taraftar olduğu belirtilir. Gazete, bu iddiasının doğruluğunu kanıtlamak için müftüye, memlekette kaç inkılâpçı kaç karşı-inkılâpçı olduğunu anlaması için referanduma gidilebileceği önerisinde bulunur.⁸⁶ Bir sonraki nüshasında da Atatürk'ün Türk ulusunu şeyhlerin, sarıklıların baskısından, dinin suistimal edilmesinden kurtardığını; Kur'an'ı Türkçe'ye çevirterek herkesin Kur'an'ın ne dediğini anlamasını sağladığını ve Kıbrıs Türklerinin de Türkçe üzerindeki ısrarının sadece dinin gerçeklerini öğrenmekten başka bir amaç taşımadığını işler.⁸⁷

Ezan meselesi 1969 Ocak'ında Halkın Sesi'nde yeniden ele alınır. Gazetede, Müftü Dâna Efendi'nin ezanın Arapça okunmasını emretmesinin bir hata olduğu ve bu hatasını düzeltmesi gerektiği işlenir.⁸⁸ Bu arada Günaydın Gazetesi muhabirinin Dâna Efendi ile yaptığı röportajın konu edildiği “Sayın Müftünün Beyanatı Münasebetiyle” başlıklı bir yazı dizisi, altı bölüm halinde 7-12 Ocak 1969 tarihleri arasında Halkın Sesi'nde yayınlanır.⁸⁹ Bu yazılarda belirtildiği üzere müftü, ezanın Arapça okunmasının vebalini Kıbrıs halkının omuzlarına bırakıp kendisi işin içinden sıyrılmaktadır. Halk, ezanın Türkçe okunmasını gönülden kabullenmiştir. Üç beş “yobazın” Türkçe okunmasını istememesi üzerine müftülük pes etmiştir. Ayrıca, müftünün

Şeyh Nazım ve grubunun çıkardığı risalelerden haberdar olmadığını söylemesi büyük bir rezalettir. O halde müftünün işi, görevi nedir? Ortada, Şeyh Nazım ve çevresindekilere ne yaptıklarını sormak cesaretinden yoksun bir makam vardır. Müftü, Atatürk'e hakaret edilmesine, gençliğin Allahsız olarak itham edilmesine, çarşaf, peçe, takke, cüppe, sakalın yeniden hortlmasına aldırmış etmemektedir.

Halkın Sesi, 1969 yılı Ocak ve Şubat aylarında ezan meselesine değinmeye devam eder, Türkçe ezan okunması konusunda gençlerin yardımlarını esirgemeyeceği ve yakında minarelerde Türkçe ezanın işitileceği inancını taşıdığını belirtir. Müftü Dâna Efendi'yi de gençliğin haykırışlarına kulak vermeye davet eder.⁹⁰ Şubat ayında Halkın Sesi'nde Dâna Efendi'nin Kıbrıs'taki tüm camilere 5 Şubat 1969'dan itibaren ezan ve duaların Türkçe okunacağına dair bir tamim gönderdiği haberi yer alsada bu haber Dâna Efendi tarafından tezkip edilir.⁹¹ Tekzip meselesi, 6 Şubat'ta Halkın Sesi'nde ele alır ve ezanın Türkçe okunmasından niçin endişe edildiği sorusu ortaya atılarak ileride Kıbrıs'ta mutlaka ezanın Türkçe okunacağı ve bunu okutmamaya gayret eden müftünün gaflet uykusundan uyandırılacağı belirtilir.⁹²

Kıbrıs'ta ezan, Mağusa'daki Ayasofya Camii'nde 1966 yılına dek Türkçe okunmuştur.⁹³ Anlaşıldığı üzere, Demokrat Parti iktidarının kararı ile Türkiye'de 1950'den itibaren derhal Arapça ezana dönülmüşken Kıbrıs'ta durum farklı olmuş ve Kıbrıslı Türkler, anavatandakilere oranla Türkçe ezana daha fazla sahip çıkmışlardır.

Dipnotlar

¹ Başak Ocak, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Laikleşme Sürecinde Dinde Ulusal Dil Sorunu" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1994).

² *Türk Ceza Kanunu Bütün Ek ve Değişiklikleriyle Beraber*, ya. haz.: Mehmet Görkey (İstanbul, 1943), 185-6. 2 Haziran 1941 tarihli bu kanundan önce, Türkçe ezan yerine Arapça ezan okumanın; Türk Ceza Kanunu'nun 163. ve 526. maddelerine ait bir suç olmadığı; 526. maddenin fıkraları arasında yer almaktadır. *Haşiyeli Türk Ceza Kanunu*, ya. haz.: Y. Cemal Köseoğlu, 3. Baskı (İstanbul, 1940), 535. 4055 sayılı söz konusu kanunla, 526. maddenin 2. fıkrasına "veya Arapça ezan ve kamet okuyanlar" bölümü eklenmiştir.

³ *Düstur*, C. 31, 3. Tertip (Ankara, 1950), 2116.

⁴ *Zafer*, 18 Haziran 1950.

⁵ *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1950.

⁶ Hüseyin Mehmet Ateşin, Şeyh'in Kıbrıs'a gelişini şu sözlerle aktarır: "Nazım Efendi, yeni hüviyetine uygun bir kisve ile başta Fatih Sultan Mehmet'in kavuğuna benzer sarıklı bir taç, sırtta geniş bir cübbe ve elde de asası olduğu halde iskeleye adım atar. Simsiyah sakalının çerçevelediği beyaz güleç yüzü, başındaki taylasanlı beyaz tülbind sarığı ve karşısındakini hemen tesiri altına alan yeşilimsi çakır gözlerinin şahin bakışları ile genç dinamik ve karizma sahibi birisi olarak dikkatleri üzerinde toplayıp 'Kıbrıs' mahlasını da ileride alacak genç Nazım Efendi böylece kendisine tevdi edildiğine inandığı misyonunu başlatmış olur." Hüseyin Mehmet Ateşin, *Doktor Fâzıl Küçük ve Şeyh Nâzım Kıbrıs'ı* (İstanbul, 1997), 326-7.

⁷ *Cumhuriyet*, Mayıs 9, 1950; *Yeni Asır*, Mayıs 9, 1950; *Yeni İstanbul*, Mayıs 9, 1950; *Zafer*, Mayıs 9, 1950.

⁸ *Adnan Menderes'in Konuşmaları*, ya. haz.: Mustafa Doğan, cilt I (İstanbul, 1957), 14.

⁹ Çetin Özek, *Devlet ve Din* (İstanbul, tarihi yok), 542.

¹⁰ Bu tarihlerde Kıbrıs'ta, Şer'i Hukuktan Medeni Aile Kanunu'na henüz geçilmemişti.

¹¹ Ateşin, Şeyh Nazım'ı protesto eden kişilerin Osman Şakir ve kitapçı Seyfi Akdeniz olduğunu, polise haber verenlerin de Osman Şakir ile Hafız Şefik olduğunu belirtir. Ateşin, *Fâzıl Küçük*, 356.

¹² "Çok Çirkin Bir Hadise: Camilerde Mürteciane Hareketlere Fırsat mı Veriliyor?", *Halkın Sesi*, Mayıs 13, 1950.

¹³ "Ayasofya Camiinde Çıkan Nahoş Bir Hadise Münasebetiyle", *Hürsöz*, Mayıs 13, 1950.

¹⁴ "Camilerimizde Huzur İsteriz", *Hürsöz*, Mayıs 14, 1950.

¹⁵ Fâzıl Küçük, "Anlayamıyoruz", *Halkın Sesi*, Mayıs 14, 1950.

¹⁶ "Lefkeliler Şeyh Nazım'ın İrticai Hareketini Protesto Ederler", *Halkın Sesi*, Mayıs 14, 1950. Asıl ismi M. Kâzım Bedevi olan Yavuz, Kıbrıs'ta 1947-8 yılları arasında toplam 11 sayı yayınlanan *Zırlıtı* adlı mizah gazetesinin sahibidir.

¹⁷ Yavuz, "Pazar Sohbeti", *Halkın Sesi*, Mayıs 14, 1950.

¹⁸ "Şeyh Nazım Hadisesi", *Halkın Sesi*, Mayıs 14, 1950.

¹⁹ "Şeyh Nazım Mahkemede", *Halkın Sesi*, Mayıs 24, 1950.

²⁰ "Şeyh Nazım Mahkeme Huzurunda", *Halkın Sesi*, Haziran 2, 1950.

²¹ "Şeyh Nazım Davası", *Halkın Sesi*, Haziran 10, 1950.

- ²² “Camide Rahatsızlık Çıkaran Şeyh Nazım 6 Hafta Hapse Mahkum Edildi”, *Halkın Sesi*, Haziran 11, 1950; “Nazım Hoca Davası Dün Sona Erdi”, *Hürsöz*, Haziran 11, 1950.
- ²³ *İstiklâl*, Haziran 20, 1950.
- ²⁴ H. Fikret Alasya, “Türkçe Ezan”, *Halkın Sesi*, Mayıs 16, 1950.
- ²⁵ Tıcani tarikatına mensup iki kişi, 1949 Şubatı’nda TBMM’nde Arapça ezan okumuşlardır. Detaylar için: Ocak 1994, 109.
- ²⁶ M. Raci Hoca, “İrticaa Doğru mu? Asla”, *Hürsöz*, Mayıs 17, 1950.
- ²⁷ Raci Hoca, “Namazda Türkçe Kur’an Okumak Caiz midir?”; “Namazda Arabca Okunması”, *Hürsöz*, Haziran 25, 1950.
- ²⁸ A. C. G., “Din İnkılâbı-Bir Hadise Geçmiş Yıllara Nisbetle”, *Hürsöz*, Mayıs 21, 1950.
- ²⁹ “Faydasız Bir Uğraşma”, *Halkın Sesi*, Mayıs 24, 1950.
- ³⁰ “Kıbrıs Türkünün Çeyrek Asır Özlediği Aile Kanunu Bir Şeyh (!) Elinde Oyuncak Olamaz”, *Halkın Sesi*, Mayıs 25, 1950.
- ³¹ “Aile Kanunu ve Şeyh Nazım”, *Halkın Sesi*, Mayıs 27, 1950.
- ³² H. Fikret Alasya, “ Ne Güzel Bir Muhalefet ve Demokrasi”, *Halkın Sesi*, Haziran 2, 1950.
- ³³ *Halkın Sesi*, Haziran 2, 1950.
- ³⁴ “Şeyh Nazım memlekete ayak basar basmaz irtica ve gerilikten başka bir gaye gütmeyen vaazlarına başladığı zaman ilk defa buna karşı baş kaldıran kafa tutan biz olmuşuzdur. Bizim bu cesaretimizden kuşkulanan Mısırlıoğlu Necati, Şeyh Nazım’a yaklaşmış onun müridanı sırasına girmiş ve eline aldığı tesbihle Şeyhin en samimi dostlarından biri olmuştu...Nazım Hoca gibi gerilik ve Atatürk inkılâbını baltalayan bir adamı destekleyen ve onun hapisten kurtarılması için imzalar toplayan...sizlerin galiba kim olduğunuzu cemaat anlamadı zannediyorsunuz.” Dr. M. Fazıl Küçük, “İftira ve Curnalcılık, *Halkın Sesi*, Haziran 27, 1950. Şeyh Nazım’la Necati Özkan’ın arasındaki yakınlık Peristerona Muhtarı Osman Zeki tarafından da dile getirilmiştir. Osman Zeki, N. Özkan’ın 16 Haziran tarihli *İstiklâl Gazetesi*’nde Peristerona Medresesi’nin Osman Zeki vesilesiyle kiraya verildiğini iddia etmiş ve Osman Zeki de yanıt hakkını kullanarak kiraya verilme işinin köylülerin onayı alındıktan sonra Evkaf Dairesi’nce gerçekleştirildiğini belirterek şunları eklemiştir: “Siz Şeyh Nazım’ın arkasına takılarak sizinle hemfikir olmayanlara birer birer çatmaya başladınız...Eğer size taraftar olmayanlara sağdan soldan çatmak istiyorsanız buna diyeceğimiz yok fakat köylere kadar taraftarlık yapıp

- Müslümanları birbirine geçirmeyiniz. Bu cemaata yazıktır, günahdır.”
Osman Zeki, “Necati Beye Cevap”, *Halkın Sesi*, Haziran 21, 1950.
- ³⁵ Fazıl Küçük, “Acaba Ne Bekleniyor?”, *Halkın Sesi*, Aralık 5, 1950.
- ³⁶ *Cumhuriyet*, Haziran 5, 1950; *Yeni Sabah*, Haziran 5, 1950. Metin, Mayıs 6, 1950 tarihli *Hürsöz* Gazetesi’nde de yayımlanmıştır.
- ³⁷ M. Şevki Yazman, “Ezan Meselesinde Hakikat Nedir?”, *İstiklâl*, Haziran 9, 1950.
- ³⁸ Hikmet Afif Mapolar, “Vicdan Hürriyeti”, *İstiklâl*, Haziran 11, 1950.
- ³⁹ Hikmet Afif Mapolar, “Din Hürriyeti”, *İstiklâl*, Haziran 13, 1950.
- ⁴⁰ M. Necati Özkan, “Hükûmetle Türk Halkının Arasını Açmak İsteyenlere Fırsat Vermeyeceğiz”, *İstiklâl*, Haziran 13, 1950.
- ⁴¹ M. Necati Özkan, “İbadetimizin Şekil ve Lisanna Hiç Kimse Müdahale Edemez”, *İstiklâl*, Haziran 14, 1950.
- ⁴² “Hakikatlar Değiştirilemez”, *Halkın Sesi*, Haziran 15, 1950.
- ⁴³ Cemal Bardakçı, “Taassuba, İrticaa ve Lâikliğe Dair”, *İstiklâl*, Haziran 18, 1950.
- ⁴⁴ “Yanlış Anlaşılmasın Atatürk İnkılabı Ölmemiş ve Ölmeyecektir”, *Hürsöz*, Haziran 18, 1950.
- ⁴⁵ Yavuz, “Bakalım Daha Neler İşiteceğiz”, *Halkın Sesi*, Haziran 22, 1950.
- ⁴⁶ Nihat Sami Banarlı, “Ezana, Ezan Sesine ve İnanmaya Dair”, *İstiklâl*, Temmuz 13, 1950.
- ⁴⁷ Türk İşleri Komisyonu, 11 Haziran 1948 yılında kurulmuş ve 20 Ocak 1949 yılında Aile Kanunu, Şer’iye Mahkemeleri, Müftülük, Evkaf, Maarif olmak üzere 5 konuda hükûmete önerilerde bulunmak üzere bir Ara Rapor sunmuştur. Müftülikle ilgili bölüm için bakınız: *Türk İşleri Komisyonunun Ara Raporu 1949* (Lefkoşa, 1950), 23-7.
- ⁴⁸ “Hükümet ve Kıbrıs Türklüğü”, *Halkın Sesi*, Eylül 1, 1950, “Kıbrıs Müftüsü”, *Halkın Sesi*, Temmuz 5, 1950.
- ⁴⁹ Bafli, “İnfial Uyandırdı”, *Halkın Sesi*, Nisan 25, 1951.
- ⁵⁰ “Necati Mısırlıoğlu’na Cevabımız”, *Halkın Sesi*, Nisan 25, 1951.
- ⁵¹ Bafli, “İnfial Uyandırdı”, *Halkın Sesi*, Nisan 25, 1951.
- ⁵² Mümtaz Faik Fenik, “Kıbrıstaki Müftülük”, *Zafer*, Temmuz 3, 1951. Bahadır Dülger, “Kıbrıs Müftüsü”, *Zafer*, Haziran 12, 1951, *Halkın Sesi*, Haziran 16, 1951. Falih Rıfkı Atay, “Kıbrıs’tan Mektup”, *Ulus*, Haziran 24, 1951. “Gene Kıbrıs Müftüsü”, *Ulus*, Temmuz 5, 1951. “Kıbrıs Müftüsünün Hezeyanları”, *Ulus*, Temmuz 12, 1951.

- ⁵³ Yalman, makalesinde, Müslümanlığın geriliğe alet edilmesinin yobazların suçtu olduğundan söz etmektedir. Ahmet Emin Yalman, “Yeni Neslin İmanı”, *Halkın Sesi*, Nisan 21, 1951.
- ⁵⁴ “Sayın Müftünün Dünkü Vazî Nasihatı”, *Halkın Sesi*, Nisan 21, 1951.
- ⁵⁵ “Müftünün Cuma Günü Nasihatını Yalnız 60-70 Kişi Dinledi”, *Halkın Sesi*, Nisan 28, 1951.
- ⁵⁶ “Muhterem Müftü Efendi Ne Yapmak İstiyor?”, *Halkın Sesi*, Mayıs 4, 1951.
- ⁵⁷ “Türkçe Ezan Baflları Takdir Ederiz”, *Halkın Sesi*, Mayıs 5, 1951.
- ⁵⁸ “Müftü, Memlekette İsyân mı Çıkarmağa Uğraşılıyor?”, *Halkın Sesi*, Mayıs 5, 1951.
- ⁵⁹ “Nazım Hocaya Kürsü mü Verildi?” *Halkın Sesi*, Mayıs 5, 1951. Şeyh Nazım, bu faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Halkın Sesi’nin deyimiyile Menzilcioğlu’nun Ada’ya gelişiyle beraber “ondan yüz bularak çalışmalarına hız veren” Şeyh, Evkaf İdaresi’nce hitabetten men edildiği halde, müftü tarafından kendisine izin verildiğini ileri sürerek 3 Ağustos 1951’de Ayasofya Camii’nde vaaza teşebbüs etmiş ve camide huzursuzluğa neden olmuştur. “Ayasofya Camii’ndeki Yakışksız Hadise”, *Halkın Sesi*, Ağustos 4, 1951.
- ⁶⁰ “Şeyh Nazım Şillurada”, *Halkın Sesi*, Ağustos 21, 1951. 1952 Ocakı’nda Şeyh Nazım’ın hala vaazlarına devam ediyor olması, Fazıl Küçük tarafından, Evkaf’ın gevşek ve korkak yönetim anlayışına bağlanır ve Evkaf Murahhası Kemal Bey, “parçala ve idare et”e dayanan İngiliz siyasetini uygulayarak mevkiinde kalmaya çalışmakla suçlanır. Dr. M. Fazıl Küçük, “Şeyh Nazım ve Evkaf”, *Halkın Sesi*, Ocak 10, 1952.
- ⁶¹ Dr. Fazıl Küçük, “Menzilcioğlu Mücadeleye Hazırız”, *Halkın Sesi*, Mayıs 6, 1951.
- ⁶² Dr. Fazıl Küçük, “İstiklâlciler Bugün de Müftücü Oluyor! II”, *Halkın Sesi*, Mayıs 10, 1951.
- ⁶³ “A Müftü”, *Halkın Sesi*, Mayıs 11, 1951.
- ⁶⁴ “Müftü Limasolda”, “Müftü Efendi Bafta”, *Halkın Sesi*, Mayıs 27, 1951.
- ⁶⁵ “Halkın Sesi Direktörlüğüne”, *Halkın Sesi*, Mayıs 26, 1951
- ⁶⁶ “Müftü Baf’ta: Bafllar Sokaklara Müftüye İhtar Eden Levhalar Yapıştırdılar”, *Halkın Sesi*, Mayıs 29, 1951.
- ⁶⁷ Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur, Köylü anlar manasını namazdaki duanın, Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur’an okunur, Küçük büyük herkes bilir buyruğunu hüdanın; Ey Türk oğlu işte senin orasıdır vatanın. Ali Rıza Hilmi, “Müftü Efendiye Açık Mektup”, *Halkın Sesi*, Mayıs 31, 1951.

- ⁶⁸ “Savunma Bakanının D.P. Bursa Kongresinde Nutku”, *Zafer*, Mayıs 15, 1951.
- ⁶⁹ “Bay Menzilioğlu’nun İstifası Hükümet Tarafından Kabul Edildi”, *Halkın Sesi*, Ağustos 29, 1951. “Kıbrıs Müftüsü Azledildi”, *Halkın Sesi*, Eylül 1, 1951.
- ⁷⁰ Sir Mehmet Münir, 11.08.1925-03.11.1948 tarihleri arasında Evkaf Murahhaslığı görevini üstlenmiştir.
- ⁷¹ Dr. Fazıl Küçük, “Ezan”, *Halkın Sesi*, Mart 19, 1952.
- ⁷² “Müftü Basın Toplantısı Yaptı”, *Halkın Sesi*, Şubat 24, 1961.
- ⁷³ *Dünya*, Şubat 20, 1954.
- ⁷⁴ *Dünya*, Şubat 25, 1954.
- ⁷⁵ Yavuz, “Allahü Ekbercilerle İthaf”, *Halkın Sesi*, Nisan 20, 1954.
- ⁷⁶ Osman Nuri Çerman, *Modern Türkiye İçin Dinde Reform* (İstanbul, 1956).
- ⁷⁷ Fehmi Yavuz, *Din Eğitimi ve Toplumumuz* (Ankara, 1969), 22. Ahmet Gürtaş, *Atatürk ve Din Eğitimi*, (İstanbul, 1982), 17. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hasan Hüseyin Ceylan, *Cumhuriyet Dönemi Din-Devlet İlişkileri*, cilt II, (İstanbul, 1990), 129-45.
- ⁷⁸ “Ezanın Türkçeleştirilmesi Hakkında Bir Kanun Teklifi”, *Ulus*, Şubat 23, 1961.
- ⁷⁹ “Ezana Dair Teklif Yok”, *Ulus*, Şubat 24, 1961.
- ⁸⁰ İlk Türkçe ezan 29 Ocak 1932’de Kuşadası’nda Hafız Sadık Bey tarafından okunmuştur. *Anadolu*, Şubat 2, 1932. Daha sonra da 30 Ocak 1932’de İstanbul’da Fatih Camii’nde Hafız Rıfat Bey tarafından önce Arapça sonra da Türkçe olarak okunmuştur. *Cumhuriyet*, *Anadolu*, *Yeni Asır*, 31 Kanunusani 1932.
- ⁸¹ “İnkılâba Hıyanet”, *Halkın Sesi*, Şubat 22, 1961.
- ⁸² “Müftü Basın Toplantısı Yaptı”, *Halkın Sesi*, Şubat 24, 1961.
- ⁸³ *Cumhuriyet*, Mart 3, 1961.
- ⁸⁴ *Cumhuriyet*, Mayıs 12, 1962.
- ⁸⁵ *Cumhuriyet*, Ekim 22, 1967.
- ⁸⁶ “Müftü Tarziye Vermelidir”, *Halkın Sesi*, Şubat 25, 1961.
- ⁸⁷ “Dinimiz”, *Halkın Sesi*, Şubat 26, 1961.
- ⁸⁸ “Ezan Türkçe Olmalıdır”, *Halkın Sesi*, Ocak 3, 1969.
- ⁸⁹ Ateşin, röportajı yapan Günaydın Gazetesi Kıbrıs muhabirinin, “Halkın Sesi kadrolarına yakınlığı bilinen bir zamane genci Reşat Akar” olduğunu belirtir. Ateşin 1997, 235-6 ve Ateşin, *Kıbrıslı “Müslüman”ların “Türk”leşme ve “Laik”leşme Serüveni (1925-1975)* (İstanbul, 1999), 78. Oysa ki Reşat Akar, gazetecilik hayatına 1972 yılında başlamış ve söz konusu göreve 1977 yılında atanmıştır. Reşat Akar, *Atatürk’çü Kıbrıs Türkleri* (İstanbul, 1981).

Akar, böyle bir röportaj yapmadığını belirtmektedir. Kendisi şu anda Cumhuriyet Gazetesi'nin Kıbrıs muhabiridir. Tam metinler için bakınız: Ateşin, *Fâzıl Küçük*, 183-97.

⁹⁰ “Gençliğe Minnettarız”, *Halkın Sesi*, Ocak 21, 1969.

⁹¹ “Ezan ve Dualar Türkçe Okunacaktır”, *Halkın Sesi*, Şubat 4, 1969.

⁹² Ateşin, *Fâzıl Küçük*, 240-2.

⁹³ Detaylar için bakınız: Ateşin *Fâzıl Küçük*, 366-77.

Women and the Media in Northern Cyprus: A Political Economy of Communication and Gender

Mashoed Bailie

Eastern Mediterranean University

Abstract:

This paper highlights the gender inequality confronting women in Northern Cyprus and the role that the media play, perhaps unwittingly, in both the production of stereotypes that normalize inequality and, importantly, the absence of information that might challenge previously held views concerning the value of women in democratic society. It is argued that Turkish Cypriot women in general are often unaware of the extraordinary power of the media to legitimize power relations—specifically gender power relations – and to maintain the gender status quo. The article calls for media workers, scholars, and public intellectuals to highlight and critique the current role of media in normalizing unequal gender perceptions and to rethink the potential role that journalists and media institutions can play in opening spaces for alternative perspectives through the inclusion of more women’s voices, women’s stories and women’s visions for a future gender-democratic society.

Keywords: Cypriot, Gender, Women, Democracy, Social Justice, Media, Communication, Journalist.

Özet:

Bu makale Kuzey Kıbrıs'ta kadınların karşılaştığı toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve medyanın, bu eşitsizliği normalleştiren stereotiplerin yaratılmasındaki ve daha da önemlisi, kadınların demokratik toplumdaki değeri ile ilgili görüşleri sorgulayacak bilginin oluşmamasındaki rolüne dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Kuzey Kıbrıslı kadınların medyanın, genelde güç ilişkilerini – özelde toplumsal cinsiyete dayalı güç ilişkilerini meşru göstermekte ve toplumsal cinsiyete dayalı statükoyu korumakta gösterdiği olağanüstü gücün farkında olmadıkları tartışılmaktadır. Bu makale, medya çalışanlarını, akademisyenleri ve aydınları toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin normalleştirilmesinde medyanın bugünkü rolünü eleştirmeye ve gazeteciler ile medya kuruluşlarını, gelecekte toplumsal cinsiyeti içeren bir demokratik toplum kurmak için Kadınların seslerini, anlatılarını ve görüşlerini içeren alternatifler açmadaki potansiyel rolünü vurgulamaya davet etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıslı, Toplumsal Cinsiyet, Kadın, Demokrasi, Sosyal Adalet, Medya, İletişim, Gazeteci.

Drawing out a theoretical framework informed by critique emanating from the fields of critical political economy of communication and critical cultural studies, the argument presented here concerns the necessary conditions for the struggle for democratic society through the voices of women who speak directly to this issue and offer their own personal and political understanding of the lack of representation in the highest levels of political, cultural and economic life in Northern Cyprus. The central issue here is to participate in the construction of a form of praxis: a coming together of radical critique and political action in the reformation of media policy, media institutions and media practices that encourage the building of a foundation upon which women's voices and women's struggles are taken seriously: Where women play a central and key role in the social, political and economic discourses. While I argue that the media play a decisive role in partially structuring the way we think about gender relations in society, I conclude from this that the media have the potential for participating in the transformation of society through a re-imagining of its fundamental responsibilities in democratic society. As Lull argues:

Media technologies enter cultural settings in ways that extend the characteristic traditions, values, and styles that are already in place while at the same time they also challenge and transform the foundations of culture.¹

While contemporary structures of media industries and their historical rootedness in patriarchal discourses and hierarchical relations of power tend to thwart attempts at transformation, it is nevertheless a central concern for critical communication studies to uncover the contradictions between the role a responsible media should play in a struggle toward more democratic society and their actual complicity in the production and reproduction of the status quo. Critical communication studies highlight the way in which the structures of media institutions and the production and interpretation of media knowledge helps shape our perceptions of the world. Feminist theory has similarly provided a sustained critique of gender disparities, specifically those of gendered role impositions, and gender representations of women within the historical framework of patriarchal institutions. As Schwoch (et. al.) explain:

The work in feminist media theory has been concerned with the representation of gender roles... these representations are seen to play a central role in structuring social subjectivity, not only in the roles they depict but also through their particular modes of rhetoric.²

Feminist theory is not limited to unravelling the complex historical relationship between patriarchy and unjust gender representations. As Van Zoonen points out: “Along with gender, *power* is another key element of feminist thought” (emphasis in original).³ In this present case, “power” can also be understood as the power over the telling of stories in Turkish Cypriot society – the structural, economic and political constraints that marginalize Women and thwart the possibility of their representing themselves and their own vision of a future society. Representations are not merely produced at the level of textual construction but are partially a reflection of the values and interests embedded in a particular mode of production – linked as it is to a political economy of production and circulation. The configuration of ownership and control of information technologies and institutions is a result of an historic battle over who gets to speak. Critical communication studies attempts to highlight the arbitrariness of control and emphasize that, under different conditions, it “could be otherwise.”

Critical communication scholarship is rooted in the assumption that social institutions and human relations are relations of history, power and struggle. As such, institutional and social relations tend to reflect the outcomes of historical struggles.⁴

Recognizing the dearth of research currently available concerning the relationship between the mass media and gender democracy in Northern Cyprus, this preliminary study sketches a picture of the perceptions of journalists, media workers, and others, in order to capture a glimpse of the current awareness of the role of media in setting gender agendas. Through interviews with women who are involved in areas that include politics, education, media, law, and business, a picture emerges that challenges the historical and global naturalization of gender disparities: disparities that Turkish Cypriot women have begun to

question amidst a struggle for equality that is essential for the long journey toward a truly democratic society.

The backdrop to this present study is the context in which the question of gender emerges. For 40 years the Turkish Cypriot community of Cyprus has been engaged in a political dialogue for the return of their partnership status as a co-partner with Greek Cypriots of the Cyprus Republic. Throughout this time, the Turkish Cypriot community has been marginalized, left unrecognized by the international community of states, and essentially made voiceless in the international arena. The issue is one of inclusion – the right to participate in the telling of the story of who we are, where we came from and where we are going: the right to participate in the writing of history and the future. This 40 year labor has been called the “national struggle” and it has been the central concern of the majority of Turkish Cypriots and their descendents as one traces a line from 1963 through to the results of the Referendum in April, 2004.

And yet there are important questions that have to be raised about a “national” struggle where over 50 percent of the nation is essentially absent from its history and where that 50 percent has virtually no voice in either historical or contemporary debates on what kind of “nation” is being struggled for and how the nation is to be imagined. What kind of “national” struggle excludes and silences half of its population? Moreover, what are the techniques of “nation” that can systematically isolate over half of its citizens from active participation at most higher levels of decision making without being held accountable – without it even appearing to be a problem that needs to be solved?

It is difficult to imagine a world that has not yet been given a voice and it is almost impossible to start building a new world out of the brick and mortar of the world that still exists – a world saturated in a logic of domination, competition, individualism, greed, endless desire for consumption of limited resources, and rooted in a singular vision of what counts as valuable and worthy of consideration.

How are we to challenge the common sense, taken-for-granted, apparently “natural” world that we live in? How can we begin to criticize the underlying and socially constructed undemocratic, hierarchical relations of institutional power when they seem to “go without saying”? How are we to reveal that the apparently “normal” structured gender relationships of power are actually rooted in history and represent a form of hegemonic control over the story that we tell ourselves about who we

are, what we desire, where we are going and how we are going to get there?

One possibility is to explore, through critique, the dominant ideology, institutions and interpretation of the world in which we currently live in order to challenge undemocratic and oppressive tendencies: Tendencies that thwart free expression of the human imagination, marginalize creative difference, silence the views of contrary voices, and attempt to dominate through political, economic, and ideological control, while presenting the social world as a world already complete and finished. Such a critique offers us the possibility of seeing the world as a social construct and the relationships in it as relative or “arbitrary” – as relationships that “might be otherwise.” We need to ask questions about received knowledge: Who tells the social story and from which point of view? Whose voices are heard and whose voices are silenced or marginalized? In whose interests are the historical and contemporary stories about our identities? Are there other, competing stories, and how are they marginalized?

With regard to a Turkish Cypriot “national” struggle for equality with Greek Cypriots, Turkish Cypriot women stand in stark contrast to their male counterpart. This discrepancy offers an ideal opportunity to explore the ideological control over the role that women play in society and how it has been naturalized, normalized and routinized through a variety of institutionalized hegemonic practices – practices that have come to be taken-for-granted to such an extent that they are rarely if ever questioned. When questions are raised, it is often difficult to make one’s way through the tightly knit set of socially constructed practices that situate women and women’s knowledge as secondary to the dominant story of our time.

In order to consider the stories we tell ourselves about ourselves it is important to locate and address the dominant storytellers of our time. Powerful contemporary storytellers are to be found in information producing institutions like the media and education, and they are no less powerful a presence in the legal and political arena in the form of political parties and regulatory institutions. These institutions may either challenge or reproduce particular ways of knowing ourselves and each other; they may confront the dominant interpretations of our time and struggle to transform them or reinforce taken-for-granted hegemonic assumptions rooted in history and made routine through habituation and technique and

normalized through institutionalized relations and practices. Giroux has provided a sustained critique of the role that storytelling institutions play in partially shaping the way we come to understand the world:

...the insights served up by the [commercial media] to audiences sometimes exceeding millions at one viewing more often than not serve to mystify and further camouflage class, race, and gender antagonisms, and thereby hinder rather than help viewers to understand the conditions of their everyday existence.⁵

Locating these institutions is not difficult, although understanding the ways in which they contribute to the reproduction of arguably unequal gender relations within the political economy of everyday life requires a little thought. A systematic critique of media industries, for example, can locate ownership and control as one of the crucial factors in terms of what kind of information is produced and circulated, and how audiences are perceived of and engaged with. As McChesney has asked: "...who will control the technology and for what purpose?... Who will not control the new technology and what purposes will not be privileged?"⁶ The underlying assumption here is that story tellers tell stories from particular points of view and with particular interests in mind. Lack of access to the means of story production institutions and technologies means a lack of competing stories circulating in the society. When ownership and control of storytelling institutions and technologies are primarily in the hands of men, it is less likely that a women's vision of the world will be seen or heard.

Currently, not one woman owns or controls a media outlet in Northern Cyprus – television, radio, nor newspaper. Van Zoonen has highlighted the point that the absence of women in upper management positions is relatively common: "Like most other employment sectors, the media workforce is also horizontally segregated. It is hard to find Women in senior management positions, even in women-dominated areas."⁷ This speaks directly to the issue of participation not only in terms of access "to" information but participation in the decision-making processes that ultimately "produce" the information that circulates in society. As Kellner asks: "How can broadcasting serve the public interest in promoting democracy and creating a freer, more egalitarian, more participatory, and hence, more democratic society?"⁸ Vigorously encouraging women to

take ownership and control of media channels that open up possibilities for the voices of new visions of society may be one step toward a media service that takes seriously its responsibility to all citizens – opening channels for the priorities of women in society. Giroux has touched on this when he claims:

To speak of voice is to address the wider issue of how people either become agents in the process of making history or function as subjects under the weight of oppression and exploitation within the various linguistic and institutional boundaries that produce dominant and subordinate cultures in any given society.⁹

Media ownership and control are one area where the unequal distribution of power in Turkish Cypriot society is clearly visible. However, there are others. There are no women political party leaders in Northern Cyprus although the political sphere is a crucial arena in the promotion of democracy. Thus, it becomes crucial to understand the rationale behind the selection of party leaders who can represent the interests of constituencies. Education is another site of struggle over the stories that we tell ourselves about ourselves and the social world, making it another sphere that facilitates the production and circulation of ideas or ways of thinking, and yet none of the presidents of universities in Northern Cyprus is a woman.

In the three areas of media, politics, and education, women are “invisibly” absent from positions of ownership or control – relegated to lower-level positions where decision-making is firmly under the control of males. While gender distribution among the citizenry is about the same, there are no exceptions to male dominance in any of these three areas. Furthermore, when vital issues of the day are consistently represented by powerful male voices on behalf of other powerful males, perceptions of women as potentially equal partners in the political, economic and social spheres are scarce indeed.

It is important to point out here that Northern Cyprus is far from unique in the marginalization of women in political, economic and social life. The Annenberg Public Policy Center’s most recent report from the University of Pennsylvania on the “Glass Ceiling” in Fortune 500 communication companies reveals that “the average percentage of

women in executive leadership positions of Fortune 500 communication companies” stands at 15%. The report goes on to explain the industry perception of why the glass ceiling persists: “Women are lacking the characteristics most needed to succeed and, consequently, were often judged to be less qualified than men.”¹⁰ Clearly women do not lack the characteristics most needed to succeed in corporate life although we might raise questions concerning the value of characteristics that are necessary for “corporate success” generally.

Women in Northern Cyprus lack the necessary conditions for equal participation in the construction of society – from ownership and control of major political and informational institutions to setting the agenda for the production and distribution of knowledge in society. The “official” national struggle is the patriarchal struggle waged by highly visible and powerful men. Just a cursory glance through the history of what had been called the “Cyprus Problem” reveals the invisibility of women from the political arena: Denktas, Clerides, Papadopolos, Makarios, Simities, Erdogan, Gul, Eroglu, Talat, Ecevit, Annan, Blair, Bush, and the names of countless other males that come tripping from the tongue highlight the “male centered” national struggle that is the “Cyprus Problem.” One question that might be asked is this: Is there another “national struggle” that could be couched in terms of gender? Is it possible that the absence of representation of over fifty percent of the population constitutes a crisis for democracy?

With regard to the Cyprus Problem, women are notably absent from participation in any area of decision-making, negotiation, cooperation or compromise – relegated to positions within low-level visibility NGO’s, women’s organizations and bi-communal activities. While these are extremely important contributions to dialogue and peace, they receive scant attention in the press or acknowledgement in the mainstream. When it comes to active political control over agendas, women are almost invisible as can be seen from the last general elections where out of 49 women candidates across the political spectrum, only three were elected as representatives – one for the Republican Turkish Party (CTP), one for Democrat Party (DP) and one for National Unity Party (UBP). The fourth party, the Leftist Peace and Democracy Movement (BDH)/Communal Liberation Party (TKP) elected no women members as representatives despite the fact that they offered their Party members fourteen women candidates: the largest number of women candidates of any political

party. Of course, this suggests that women and men failed to vote in sufficient numbers to elect a representative number of women to the Turkish Cypriot parliament.

How do Turkish Cypriot Women interpret this dynamic reproduction of male control over informational, educational and political institutional life?

Fatma Ekenoğlu, a member of parliament for CTP and the current Speaker of the House, theorizes that the reason that competent women are relatively invisible in political life is because their husbands have taken the initiative and that Turkish Cypriot society does not expect both spouses to be visible in the political arena: “The number of effective and competent women in CTP is higher compared to the society, but since they are together with their spouses in the same [social] environment and since their spouses are already in the foreground, the society has difficulty in accepting it.” Ekenoğlu suggests that the conservatism in the society is echoed to some degree in the political party’s response to social pressures: “This happened inside our party which we define as a ‘progressive socialist party’. It wasn’t accepted by the society. “Ekenoğlu has aspirations for seeing a woman prime-minister or woman president in Northern Cyprus but reflects: “As we all know, women don’t vote for women candidates... unfortunately they voted for men and elected men candidates.”¹¹

At issue here is the way in which images of women are produced and reproduced via the stories we tell ourselves about the “acceptable” position of women in society – most especially as those stories are uncritically reproduced by our daily media institutions. While women are regularly evaluated in terms of their marital status, they nevertheless play an essential role as workers within the labor force and as citizens within the framework of democratic society. These roles often conflict and the potential for women to express their active agency as participants in the shaping of both economy and politics is often undervalued. A crucial area of concern here is that Turkish Cypriot Women often fail to link their immediate experiences with the overarching structural constraints of capitalism and patriarchy as they are played out in everyday life. Without such a frame of reference, critique tends to become personalized and the structural inequalities in women’s lives go unrecognized. However, as Ellen Riordan, argues: “Women... need to understand their lives as economic and shaped by both capitalism and patriarchy.”¹²

There are regressive pressures that arise from within community that are then reproduced in the content of media knowledge that tend to neglect or downplay the potentially active role that women might play within the political economy, and relegate woman instead to the background of social life. The “common sense” view of the role of women in society often contradicts the necessary conditions within which women can effectively participate in the shaping of the world: If women are “supposed” to be at home, “looking after their men”, then how can they be “out there” participating actively and effectively in political life? As Lisa McLaughlin suggests:

The problem could be better understood as one of mobility; traditionally, women have been consigned to the intimate sphere of the home and family, while men have been allowed more mobility between spheres of politics, economics, civil society, and the intimate sphere. In this configuration, while men have access to all spheres, the sole sphere established as the appropriate place for women is one in which social discourses are depoliticized, where matters related to women’s lives are conventionally off-limits as topics of public discussion and areas of political intervention.¹³

This problem arises not only from the patriarchal structure of the society but also from the absence of serious and systematic media challenges to the status quo and to the stereotypical attitudes toward gender relationships in society.

Journalist Faize Özdemirciler, writing for *Afrika* newspaper in October 2003 suggested that the position of women in society is partly the fault of women themselves: “If there’s a gender problem, it’s not a problem that constitutions or laws will completely solve. Women are also at fault; they are also making mistakes themselves because Cypriot women have accepted the facts. They have passive souls.... When we look at the women generally, this is how it is.... Her man can act in the political sphere, and she’s behind him preparing and organizing things for him. She’s not stating her opinion, she’s accepting her condition.”¹⁴

Özdemirciler’s views concerning the possibilities inherent in a more representative body of women in political life is far from encouraging as she perceives a need for the ‘re-education’ of women to understand their

real conditions before they act. Özdemirciler poses important questions concerning the way women approach significant personal, social, political and economic problems: “Why are we approaching our own problems like men? Why can’t we approach them like Women? You see in the parliament? What would happen if there were more Women? Nothing would change because they would be like men when they go there because they know that they have to be like men to survive, and that’s what they’re doing.”

Two issues are at stake for Özdemirciler: first, an increase in the number of women in the Turkish Cypriot parliament would not bring about radical change or improve democratic representation for women’s ideas while the meaning of politics and the patriarchal ways in which we understand political life remains unchallenged. Özdemirciler’s argument parallels the point made by Jane Arthurs in the context of women’s entry into the media workforce as she is quoted by Byerly and Ross in answer to their question of whether recruiting more women into the media is a satisfactory solution. Arthurs’ unequivocal answer is “More women in the [televisual] industry is not enough: there need to be more Women with a politicized understanding of the ways in which Women’s subordination is currently reproduced and with the will to change it.”¹⁵

Özdemirciler’s second point is that Turkish Cypriot women must begin to question whose system of values have permeated cultural, social and political economic life in Northern Cyprus: where do these values come from? For women to be successful within patriarchal structures is it necessary to adapt to a world not of their making? To adopt a system of values, conditions and constraints that do not arise from their own needs? Is it enough to participate in a corporate world imagined without their participation? Women should not only have the opportunity to re-imagine the world in order to re-make it according to their own needs, desires, hopes and dreams but also to share those visions through access to the means of producing and circulating information. In terms of the possibility of democracy, is it enough to ratify the decisions – political, economic and social – that have been structured without their participation or contribution?

However, Özdemirciler was not convinced that ‘gender’ was necessarily the deciding factor when it came to thinking about challenging patriarchal relations of power in society. Throughout our discussion the issue of “power” seemed more pronounced than that of

specific genders: “Whether women are ‘becoming like men’ or whether we should call it something else, I don’t know. But power shapes women and men to itself. Power demands something of you; if you become like that, you’re there. If not, you’re not there. It doesn’t matter much if you’re a man or a woman at that point.”

Özdemirciler’s argument betrays her own perception that women are actually treated in a fundamentally different way than men in society and so on issues of power she finds herself unable to make the necessary connections between patriarchal ideology and power. This in turn forestalls the realization of possible correctives to questions concerning whose vision of the world dominates and how women might challenge that vision and provide alternatives.

Women journalists hold positions within culture industries that are essentially sites of struggle over the stories that are shared by members of community, and the stories that they tell have a potentially radical influence on our shared consciousness about ourselves. As Michael Billig points out in another context: “Newspapers operate directly, through their messages [and] stereotypes...”¹⁶ When newspapers are primarily filled with stories about important men making important male decisions about important male problems, that’s the kind of world we most often respond to in our daily lives. What chance do women journalists have to alter our perception of what counts as important while still working within male dominated and controlled media institutions – endlessly bringing to the front burner the important male questions of the day?

Sevgül Uludağ is a Turkish Cypriot journalist and a woman activist currently working for *Yenidüzen* newspaper in Lefkoşa and she speaks directly to issues like these: “My whole life I have stood for change: to change the gender roles, to change the militaristic culture that we have, to make people aware that everything is learned or taught by society... so if we’ve learned these roles we can actually change them... so I tried to bring in human portraits from other parts of the world for people to read and to have an impact on people.”¹⁷ Uludağ’s commitment to changes in perceived gender roles has gone beyond her work as a journalist and into the society at large where she participated in the founding of the “Woman’s Movement for Peace and a Federal Solution” in 1986 and earlier still as a founder of the Peace Committee in 1982. In 1991 with other journalist friends she set up a Woman’s Research Center which

partially led to the creation of the “Woman’s Platform” consisting of a number of Woman NGO’s between 1995 and 2000.

Uludağ described the need for women to enter the political sphere:

Not like Margaret Thatcher! We want women’s politics! We want change! Psychologically it helps if any woman is elected, but what’s the result? So after four women were elected [in the previous elections] we went to them and reminded them of what they had to do for women but you know, they did nothing because they were following party lines and they were not connected to the woman’s movement.¹⁸

The project “Woman’s Platform” described by Sevgül Uludağ points toward the necessity of challenging and changing privileged stories about women’s place in society. One way the Women’s Platform tried to resist the dominant decision-making mode of the broader society was to work toward consensus – a time consuming process that requires great empathy, understanding and good will. The story ends abruptly, according to Uludağ as financial constraints on the woman’s NGO and involvement of outside political interests in the potential influence of the Woman’s Platform brought the project to an end in 2000. Nevertheless, the project might suggest ways in which women can work to produce and share new ways of being together into the dominant society – especially through increased cooperation and concern across or beyond specific political party lines.

In an another interview with Sevgül Uludağ she highlighted what she perceives as a struggle toward a democratic society: “We’re not after power in the sense of the word, we are after change. So we are not after power, we are after changing relationships, changing the way people think, changing their attitudes toward life. I have experience working with women only and because of the way they are educated in society, because of their gender roles, women tend to work with a minority mentality. This means you expect the majority to do things for you. There’s jealousy, there’s gossip, and there isn’t a normal relationship. Therefore, it is more difficult to work [toward change] only with women.”¹⁹

Uludağ was not suggesting that only women have ‘abnormal relationships of power’ with each other. Rather, she was speaking to the

root problems of contemporary patriarchal society: “We don’t have normal relationships because society is structured in a way to control and when we look at what happens, the woman suffers at home but also the woman can crush the children... or she has power over older people.... I’ve seen this.... When a child goes to school the teacher or headmaster has control.... When he goes to the army, it’s the commander. So [society is filled with] hierarchical relationships. There’s always violence. We’re not after violence, we want to do away with violence.

Violence here is hierarchical in its expression and tends to control and limit rather than encourage creativity and risk. Uludağ doesn’t see much hope for real change in society merely through a change in managers of industries. As she comments on the possibility of women taking over managerial roles in newspapers: “[The newspaper] wouldn’t change much because the ownership would have to change.” The issue here is not only the male-centric nature of ownership and control of media industries but also the way in which ownership of these industries is financially supported and locked into the rational of market forces. As the prominent feminist political economist Eileen Meehan has shown,

...media now earn most of their revenues from advertisers; advertisers’ willingness to pay more for young male consumers has the effect of defining that demographic category as the audience. Because advertisers pay less for women, female consumers are a niche audience... A feminist political economy [of communication] illuminates this irrationality and in doing so problematizes any claim that [the media] are truly mass media from an industrial perspective.²⁰

Unfortunately, there have been few studies conducted as yet on the relationship between media gender representations in the Turkish Cypriot media and the ways in which gender is perceived and understood within the Turkish Cypriot community. In the most recent study on gender equality in Northern Cyprus, conducted in 2004 by the “Turkish Cypriot Association of University Women,” only one brief reference to media’s role is made: “Thus, to build a gender aware country, the education and the positive influence of media are needed.”²¹ In another excellent and timely study by Güven-Lisaniler, an important argument is framed as a call for increased sensitivity and awareness in the construction of

knowledge in educational institutions in relation to the “gendered” stories that children are told in the course of their education.²² However, the author makes no connection between school knowledge and the ways in which knowledge is most often framed within the mass media – a source to which both students and teachers turn for their understanding of the world. This may be one of the current “blind spots” with regard to the production and reproduction of unequal gender relations in Turkish Cypriot society today and an area for increased awareness and research.

Whether it is a political party controlling the production and circulation of information or a corporate institution, the agenda set for the ideological direction a newspaper or television station takes is difficult to change. One example of this was CTP’s advertising campaign for the December 2003 elections where a full-page advertisement in Yenidüzen depicted a semi-circle of men standing while a small group of women candidates sat inside the semi-circle on chairs: women seated and men standing which raises the question: who is ready for action?

Gülşen Bozkurt, one time BDH Health Minister but not re-elected for office in the 2003 elections, spoke to the need for an education system that challenges the way we currently think about the voices and capacity of women. BDH/TKP put forward 14 potential women candidates and not one was elected by party members. Bozkurt explained: “Yes, because our thinking has still not changed. Women may not trust women. If women voted for a woman, she would certainly have been elected.” One of the major cultural barriers to women’s active participation in political life, according to Bozkurt, is the perceived roles that women should or should not play out in society: The solution to this situation from Gülşen Bozkurt’s point of view echoes earlier suggestions: “We have to take a lot of time to educate the women about their rights, to change their thinking, this is the problem.”²³

Gülden Plumer, director of the Turkish Cypriot Association of University Women, spoke both to the issue of the marginalization of women in political life and to the way in which women exclude themselves from participation in decision-making processes: “Women are not ready. It is a big responsibility. It is part of our culture that women have to take care of the house and children and they have to work – or they take responsibility of running for office. To become a candidate means devoting time to the project and men are willing because they think it is a way to get a job and earn money. But women take this very

seriously. We think if you become a part of a political party you have to SERVE.”²⁴ Plumer’s argument speaks to the heart of what politics is – a hierarchical, patriarchal struggle for power or a form of service to a community of fellow human beings? A system that owes its construction, its very foundation to a discourse that primarily favored men and systematically excluded women is probably hostile to the needs and demands of women and obviously cannot take into account the voices of those who were silenced during its development. The choices for women are generally difficult choices to make: find a way to compete and struggle within a vision of politics, media and education that tends to reflect male, patriarchal values or try to imagine another way that coincides with the values and demands of women. Even those women elected to positions of relative power within the political parties this year are relegated to work on the patriarchal Cyprus Problem and they will rarely get an opportunity to offer any effort to the National Gender Struggle. Most of the women contacted throughout this project have argued that until the “Cyprus Problem” is solved, women’s problems will have to wait. Some fail to see the difference between the historical patriarchal struggle for control and a struggle of women for the right to participate in deciding what the Cyprus Problem really is, how it should be understood and what needs to be done to resolve it. Women basically take up positions in a political arena where decisions of this kind have long since been made by males. Their task is merely to take up the issues as previously defined and be accountable to their male party leaders.

Plumer sees the marginalization of women in Turkish Cypriot society as a reflection of a much larger, indeed global, marginalization of women: “You know why [women and democracy] is not taken seriously? Because this is not only a problem on this island – this is a worldwide problem. This is why the issue doesn’t shine in our country – because nobody really believes it can change. This is the way the world is running.”

The idea of a world that is “running” in a particular way runs the risk of supplanting the real expression of patriarchal power with something like a “machine” that simply moves on its own. At a recent conference at Eastern Mediterranean University (EMU), a seminar looking at the task of preparing students for their future in the 21st century had this caption: “It has now become almost a truism that we will only survive and prosper in the 21st century if we are able to embrace rather than resist change:

Easier said than done.” The caption hides the most important questions: Who is producing the change that we ought to embrace? Why shouldn't we challenge and resist it? Whose voices were included in the process of imagining it? Whose voices have been excluded and pushed to the margins? Whose interests will ultimately be served if women merely “embrace” a future that they had no part in imagining?

It is essential that women have a central role not only in making “a vision” of the future a reality, but in actually envisioning that future themselves. Understanding the role that the media currently play in shaping our perceptions of the world is also essential and in order to understand the role that the media play in partially arranging our perceptions of reality, they have to be situated in their wider contexts of patriarchy and power.

The Turkish Cypriot artist and author Özden Selenge spoke to the need for a re-education of men and women in Turkish Cypriot society in order to bring about a radical transformation in gender relations and thus promote a more democratic society:

Our education system should change to begin with. It's an old, stereotypical system where they tell you to join the dots as he had said.²⁵ This education system should end. With all my heart, I want an education system which is freer, more humane, more productive, and which prepares children for their future.

Selenge explained her view of the future where specifically vertical relationships of power are eliminated – where a horizontal organization places all people at each others' service:

We have been imitating men... even in women organizations. In all women organizations the biggest fight has been who is going to make herself listened to more or whose going to be obeyed by others.... These are all going to be solved...with everyone being equal or if there has to be a president [of an organization], people will take turns or let there be no hierarchy.²⁶

The December 2003 election results point, among other things, toward the dilemma that women face in their efforts toward a gender representative politics. Existing structures are ‘unfriendly’ toward women

candidates for the most part because what ‘counts’ as politics is already framed within a patriarchal discourse that has, historically, excluded the voices of women. A truly “gender equality politics” would be fundamentally different from what we have today. This is not to say that contemporary politics can be transformed merely through the inclusion of women within the already existing political sphere. When we ask “What would a democratic gender politics look like?” we are really trying to imagine a new world – a world where the expressed hopes and aspirations of women are taken seriously and are fundamental in the actual shaping of the grounds upon which decision-making ultimately takes place.

The outcome of these interviews implies some awareness of the deeply rooted patriarchal structures in Turkish Cypriot society and the implications of these structures for the status of Women across political, economic and cultural life in North Cyprus. Women interviewees expressed awareness of the necessity for change or at the very least, for a questioning of the existing gender relations in society. However, the basic awareness of inequalities as expressed by participants in this study has not translated into a sophisticated critique of the problem nor has it given rise to a specific prescription for transformation and change. For example, there was little if any awareness of the crucial role that media play both in perpetuating stereotypes of gender across genres and in the structures of ownership and control of media industries. None of the women interviewees expressed an awareness of the role that media could play in giving importance to gender politics as an essential component in the promotion of alternative ways of thinking about political life. Where women and women’s interests are under-represented in the media it is less likely that stories legitimizing the world views of women will circulate within the larger society. As Graham Murdock and Peter Golding have recently observed, in relation to the increased importance of media in political life:

If we define citizenship as the ‘right to participate fully in social life... and to help formulate the forms it might take in the future... those without access to the technology will be shut out of opportunities to practice their full citizenship.’²⁷

While Murdock and Golding’s point may be premature in the context of Turkish Cypriot gender politics, in that women have displayed

a lack of awareness of the power of media in the legitimization of power relations, it nevertheless highlights the necessity for women to claim the right of access to technology and to the telling of their own stories as one avenue to full participation in the struggle for a truly democratic society. Such a claim will only be possible as that currently marginalized 50% of the Turkish Cypriot society becomes aware of their current condition and begins to question their marginalized status in the making of their own history.

The picture emerging from this study is both grim and hopeful. Hopeful, because there are signs of awareness of gender inequalities among some Turkish Cypriot women who are attempting to increase and harness that awareness in the development of a gender platform. Yet at the same time it is grim in as much as Turkish Cypriot women in general are often unaware of the extraordinary power of the media to legitimize power relations – specifically gender power relations – in society and to maintain the gender status quo. Moreover, the deeply rooted patriarchal structures that have historically shaped Turkish Cypriot institutions and social practices make challenges to the distribution of gender power, and to ways of thinking about and responding to gender issues, problematic. A cursory glance at the current state of gender relations in Turkish Cypriot society suggests that little distance has been covered in shifting perceptions of gender. What has been achieved appears superficial or merely cosmetic if one takes as a measure indicators like the number of women elected to represent the citizenry during the last elections: (only two women were elected to parliament in the last general elections) or the number of women in controlling positions in media industries.

The development of gender awareness and an understanding of the role of the media in shaping gender perceptions is essential in any struggle for gender equality. A concerted effort is needed on the part of women scholars, intellectuals and other knowledge workers to bring to light both the current role of media in normalizing and perpetuating unequal gender relations and the potential role that media could play in heightening awareness of these gender inequalities while opening up a space for the inclusion of more women's voices, their stories and their visions for a democratic society.

Endnotes

- ¹ J. Lull, J., *Media, Communication, Culture: A Global Approach* (New York, 2000), 44.
- ² J. Schwoch, M. White & S. Reilly, *Media Knowledge: Readings in Popular Culture, Pedagogy and Critical Citizenship* (New York, 1992), 81
- ³ L. Van Zoonen, *Feminist Media Studies* (London, 1994), 4.
- ⁴ M. Bailie, "Critical communication pedagogy: Teaching and learning for democratic life," in Mashoed Bailie & Dwayne Winseck (eds.), *Democratizing Communication? Comparative Perspectives on Information and Power* (Hampton, New Jersey, 1997), 33.
- ⁵ H. Giroux, "Media Hegemony: Toward a Critical Pedagogy of Representation," in *Media Knowledge: Readings in Popular Culture, Pedagogy, and Critical Citizenship* (Sunny, New York, 1992), xvii.
- ⁶ R. McChesney, "The Communication Revolution: The Market and the Prospect for Democracy," in Bailie and Winseck, *Democratizing Communication*, 58.
- ⁷ Van Zoonen, *Media Studies*. 51.
- ⁸ D. Kellner, *Television and the Crisis of Democracy* (Boulder, 1990), 186
- ⁹ H. Giroux, *Border Crossings: Cultural Workers and the Politics of Education* (New York, 1993), 170.
- ¹⁰ E. Falk & E. Grizard, "The glass ceiling persists: The 3rd Annual APPC Report on Women Leaders in Communication Companies," *The Annenberg Public Policy Center of the University of Pennsylvania* (March 2004), 8.
- ¹¹ Interview with Fatma Ekenoğlu at her office in Lefkosa prior to being elected to CTP in 2003.
- ¹² E. Riordan, "Feminist theory and political economy of communication," in: Andrew Calabrese and Colin Sparks (eds.), *Toward a Political Economy of Culture: Capitalism and Communication in the Twenty-First Century* (New York, 2004), 351.
- ¹³ L. McLaughlin, "Beyond 'Separate Spheres': Feminism and the Cultural Studies/Political Economy Debate," *Journal of Communication Inquiry*, 23 (4) (1999), (327-54) 328.
- ¹⁴ Interview with Faize Özdemirciler at *Afrika* on October 24th 2003.
- ¹⁵ C. M. Byerly & K. Ross, *Women and Media: A Critical Introduction* (Oxford, 2006), 91.

- ¹⁶ M. Billig, *Banal Nationalism* (London, 2004), 124.
- ¹⁷ Interview with Sevgül Uludağ at Yeni Düzen on November 5, 2003.
- ¹⁸ Ibid.
- ¹⁹ Interview with Sevgül Uludağ at Yeni Düzen on November 12, 2003.
- ²⁰ E. Meehan, "Introducing the Issues: An Interview with Eileen Meehan," *Journal of Communication Inquiry*, 23 (4) (Oct. 1999), 322.
- ²¹ F. Bhatti, *Women in Working Life in North Cyprus* (Nicosia, 2004), 44.
- ²² F. Güven-Lisaniler, *Assessing the Status of Women: A Step Toward Equality: Gender Equality in Employment and Education in North Cyprus* (Famagusta, 2003), 117.
- ²³ Interview with Gülşen Bozkurt of TKP in Lefkosa on December 19, 2003 in Lefkosa
- ²⁴ Interview with Gülden Plumer, Director of Turkish Cypriot Association of University Women in Lefkosa on December 24, 2003
- ²⁵ The interviewer had asked whether women were actually free to participate as unique individuals in society or whether their roles were reduced to playing out a role that had been assigned to them simply "joining the dots" together rather than painting their own pictures.
- ²⁶ Interview with Özden Selenge at her home in Lefkosa in March, 2004
- ²⁷ G. Murdock & P. Golding, "Dismantling the Digital Divide: Rethinking the Dynamics of Participation and Exclusion," in Calabrese and Sparks, *Political Economy of Culture*, 244.

Avrupa Birliği Çevre Hukuku ve KKTC

Birol Ertan

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Kıvılcım Akkoyunlu Ertan

Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE)

Özet

Avrupa Birliği (AB), çağdaş çevre hukukunun gelişmesine yönelik teorik ve pratik açıdan önemli katkılarda bulunan en önemli bölgesel örgütlerden biridir. AB üyesi devletlerde uygulanan çevre hukuku ilke ve pratikleri AB ile bütünleşme aşamasına gelen ülkeleri yakından etkilemektedir.

AB ülkelerinde ve AB düzeyinde çevre duyarlılığının yükselişi, AB Çevre Hukuku'nun gelişmesi ve AB Çevre Hukuku'na ilişkin uygulamaların yayılmasına kaynaklık etmiştir. AB ülkelerinde çevreci partilerin kuruluşu ve kamuoyu desteğini arttırmaları da, AB ülkelerinde çevre politikalarının yaşama geçirilebilmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle Avrupa Adalet Divanı'nın bazı kararları, çevre konusundaki hukuksal düzenlemelerin uygulanmasına yönelik yol gösterici ve yaptırımcı pratikler yaratmış ve çevre politikalarının yayılma zeminini genişletmiştir.

AB sürecindeki Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) de, çevre mevzuatını gelecek kuşakların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını güvence altına alan sürdürülebilir bir gelişme ilkesi doğrultusunda biçimlendirmelidir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği Çevre Hukuku, Avrupa Tek Senedi, Stratejik Çevresel Etki Değerlendirmesi, Çevreci Partiler, Avrupa Adalet Divanı, KKTC Çevre Sorunları.

Abstract

The European Community is an important regional organization contributing greatly to the theoretical and practical development of environmental law. The principles and practices of EC Environmental Law affects both member States and those States which are currently preparing to enter the EC or hope one day to do so.

The rise of an environmental sensibility in European society has contributed to the improvement of EC Environmental Law and to the development of the practices of EC Environmental Law. The rise of Green parties in European countries and the people's support of these parties contributes to the improved practice of environmental laws in EC communities. Of special significance is the

affect of some of the decisions of the European Court of Justice upon the improvement of the practice of environmental law and the spread of environmental policies.

As a consequence of this the TRNC has formulated an environmental law that guarantees future generations the right to live in a healthy and sound environment.

Key Words: European Community Environmental Law, the Single European Act, Strategic Environmental Impact Assessment, Green Parties, European Court of Justice, Environmental Pollution in TRNC

Avrupa Birliği (AB), evre konularına gcl biimde duyarlılık gstermiş uluslararası bölgesel rgtlerden birisidir. Bir ok çevre hukuku ilkesinin ortaya çıkması ve uygulanmasında AB, önde gelen kuruluşlardan birisi olagelmıştir. AB, ye devletlerdeki evre koruma ltlerini gclendiren ve yükselten, ayrıca evre korumada benimsediği ilkeleri yaşama geçiren bir örnek olarak Uluslararası evre Hukukunun gelişimi açısından da çok önemli katkılarda bulunmuş ve bulunmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Güney Kıbrıs'ın AB yesi olmasıyla birlikte AB ile kurumsal ve siyasi ilişkiler içine girmiş, AB yeliği zm süreci ile ilişkilendirilse de aday devlet statüsünü aşarak AB yeliğine çok yakınlaşmış bir durumdadır. KKTC'nin AB yeliği, bugünkü uluslararası ilişkiler ortamında çok uzak görünse de, olası bir zm sonrasında Birleşik Kıbrıs çatısı altında AB yesi olunması yakın bir olasılıktır. Bütün bunlara karşın, KKTC vatandaşlarının önemli bir kısmının AB vatandaşı statüsünde bulunması, AB ile bütünleşme açısından ekonomik ve siyasal ilişkilere girilmesi ve AB organlarında temsil yeteneğine kavuşulması ve diğer gelişmeler, KKTC'nin AB ile uyum çalışmalarına zaman geçirmeksizin girmesini gerektiren nedenler arasındadır.

Bu kısa yazı ile, ilk olarak, AB evre Hukukunun dayandığı temel hukuksal düzenlemeler ve ilkeleri açıklamaya ve AB evre Hukukunu besleyen temel unsurları belirlemeye çalışacağız. Bu belirlemelerden sonra yapacağımız, KKTC'nin AB evre Hukukuna uyum çalışmalarında atması gereken adımları genel hatlarıyla belirlemek olacaktır.

evre Hukuku

evre hukuku, çevresel değerlerin hukuksal güvenceler yaratılarak korunmasına yönelik çalışmalar bütünü olarak tanımlanabilir. Hukukun gelişime ve değişime açık yönünün en önemli göstergelerinden birisi,

çevre hukukudur. Hukuk, zamana, mekana ve toplumsal koşullara uyum sağlama yeteneğine ve esnekliğine sahip olmalıdır ki, zamana ve mekana uygun çözümleri geliştirebilsin.

Yirminci yüzyıla gelinceye kadar insanın yaşam çevresini ve dolayısıyla canlı yaşamını olumsuz biçimde etkileyen çevre sorunları ile karşılaşılma ile birlikte, bütün olarak insanlığı, canlı yaşamını ve hatta bu ilişkiler bütünü ifade eden ekolojik dengeyi tehdit eden ciddi çevre sorunları ortaya çıkmamıştı. Antik Yunan kentlerindeki hava kirliliği ve orman tahribatı, Roma kentlerinde yoğun olarak yaşanan su kirliliği, çevre sorunlarının onlarca yüzyıldan daha eskilerde de yaşandığını ortaya koymaktadır. Çevre sorunlarının insan ve diğer canlıların sağlığı ile ekolojik dengeyi tehdit edecek noktaya gelmesi ise yirminci yüzyılın ikinci yarısında olmuştur. 1952 yılında İngiltere’de (Londra) hava kirliliği yüzünden 4 binden fazla kişinin yaşamını yitirmesi, çevre sorunlarına karşı duyarlılığını ve bilincini geliştirmiştir. Aradan geçen birkaç on yılda, çevre bilincinin uluslararası düzeyde gelişmesini sağlayacak olaylara şahit olduk. 1972’de Stockholm’de yapılan “Çevre ve İnsan” Konferansı, bu uluslararası bilinç ve duyarlılığın ilk örneği olarak anımsanabilir.

Çevre bilinci ve duyarlılığının gelişmesine koşut olarak, ekonominin ve gelişmenin kaynağı olarak görülen su, toprak ve hava gibi çevresel kaynakların korunması gerektiği düşüncesi, toplumsal yaşama egemen olmaya başlamıştır. Çevresel değerlere hukuksal güvence kazandırma çabalarının gelişimi, çevre hukukunun bağımsız bir hukuk dalı olarak ortaya çıkmasının temel nedenini oluşturmuştur. Bu gelişmelerle birlikte çeşitli hukuksal belgelerde ortaya çıkan çevre korumaya dönük düzenlemeler, gün geçtikçe artmış ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkede çevreyle ilgili iç hukuk düzenlemelerinin bir hukuksal metinde birleştirilmesi çabalarına dönüşmüştür. Ayrıca, özellikle Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülke Anayasasında çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik devlete-bireylere ödev ve sorumluluklar yükleyen düzenlemeler görülmeye başlanmıştır. Türkiye Anayasası’nın 56. maddesindeki “çevre hakkı”na ilişkin düzenleme de buna örnek olarak gösterilebilir. Anayasamızın 56. maddesine göre: “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların ödevidir...” Bu hüküm, çevreyi korumak

açısından devlete ve vatandaşlara hukuksal bir ödev ya da sorumluluk yüklemiştir.

Anayasa başta olmak üzere iç hukukta çevre korumaya ilişkin düzenlemelerin yapılması ve çevre korumaya ilişkin anlaşma ve sözleşmeler yoluyla uluslararası hukukta çevrenin ilgi alanına sokulması, çevre hukukunun gelişimini doğrudan etkileyen gelişmeler olmuştur.

Avrupa Birliği Üzerine

Avrupa Birliği'ni yaratan üç temel anlaşma ile ortaya çıkan temel düzenlemeler, Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nin kurulması ile başlatılmaktadır. Bu birlik, 1951 yılında Paris Anlaşması ile oluşturulmuş, daha sonra 1957 yılında Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Kurumu kurulmuştur. Üzerinde ciddi bir araştırma yapıldığında, çevre hukuku ya da üç kurucu anlaşma olan Avrupa Kömür ve Çelik Birliği Anlaşması, Avrupa Atom Enerjisi Kurumu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşması'nda çevre politikası konusunda ilkesel düzenlemeler bulmak olanağı yoktur.

AB sürecinde 1951 Paris Anlaşması ve 1957 Roma Anlaşması dışında, 1987'de Brüksel'de ortaya çıkan Avrupa Tek Senedi, özellikle çevre politikaları ve uygulama ilkelerinin ortaya çıkması açısından önemli sayılmaktadır. Daha sonra 1992 yılında Avrupa Birliği Anlaşması olarak bilinen Maastricht Anlaşması, AB'yi yaratan süreçte en önemli belgelerden birisi olarak kabul edilmektedir.

Maastricht Anlaşması'ndan sonra, onu tamamlayan ve bazı düzeltmeler getiren 1997 tarihli Amsterdam Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile AB'nin yeni katılacak aday üye devletlere dayattığı ve sık sık vurguladığı demokrasi ve insan hakları hedefleri konusunda açık ve net hedefler konulduğu görülmektedir. AB'nin genişlemesi süreci öncesinde imzalanan Amsterdam Anlaşması, adalet ve içişleri konularını Birliğin etki alanına sokarak ortak dış politika ve güvenlik politikasını güçlendirmiş ve özellikle istihdam ile toplumsal korumayla ilgili yeni ortak politikalar yoluyla Avrupa Bütünleşmesini derinleştirmiştir.¹

Amsterdam Anlaşması sonrasındaki AB tüzel yapısını ilgilendiren gelişme, Nice Doruğu'nda benimsenen anlaşmaydı. 15 üye devlet tarafından benimsenen 4 başlıktaki konuları içeren bu anlaşma,² Komisyon'un büyüklüğü ve bileşimi, Konsey'de oyların ağırlığı, karar alma sürecinde oybirliğinin yerini büyük ölçüde nitelikli oyçokluğunun

alması³ ve güçlendirilmiş işbirliği konularında alınan bir dizi kararı içermekteydi.⁴

AB Çevre Hukukunun Gelişimi

AB üyesi devletler kapsamında çevre duyarlılığına ve çevre korumaya dönük hukuksal düzenlemeler ve uygulamalar konusunda 1970'lere varıncaya kadar önemli bir gelişmeye rastlamamaktayız. 1970'lerden başlayarak ise çevre duyarlılığı ve çevre hukukuna kaynaklık edecek düzenlemeler oluşmaya başlamaktadır.

Keleş ve Ertan, AB çevre hukukuna yönelik düzenlemelerin geçtiği evreleri şu biçimde açıklamışlardır:

1957-1973 tarihlerini kapsayan dönem çevre duyarlılığı açısından durgun bir dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde çevre duyarlılığında kısmi gelişmeler olduğu, çevre koruma bilincinin yeni yeni gelişmeye başladığı görülmektedir. Çevre konusuna verilen önemin arttığı 1973-86 arasındaki dönemde, üç Eylem Programı kabul edilmiştir. 1973-76 arasını kapsayan Birinci Eylem programı, yaşam ölçünlerinin iyileştirilmesi, kirliliğin ve gürültünün önlenmesi amaçlarını gütmüştür. 1977-81 yıllarını kapsayan İkinci Eylem Programı'nda ise çevre politikaları, istihdam ve çevre finansman politikaları öne çıktı ve önleyici yaklaşım, onarımcı yaklaşımın yerini aldı. 1982-86 yılları arasında uygulanan Üçüncü Eylem Programı, Birliğin diğer politikaları ile çevre politikası arasındaki uyum gereğinin, Çevresel Etki Değerlendirmesi'nin, temiz teknolojilerin, sınır ötesi kirliliğin vurgulandığı bir hukuksal belgedir. Daha sonra yürürlüğe konan Dördüncü Eylem Programı, 1987-92 arasında daha çok çevre politikaları ile tarım, sanayi, turizm, enerji, ulaşım, tüketicinin korunması, toplumsal ve bölgesel politikalar arasındaki uyuma ve eşgüdümüne ağırlık vermiştir. 1992-2000 yıllarını kapsayan Beşinci Çevre Eylem Programı'nda Birlik Hukukunun tümü, sürekli ve dengeli gelişme ilkelerine oturtulmaya çalışılmıştır. Sanayi başlığında yeni, temiz teknoloji ve atık yönetimi; enerji sektöründe bölgesel enerji paylaşım politikaları; ulaştırma alanında gaz emisyonlarının azaltılması; tarım sektörü açısından tarım ve çevre eylem planları ve ormancılık; turizm alanında ise taşıma kapasitesi, turizmin zamana yayılması stratejileri gibi konular öncelik taşımışlardır.⁵

2000-2010 yılları arasındaki son dönemde, Birliğin çevre politikalarına yön verecek temel amaçlar olarak şunlar belirlenmiştir:

- Yönergelerin uygulama alanlarını geliştirmek, halkı bilgilendirerek uymayanları kınamak ve Avrupa Adalet Divanı'nı bu amaçla çalıştırmak
- Çevre politikalarının diğer politikalar ile bütünleştirilmesini göstergeler yardımıyla izlemek
- Çevreye dost ürünler kullanımının yaygınlaştırılması ile tüketim kalıplarını değiştirmeye çalışmak
- Halkın, çevresel etki değerlendirme kararı alma süreçlerinde daha çok yer almasını sağlamak
- Yapısal fonlar yardımıyla arazi kullanım planlarının uygulanmasına destek sağlamak
- Bu çerçevede çevre politikasını; mevzuat, piyasa mekanizması, yatay destek araçları ve finansman temellerine oturtmak.

Saptanan çevresel hedeflere ulaşmak için gerekli eylemlerin ana hatlarını çizmiş olan ve 2001-2010 yıllarını kapsayan dönemde yürürlükte bulunacak olan 6. Çevre Eylem Programı, dört öncelikli konuya odaklanmıştır:⁶

- Kyoto Protokolü'nün hedefleri çerçevesinde sera gazlarını azaltıp iklim değişikliğini kontrol etmek
- Doğal çevreyi ve biyo-çeşitliliği korumak
- İnsan sağlığını tehlikeye atmayan bir çevre niteliğine ulaşmak
- Sürdürülebilir doğal kaynak yönetimini sağlamak

AB'nde Çevre Hukukunun gelişimi açısından önemli hukuksal düzenlemeler bulunmaktadır. Bunlar arasında Avrupa Tek Senedi ile getirilen düzenlemeler çok önemlidir. Bu düzenlemeler dışında, Birliğin Çevre Hukuku alanında kabul etmiş olduğu Direktifler (Yönergeler) ve Tüzükler de AB Çevre Hukukunun gelişimi açısından tamamlayıcıdır.

Avrupa Tek Senedi ve 100A 130R 130S ve 130T maddeleri

Avrupa Tek Senedi (the Single European Act) ismiyle bilinen ve 27 Şubat 1986 yılında gündeme getirilip 1 Temmuz 1987'de imzalanarak yürürlüğe giren anlaşma ile çevre konusunda önemsenebilecek düzenlemeler benimsenmiştir. Bu düzenlemeler, Roma Anlaşması'nın

100. Maddesine Ek olarak getirilen 100A düzenlemesi ile Topluluğun uygulama (eylem) ilkelerini tanımlayan 130 R ve 130 T aralığındaki düzenlemelerdir.⁷ Bu düzenlemeler ile çevre koruma politikaları, Birliğin uygulama ilkelerini belirleyen temel düzenlemeler olarak benimsenmiştir.

AB Çevre Hukukunun açıklanması ve anlaşılması açısından önem taşıyan Tek Senet ile getirilen bu önemli düzenlemelerin bilinmesi gerekir.

Avrupa Topluluğu'nu kuran Roma Anlaşması'nda çevre koruma konusunda bir eylem planı ve uygulama ilkesi bulmak olanağı yoktu. Avrupa Tek Senedi, bu gerçekten yola çıkarak Roma Anlaşması'nın 100. Maddesine bir Ek getirerek 100A maddesini kabul etti.

Ortak Pazar ve Yasalara Uyum konusunu düzenleyen Roma Anlaşması'nın 100. Maddesine eklenen 100A düzenlemesi, çevrenin korunmasına yüksek bir öncelik vermek açısından 100. Maddeye eklenen yeni bir hükümdür. Böylece, çevre korumayla ilgili sayısız düzenleme, yasal olarak Birliği kuran anlaşmanın 100A maddesine dayanabilecektir.⁸

Avrupa Tek Senedi ile benimsenen 130R ve 130S hükümleri de AB çevre politikasının belirlenmesi açısından önemli düzenlemelerdir.

130R düzenlemesinde 5 paragrafta çevre politikası açısından önemli uygulama ilkeleri ortaya konulmuştur. Bu 5 paragrafa baktığımızda şunları görmekteyiz:

130R birinci paragrafı, çevre politikasının dayanması gereken üç ilkeyi açıklamaktadır. Bu ilkeler:

- Çevrenin niteliğini korumak ve geliştirmek
- İnsan sağlığının korunmasına katkı sağlamak
- Doğal kaynakların özenli ve akılcı kullanılması sağlamak⁹

Bu ilkeler, AB çevre politikasının dayandığı temel ilkeleri belirlemesi açısından önemlidir.

Kiss ve Shelton'a göre, 130R düzenlemesinin ikinci paragrafı, başarılı bir çevre eylem programının giriş bölümünde bulunacak bir ilkeyi ortaya koymaktadır.¹⁰ Burada bir ilkedен değil, birkaç ilkedен söz edildiğini görmekteyiz. Bu ilkeler; gereklilik içeren “önleyici yaklaşım”, sorunları “kaynağında önlemek” ve “kirleten öder” ilkeleridir. Görüldüğü gibi, 130R ikinci paragraf ile AB çevre hukukunun üç temel ilkesi belirlenmiş olmaktadır:

Önleyici Yaklaşım: Çevre sorunları ortaya çıktıktan sonra eski duruma getirmeye dönük tedavi edici yaklaşım korunmakla birlikte, ilke olarak çevre sorunlarının ortaya çıkmadan engellenmesini hedefleyen bir yaklaşımdır.

Kaynağında Önlemek: Büyük ölçüde yerel nitelikli sorunlar olması bakımından çevre sorunlarının önlenmesi ve ortadan kaldırılmasında yerellik niteliğinin dikkate alınması ve bu nedenle sorunların yerel ortamda kaynağında önlenmesi yaklaşımıdır. Sorunları kaynağında önleme ilkesine önem verilmemesi, sorunların kaynağı ortadan kaldırılamayacağı için yalnızca geçici önlemler ile yetinmek zorunda kalınması, sorunların yeniden kendini üretmesiyle sonuçlanır.

Kirleten Öder İlkesi: Çevre sorunlarını yaratan kirleticilerin, etkinlikleri sonucu ortaya çıkardıkları çevre kirlenmesi ve bozulmalarının maliyetlerine katlanması gerektiğini ifade eden bir yaklaşımdır. Bu ilke, kirliliğin maliyetinin tüm topluma değil, onu yaratan etkinliklerden yarar elde edenler tarafından karşılanmasını ifade eden bir ilkedir.

130R düzenlemesinde aynı paragrafta yer alan bir başka ifade çok önemlidir ki, önemle vurgulanması gereken bu yaklaşım, 130R ikinci paragraf ile çevre politikasının, Topluluğun diğer politikalarının bütünüleyicisi olarak kabul edildiğinin ve bunun sadece çevre politikası bakımından söz konusu olduğunun¹¹ belirlendiğidir. Bu düzenlemeye göre, “çevre koruma önlemleri, Topluluğun diğer politikalarının bir parçası olarak görülmelidir”.¹²

130R maddesi ile AB çevre politikasının temelini oluşturan 3 ilke benimsenmiştir. Bu ilkelere, daha sonra, dördüncü bir ilke olarak Sürdürülebilir Kalkınma (sürekli ve dengeli gelişme) hedefinin eklendiği görülmektedir. 15-16 Haziran 2001 tarihinde toplanan Göteburg Avrupa Konseyi, Komisyon’un önerdiği “sürdürülebilir kalkınma için AB stratejisi”ni onaylamış ve bu stratejiyi 3 unsura dayandırmıştır. Bu unsurlar; ortak politikaların eşgüdümlü geliştirilmesi; iklim değişikliğini sınırlandırmak, temiz enerji kullanımını artırmak, doğal kaynakları sorumlu yönetmek gibi bir dizi temel hedef belirlemek ve stratejiyi yürütmek için atılan adımların gözden geçirilmesidir.¹³

130R maddesinin üçüncü paragrafı ile Topluluk düzeyindeki çalışmalar dikkate alınması gereken unsurlar olarak belirlenmiştir. Çevre korumada uygun bilimsel ve teknik verilerin kullanılması, değişik bölgelerdeki çevre koşullarının dikkate alınması, eylemden ya da eylemsizlikten doğan maliyet ve faydanın belirlenmesi ve son olarak da

topluluk bölgelerinin bir bütün olarak dengeli biçimde ekonomik ve sosyal olarak gelişmesi.¹⁴

130R maddesinin dördüncü paragraf, önlemlerin Topluluk düzeyinde uygulanmasıyla ilişkilidir. Bu hüküm, pek çok tartışmalara neden olmuş ve çevre politikası konusunda asıl yetkinin üye devletlerde olması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu eleştirilere karşın, bu düzenlemede, çevre politikası konusunda esas yetkinin üye devletlere bırakılmış olduğu¹⁵ savunulmuştur. Sözü ettiğimiz dördüncü paragrafa göre, birinci paragrafta öngörülen önlemlerin tek tek üye devletler düzeyinde değil, Topluluk düzeyinde uygulanması daha tercih edilebilir ise Topluluk, bu önlemleri almalıdır. Bununla birlikte, üye devletler, bu önlemler ile bağdaşan kendi önlemlerini de alabilecektir.¹⁶

Elbette bu ilke, Topluluk bünyesinde temel bir ilke olarak “güçlendirilen” ve Almanya gibi federal devletlerde tersi uygulamaları düşünülemez olan yerellik (subsidiarity) ilkesi ile sorgulanabilir.¹⁷ Yerellik ilkesi, sorunların, sorunlara en yakın birimler tarafından en uygun biçimde çözülebileceği ve en uygun çözüm mekanizmalarının yaratılabileceği anlayışına dayanmaktadır. Bu anlamda yerellik ilkesi, merkezîyetçi düşünce ile çelişmektedir. Ancak, 130R dördüncü paragraf, bir maliyet-fayda analizi yaparak, bütün sorunların değil, ancak belirli sorunların çözümünde Topluluk bünyesinde çözümler üretilmesini öngörmektedir. Üstelik, bu sorun giderme mekanizmasında yerel düzeyde önlemler alınması da engellenmemektedir.

Pek çok yönden eleştiri konusu edilen¹⁸ 130R beşinci paragrafta Topluluk ve üye devletlerin kendi aralarında, üçüncü devletler ve uluslararası örgütler ile yetki alanları çerçevesinde çevre koruma konusunda işbirliği yapmaları gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁹

Avrupa Topluluğu organlarının çevre koruma konusunda karar alma yöntemini düzenleyen Avrupa Tek Senedi 130S hükmü, çevre konusunda Konsey kararlarının oybirliğiyle alınacağına ilişkin eski düzenlemeyi ortadan kaldırmakta olup bu hükme göre Konsey, Komisyon’un önerisini, Avrupa Parlamentosu ile Ekonomik ve Sosyal Komite’nin görüşünü aldıktan sonra oybirliği ile Topluluğun etkinlikleri hakkında karar verebilecektir.²⁰ Böylece Topluluk, 130S düzenlemesi ile çevre sorunları konusunda uygulanabilir bir yöntem yaratmak için karmaşık bir sistem ortaya koymaktadır.²¹ 1987’den önce, çevre politikalarının uygulanmasında oybirliği gerektiği halde, Tek Senet, bu durumu değiştirmiştir.²²

130T maddesi, Avrupa Tek Senedi VII. Bölümündeki son düzenlemedir. Bu madde ile 130S maddesine ek olarak ortak biçimde alınan koruma önlemlerinin hiç bir üye devleti Anlaşmayla uyum içindeki daha ağır koruma önlemleri almak ya da sürdürmekten alıkoymayacağı ifade edilmektedir.²³ 130T düzenlemesi, çevre koruma alanında Topluluk önlemlerinden daha sıkı önlemler getirmeleri konusunda üye devletlere olanak tanımaktadır.²⁴

Avrupa Tek Senedi ile AB Çevre Hukuku konusunda getirilen ve önemsenmesi gereken bu düzenlemelere, daha sonra yenileri de eklenmiştir. Bu konuda daha sonraki gelişme, 1992’de yapılmış olan Maastricht Anlaşması olup Maastricht Anlaşması’ndan sonra, çevre ile ilgili konularda alınan kararlarda nitelikli çoğunluk aranmıştır. Böylece, fiili (de facto) vetonun kaldırılması nedeniyle, günümüzde artık çevre mevzuatının kabul edilmesi daha da kolaylaşmıştır.²⁵

AB Çevre Politikasının yasal temeli Tek Senet ile önemli ölçüde genişletilmiş, Maastricht Anlaşması ile de sağlam bir biçime oturtulmuş; Amsterdam Anlaşması ile yeniden gözden geçirilerek AB Anlaşması’nın 2. Maddesi ile Birlik hedefleri arasına “sürdürülebilir kalkınma” hedefi konulmuştur. Bu noktada çevre, aşağıdaki hedefler temelinde bir Birlik politikası durumuna yükseltilmiştir:²⁶

- Çevrenin niteliğinin korunması
- Çevre niteliğinin iyileştirilmesi
- İnsan sağlığının korunması
- Doğal kaynaklardan akılcıl (rasyonel) biçimde yararlanmak
- Bölgesel ve dünya çapında çevre sorunlarıyla baş etmek için uluslararası düzeyde önlemlerin desteklenmesi.

KKTC’nin AB Uyum Çalışmaları Sürecinde Dikkate Alması Gereken Diğer Hukuksal Belgeler

Avrupa Birliği’nin Çevre Hukuku alanında kabul etmiş olduğu başlıca Direktifler ve Tüzükler şunlardır:²⁷

Avrupa Çevre Ajansı ile Avrupa Çevre Bilgi ve Gözlem Ağı kurulmasına ilişkin 11 Mayıs 1990 tarihli Tüzük (OJ L 120)

23 Haziran 1990 tarihli Bilgiye Erişim Özgürlüğü Hakkında Direktif (OJ L 158)

11 Mayıs 1992 tarihli Çevre Etiketleri Konusunda bir Topluluk Sistemi Oluşturulması Konusunda Tüzük (OJ L 99)

27 Mart 1993 tarihli Üye Devlet Topraklarından Yasa Dışı Yollarla Çıkarılan Kültürel Nesnelerin İadesi Konusunda Direktif (OJ L 74 ve daha sonra da aynı konuda OJ L 187 numaralı Direktif)

10 Ekim 1996 tarihli Kirlenmenin Önlenmesi Ve Azaltılmasına İlişkin Direktif (OJ L 257)

19 Mayıs 2001 tarihli Sanatsal, Tarihsel Ya Da Arkeolojik Değerlere Sahip Kültür Mallarının AB Dışına İhracatını Düzenleyen Tüzük (OJ L 137).

AB Çevre Hukukunun temelini oluşturan değişik sektörler konusundaki Direktifler ise şunlardır:²⁸

Su Kirliliği

5 Şubat 1976 tarihli Yüzme Sularının Kalitesi konusunda Direktif (OJ L 031).

31 Aralık 1991 tarihli Yeraltı Sularının Kirlenmesi konusunda Direktif (OJ L 377).

5 Aralık 1998 tarihli İnsanın Tükettiği Suların Kalite Standartları Konusunda Direktif (OJ L 330).

30 Mayıs 1991 tarihli Kentsel Atık Suların Arıtılması konusunda Direktif (OJ L 135).

Hava Kirliliği

28 Aralık 1998 tarihli benzine kurşun karıştırılmasında üye devletler arasında uyum konusunda Direktifi (OJ L 350).

13 Ekim 1992 tarihli 92/72 sayılı ozon tabakasını incelten maddeler konusunda Direktif (OJ L 297).

16 Mayıs 1997 tarihli dizel motorlu araçların kirletici gazlarına ilişkin üye devletler arasında uyum konusunda Direktif (OJ L 125) ve motorlu taşıtlardan kaynaklı hava kirlenmesine karşı alınacak önlemler konusunda Direktif (OJ L 350).

Atık Yönetimi ve Kimyasal Maddeler

26 Mart 1991 tarihli Atıklar konusunda Direktif (OJ L 78)

31 Aralık 1991 tarihli Tehlikeli Atıklar konusunda Direktif (OJ L 377)

14 Ocak 1997 tarihli kimyasal etkinliklerin yol açtığı kaza riskleri konusunda Direktif (OJ L 10)

16 Temmuz 1999 tarihli Atıkların Depolanması Konusunda Direktif (OJ L 182)

8 Mayıs 1990 tarihli genetiği değiştirilmiş organizmaların dağıtımını konusunda Direktif (OJ L 117)

Doğanın Korunması

30 Haziran 1994 tarihli vahşi kuşların korunması konusunda Direktif (OJ L 164)

22 Temmuz 1992 tarihli doğal yaşam ortamları, flora ve faunanın korunması konusunda Direktifi (OJ L 206) değiştiren 8 Kasım 1997 tarihli direktif.

Gürültü Kirliliği

23 Şubat 1970 tarihli kabul edilebilir ses düzeyi ve motorlu taşıtların çıkardığı sesler konusunda Direktif (OJ L 42).

Karar Alma Sürecine Katılım

7 Haziran 1990 tarihli AB sürecinde çevreyi etkileyebilecek etkinliklere ilişkin kararların alınması sürecine halkın katılımının sağlanması konusunda Direktif (OJ L 158).²⁹

Hayvanların Korunması

AB üyesi ülkeler; 13 Aralık 1968 tarihli Uluslararası Taşımada Hayvanların Korunmasına İlişkin Avrupa Anlaşması'nı, 10 Mart 1976 tarihli Tarımsal Hayvan İşletmelerindeki Hayvanların Korunmasına İlişkin Avrupa Anlaşması'nı ve 10 Mayıs 1979 tarihli Kesim Hayvanlarının Korunmasına İlişkin Avrupa Anlaşması'nı imzalamışlardır.³⁰ Ayrıca, Hayvanat Bahçelerindeki Hayvanların Korunması konusunda 9 Nisan 1999 tarihinde bir Direktif kabul edilmiştir (OJ L 94).

Çevre İçin Mali Araçlar

LIFE projesi kapsamında öncelikli projelerin finanse edilmesi yoluyla Birlik çevre politikalarının geliştirilmesi ve yaşama geçirilmesi konusunda Tüzükler.³¹

Avrupa Çevre Ajansı

Avrupa Komisyonu ve üye devletlere çevreyle ilgili düzenlemelerin yapılması ve önlemlerin hazırlanıp uygulanmaya konulması konusunda bilimsel, teknik ve mali bilgileri sağlamak amacıyla Avrupa Çevre Ajansı kurulması konusundaki Tüzükler.³²

Avrupa Çevre Etiketleri

AB ülkelerinde çeşitli çevre etiketlerinin (eco-label) hazırlanması ve yaygınlaştırılması üzerine, bütün AB ülkeleri için geçerli olacak AB Çevre Etiketleri geliştirilmesi çalışmaları başlatılmış ve AB Bakanlar Konseyi'nin çıkardığı 23 Mart 1992 tarihli ve 880 sayılı Tüzük ile AB Çevre Etiketleri Sistemi kurulmuştur.³³

AB'nde Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulaması

ÇED, çevre sorunlarını çözmek için özel olarak ortaya çıkarılmış üç teknikten yalnızca birisidir. Bunlardan diğer ikisi, Risk Yönetimi ve Maaliyet-Fayda Analizi olarak bilinir. Risk yönetimi, içme sularındaki nitratlar gibi tehlikeli maddelerin insan sağlığı ve çevreye olası zararlarının hesaplanmasıdır. Maaliyet-Fayda Çözümlemesi ise hemen hemen her karara uygulanabilen, uzunca zamandır kullanılmakta olan ekonomik bir teknik olarak her türlü müdahalenin maliyetinin ve faydalarının belirlenerek toplam toplumsal refahı ne derece etkileyeceğinin saptanarak karar verilmesi yöntemidir.³⁴ Stratejik Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) ise çevre üzerinde olumsuz etkileri olabilecek etkinlikler ya da proje-planlar uygulamaya geçirilmeden önce, onların çevresel etkilerini belirlemek, olası riskleri saptamak, alternatif ve önlemleri araştırmak üzere yapılan bir çalışma olup bu çalışmanın bilgileri yazılı bir biçimde Rapor'a dönüştürülmektedir. Bu rapor, Stratejik ÇED raporu olarak bilinmekte olup etkinlik, proje ya da plana bu rapor doğrultusunda izin verilmekte ya da izin verilmemektedir. Böylece ÇED uygulaması, çevre sorunlarını ortaya çıkmadan engelleme niteliği nedeniyle, Önleyici Yaklaşım'ın en önemli teknik araçlarından birisi durumuna gelmektedir.

AB, çevreyi önemli ölçüde etkileyebilecek projeler için herhangi bir faaliyetten önce, riskleri belirleyerek, önlemleri açıklayacak ve öncelikle de çevresel etkileri öngörüp alternatifleri saptayacak bir rapor hazırlanmasını isteyen bir Direktifi kabul etmiştir. AB Çevre Direktifi, Türkiye'de görüldüğü gibi, ÇED'ne tabi faaliyetleri EK I ve EK II

biçiminde düzenlemiş ve EK I'deki projeler için ÇED uygulaması zorunlu tutulmuşken, EK II'deki projelerin ÇED'ne tabi olup olmayacağını üye devletlerin takdirine bırakmıştır.³⁵

AB çapında gönüllü korumayı destekleme politikası, bu Direktif çerçevesinde belirli kamu ve özel sektör projelerinin çevre ve doğal kaynaklar üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesiyle ilgili 5 Temmuz 1985 tarihli (85/337 ve OJ L 175 numaralı) Direktif ile ortaya çıkmaktadır. Yönerge, ESPOO (Sınırlararası ÇED Sözleşmesi) ile girilen taahhütleri hesaba katmaktadır.³⁶ Espoo Sözleşmesi, Sınırlarötesi ÇED Sözleşmesi olarak bilinmekte ve bir ülkenin sınırları dışına taşıp çevre kirliliği yaratan etkinlikler konusunda alınacak önlemler ve ÇED Raporu oluşturma sürecinin hukuksal altyapısını belirlemektedir.

AB ülkeleri çerçevesinde 1988 ve 1992 yılları arasında toplam 1131 proje ÇED kapsamına alınmıştır.³⁷ Bu da göstermektedir ki, binlerce önemli proje, AB düzeyinde ve diğer ülkelerde ÇED kapsamına alınmakta ve ÇED uygulaması gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır.

Sınıraşan etkinliklerde çevresel etkilerin değerlendirilmesi konusunda da çeşitli girişimler olmuştur. Bunlardan en önemlisi, Espoo Direktifi olarak bilinir. 1991'de Finlandiya'nın Espoo kentinde toplanan Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu, Sınırlararası ÇED Direktifi'ni kabul etmiştir. Bu Direktifi, ABD ve AB dahil 28 ülke imzalamıştır. Bu Direktif, devletlerin etkinliğiyle ilgili sınıraşan haklar konusunda ilk anlaşma olarak değerlendirilmektedir.³⁸

AB Çevre Hukukunun Gelişmesi Açısından Çevreci Partiler

AB bünyesinde çevre duyarlılığının artması, çevre konusunda önleyici eylemlerin alınması konusunda vatandaş duyarlılıklarını arttırmıştır. Çevre duyarlılığının yükselişi, AB Çevre Politikalarının gelişmesini ve AB Çevre Hukukunun parçası olacak uygulamaların ve düzenlemelerin yayılmasına ve çeşitlenmesine kaynaklık etmiştir. Bu nedenle, AB ülkelerinde çevreci partilerin kuruluşu ve halk desteğini arttırmaları ve hatta iktidar ortağı olarak politikaların oluşturulmasına katılmaları, AB Çevre Hukukunun gelişmesinin önemli kaynaklarından birisini doğurmuştur.

AB Çevre Hukukuna katkıda bulunan çevreci partilerin olumlu etkileri şu biçimde sıralanabilir:³⁹

- Seçilmiş temsilciler olarak halka yakınlaşma olanağı yaratacak bir çalışma ofisi kazanmaları
- Meşruiyet kazanmaları
- Güçler dengesini kurmaları
- Güçlü partiler ile ilgili politikalar oluşturmaları
- Medyaya erişim anlamında başarı kazanmaları
- Destekçilerini arttırmaları
- Finansal destekler kazanmaları
- Protesto oylarını çekebilmeleri

Özellikle Almanya, çevreci partilerin başarıları ve karar alma süreçlerine katılım örnekleri ile AB Çevre Hukukunun gelişimine kaynaklık etmiştir. Almanya'da çevreci partilerin seçimlerde aldıkları oy oranları şöyledir: 1980'de % 1.5, 1983'de % 5.6, 1987'de % 8.3, 1990'da % 5.1, 1994'de % 6.9, 1998'de % 6.7,⁴⁰ 2002'de % 8.6 ve 2005'de % 8.1.⁴¹ En az aynı oranlarda, AB organlarına da yansıyan çevre duyarlılığı, AB Çevre Hukuku açısından güçlendirici bir unsur olmuştur.

AB bünyesinde çevrecilerin oy oranı 1999'da % 7.7 iken, 2004 'de % 5.7'ye düşmüştür.⁴² Ancak bu düşüş, diğer partilerin çevreci söylemleri ve uygulamaları ile açıklanabileceğinden, AB Çevre Hukuku açısından bu durumun bir kayıp olarak görülmemesi gerekir.

Avrupa Adalet Divanı Kararları

Bir ülkede hukukun kaynakları sıralanırken, Anayasa ile başlayıp Yönetmelik ve Yönergelere kadar uzanan bir dizi kaynaktan söz edilir. Bu kaynaklar arasında yargı kararları ve uluslararası sözleşmeler de bulunmaktadır. Uluslararası sözleşmeler, kanun gücünde oldukları için iç hukukta da bağlayıcılıkları bulunmaktadır. İster iç hukuk kaynakları isterse de uluslararası hukukun kaynakları olsun, yargı kararları da hukukun kaynakları arasında önemli bir yer tutar. Yargı kararları, özellikle içtihatlar oluşturarak uygulamalara ve daha sonra alınacak yargı kararlarına referans oluşturmaktadırlar.

AB mevzuatının tüm üye devletlerde aynı şekilde yorumlanması ve uygulanmasını sağlamakla görevli olan Avrupa Adalet Divanı; üye devletler, AB kurumları, işletmeler ve kişiler arasındaki anlaşmazlıkların çözümlenmesi yetkisine sahip olup her üye devletten birer kişi olmak üzere 25 hakimden ve 8 savcıdan oluşmaktadır.⁴³ Avrupa Adalet Divanı'nın çok sayıdaki davasında Divana yardımcı olunması amacıyla

1989 yılında Divan bünyesinde İlk Derece Mahkemesi⁴⁴ oluşturulmuş olup bu mahkemeler, siyasal ve anayasal olmayan ve bireyler tarafından açılan çoğunlukla çevre davalarına bakmaktadır. İlk derece mahkemesinde görülmekte olan davaların büyük kısmını çevre ile ilgili olanlar oluşturmakta (1997 yılı itibarıyla toplam 636 davanın 324'ü çevreyle ilgili), bu davaları sırasıyla Topluluk kurumlarının personel davaları, tarım ve balıkçılıkla ilgili davalar, rekabet ve devlet yardımları, malların serbest dolaşımı ve gümrük davaları takip etmektedir.⁴⁵

AB Çevre Hukukunun gelişiminde Avrupa Adalet Divanı olarak bilinen Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın bazı kararlarının yön gösterici ve hukuksal durum yaratıcı etkileri olabilmektedir. AB bünyesinde topluluk hukukunun üst mahkemesi olan Adalet Divanı,⁴⁶ yalnızca topluluk hukukunun tutarlı ve birörnek yorumlanmasını sağlamakla kalmaz, tüm üye devletlerin ve vatandaşların hukuka uymasını da sağlar.⁴⁷ Ayrıca Adalet Divanı, yorumları ve kararlarıyla herkesin; Avrupa kurumları, üye devletler, ulusal mahkemeler ve tüm bireylerin tabi olduğu sahici bir Avrupa hukukunun ortaya çıkışını teşvik eder.⁴⁸

Avrupa Adalet Divanının bazı kararları, çevre konusundaki hukuksal düzenlemelerin uygulanmasına yönelik yol gösterici ve zorlayıcı pratikler yaratmaktadır. Özellikle Bilgiye Erişim Özgürlüğü konusunda 90/313 sayılı (23 Haziran 1990 tarihli ve OJ L 158 sayılı) Direktifin uygulanması konusunda Avrupa Adalet Divanı'nın önemli kararları bulunmaktadır.

KKTC'nde AB Çevre Hukukuna Uyum

Avrupa Birliği Çevre Politikası, bir dizi eylem ve ilkedan oluşan pratikler ile hukuksal kaynaklardan oluşan geniş bir müktesebat ile ilişkilidir. Çevre politikasının dayandığı ilkeler ve başarısı, AB Çevre Hukukunun gelişimi ile yakından ilişkilidir. Esas anlamda 1970'lerden sonra gelişmeye başlayan ve 2000'li yıllara gelindiğinde önemli bir gelişme ve bütünleşme gösteren AB Çevre Hukuku kaynakları ve pratikleri, gelişmekte olan bir çok ülkeye örnek olacak düzenlemeler ve uygulamalar yaratmaya devam etmektedir. Ancak, AB çapında bu önlemleri ve kaynakları haklı olarak yeterli görmeyen ve gelişmenin temel parametreleri arasına çevre kalitesini de yerleştirmeye çalışan gruplar, gönüllü kuruluşlar ve siyasal partiler bulunmaktadır. Bu gönüllü kuruluş, grup ve partilerin çabaları, AB Çevre Hukuku'nun gelişiminde itici bir güç olmaları açısından önemsenmelidir. Ayrıca, AB'nin aday

üye devletler ile imzaladığı Müzakere Çerçeve Belgelerinde Müzakerelerin İçeriği başlığında AB müktesebatı içerisinde Avrupa Adalet Divanı İçtihatlarının bulunduğu da belirtilmektedir.⁴⁹ Böylece, Adalet Divanı'nın çevre konusunda geliştirdiği içtihatlar, AB hukukunun parçası durumuna gelmektedir.

AB Çevre Hukukunu oluşturan temel hukuk düzenlemelerinin başarısı, elbette ki, uygulamadaki ciddiyet, eşgüdüm ve sonuçları ile sınılanmalıdır. Bu konuda AB'nin olumlu bir pratik yarattığı kuşkusuzdur. Çalışmanın bütününe dikkate alarak AB Çevre Hukukunun dayandığı ilkeler şöylece özetlenebilir:⁵⁰

- Yüksek çevre koruma standartları
- İhtiyatlı Olma ilkesi
- Önleyicilik ilkesi
- Kaynağında Önleme ilkesi
- Kirleten Öder ilkesi
- Bütünleşme ilkesi
- Himaye Etme ilkesi

AB sürecine uyum çalışmalarını en kısa zamanda başlatması gereken KKTC, AB ile yakın ilişkilerde bulunan ve AB organlarında temsilcileri ile varlığını gösteren bir ülke olarak yukarıdaki AB Çevre Hukuku ilkeleri temelinde çevre politikasını yeniden biçimlendirmek ve Çevre Hukuku mevzuat ve pratiklerini yeniden yapılandırmak durumundadır. Bu süreçte en büyük engeller; “her şeye karşın kalkınma” anlayışına sahip yöneticiler ve onların uygulamaları ile bu çağdışı anlayışla hazırlanmış yetersiz çevre koruma standartları ve çevre hukukuna kaynaklık eden düzenlemeler olacaktır. Bu süreçte ilk atılması gereken adım; çevre mevzuatının sürdürülebilir gelişme ilkesi ve yukarıdaki ilkeler ışığında yeniden gözden geçirilmesi, AB çevre mevzuatına uyumlaştırılması ve karar alma süreçlerindeki karar alıcıların bu ilkeler doğrultusunda acil olarak bir eğitim sürecinden geçirilmesi olmalıdır.

AB Çevre Hukukunun temel ilkeleri dikkate alınarak KKTC Çevre Hukuku ve pratiğinin AB ile uyumlaştırılması sürecinde dikkate alınması gereken başlıca konular şunlar olmalıdır:

- KKTC Anayasası'nın 66. maddesi, çevre hakkının da aralarında bulunduğu Ekonomik ve Sosyal hakları

sınırlandırarak, çevre hakkının gerçekleşmesini “devletin ekonomik gelişme ile mali kaynaklarının yeterliliğine” bağlamış ve AB Çevre Hukukunun temel ilkelerine aykırı bir kısıtlama getirilmiştir. Bu sınırlandırma, Anayasasının ilgili maddelerini ve bunlar arasında yer alan çevre hakkına ilişkin hükümleri etkisiz hale getiren bir sınırlandırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sınırlandırma kaldırılmadan çevre hakkının anayasal bir hak olması pratiği yaratılamaz.

- KKTC’de çevrenin korunması ile ekonomik gelişmenin sürekli ve dengeli gelişme politikası ile uyumlu hale getirilmesine ilişkin somut bir hukuksal yaptırımın bulunmayışı ve uygulamada ekonomik gelişmenin öncelik olarak benimsenmesi, AB Çevre Hukuku öncelikleri ile çelişmektedir. AB Beşinci Çevre Eylem Programı’nda Birlik Hukukunun tümü, sürekli ve dengeli gelişme ilkelerine oturtulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, 2001-2010 yılları arasında yürürlükte kalacak 6. Çevre Eylem Programı’nda da sürdürülebilir doğal kaynak yönetimini sağlamak, temel amaç olarak konulmuştur. KKTC Çevre Hukuku ve pratiği, AB Çevre Hukukunun temelini oluşturan “sürekli ve dengeli gelişme” ilkesi çerçevesinde yeniden gözden geçirilmelidir.
- Çevresel Etki Değerlendirmesi Tüzüğü’nün, AB ÇED Direktifi ve ÇED ile ilgili diğer AB düzenlemeleri ve uygulamaları ile uyumlulaştırılması gerekmektedir. Ayrıca, AB’nin imzaladığı Espoo (Sınırlarötesi ÇED Direktifi) hükümleri ile ÇED Tüzüğü’nün uyumlulaştırılması gerekecektir.
- Çevre mevzuatının yüksek çevre koruma standartları koyacak biçimde yeniden gözden geçirilerek AB çevre politikası ile uyumlulaştırılmasında ve bunun gerçekleştirilmesi için AB bünyesinde başarılı çevre politikaları uygulayan ülkeler ile işbirliğine gidilmesinde yarar bulunmaktadır.
- AB Çevre Hukukunun dayandığı önemli bir ilke, önleyicilik ilkesidir. Bu doğrultuda, çevre mevzuatı ve pratiğinin çevre sorunları ortaya çıkmadan önlemeye yönelik yeniden gözden geçirilmesi, önleyici yaklaşımı destekleyen politika ve projelere öncelik verilmesi ve bunların teşvik edilmesi yoluna gidilmelidir.

- Çevre sorunlarını kaynağında önleme ilkesi gereğince, sorunların ortaya çıktığı yerde önlenmesi konusunda politikalar geliştirilmeli ve özellikle taşra örgütlenmesinin yetki ve kaynakları güçlendirilmelidir. Bu doğrultuda, yerel yönetimlerin çevre koruma etkinliklerinin desteklenmesi amacıyla yerel yönetimlerin çevre korumaya dönük projelerine destek verilmeli ve teşvikler getirilmeli, çevre koruma etkinliklerinde yerel yönetimler güçlendirilmelidir.
- Çevre sorunlarının maliyetinin topluma ödetirilmesinin önlenmesi amacıyla çevreyi kirletenlere yönelik ağır yaptırımlar getirilerek caydırıcılık sağlanmalı ve çevre kirliliğinin maliyetini kirletenlerin ödemelerini sağlayan bir hukuk pratiği yaratılmalıdır.
- Çevreyi havada, suda ve toprakta bütüncül olarak gören çağdaş bir anlayış ile çevrenin bütün sektörlerde dikkate alınmasını sağlamak, AB Çevre Hukukunun dayandığı bütünleştirme ilkesinin gereğidir. Bu anlayışın çevre mevzuatı ve pratiğine yansıtılması gereklidir.
- Özellikle büyük kent merkezlerinin çöplerinin açık alanda yakılarak hava kirliliği oluşturulmasının önüne geçilmesi amacıyla KKTC bünyesinde acilen bir çöp imha tesisi kurulmalıdır. Hava kirliliğini ortaya çıkmadan önlemek, AB Çevre Hukukunun en önemli ilkesi olan Önleyici Yaklaşımın bir gereğidir.
- KKTC'nin el değmemiş güzellikteki doğal varlıklarını ve sahillerini yapılaşmaya karşı korumak amacıyla AB Çevre Politikası ilke ve hedefleriyle uyumlu olan ada çapında bir Çevre Düzeni Planı oluşturulmalı ve bütün imar planları ve planlama etkinliklerinin KKTC Çevre Düzeni Planı'na aykırı olmamasına dikkat edilmelidir.

Dipnotlar

¹ Nicholas Moussis, *Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi* (İstanbul, 2004), 30.

² 10 Mart 2001 tarihli, OJ C 80 sayılı Anlaşma.

- ³ Bazı alanlarda hala oybirliği ile karar alınabildiği için bütünüyle oy birliğinden vazgeçildiği söylenemez.
- ⁴ Moussis, *Avrupa Birliği*, 31.
- ⁵ Ruşen Keleş ve Birol Ertan, *Çevre Hukukuna Giriş* (Ankara, 2002), 230-1.
- ⁶ Moussis, *Avrupa Birliği*, 341.
- ⁷ Alexandre Kiss & Dinah Shelton, *International Environmental Law* (New York, 1991), 81.
- ⁸ Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 82.
- ⁹ Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 80-1.
- ¹⁰ Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 81.
- ¹¹ Sevim Budak, *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası* (İstanbul, 2000), 277.
- ¹² Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 81.
- ¹³ Moussis, *Avrupa Birliği*, 340-1.
- ¹⁴ Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 81.
- ¹⁵ Budak, *Çevre Politikası*, 282.
- ¹⁶ Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 81.
- ¹⁷ *a.g.k.*
- ¹⁸ Budak, *Çevre Politikası*, 286.
- ¹⁹ Alexandre Kiss, Dinah Shelton, *International Environmental Law* (New York, 1991), 82.
- ²⁰ Sevim Budak, *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası* (İstanbul, 2000), 287.
- ²¹ Alexandre Kiss, Dinah Shelton, *International Environmental Law* (New York, 1991), 82.
- ²² Keleş, Ertan, *Çevre Hukukuna Giriş*, 229.
- ²³ Budak, *Çevre Politikası*, 290.
- ²⁴ Kiss & Shelton, *Environmental Law*, 82.
- ²⁵ Keleş, Ertan, *Çevre Hukukuna Giriş*, 229.
- ²⁶ Moussis, *Avrupa Birliği*, 342.
- ²⁷ Bu Direktifler konusunda daha geniş bilgi için bakınız: Budak, 384-420 ve Jacqueline Dutheil de la Rochere, *Le Droit Communautaire de L'environnement*, La Documentation Française, No: 575, Paris, 1998, 131-5.
- ²⁸ De la Rochere, *Le Droit*, 234-5.
- ²⁹ Temmuz 1990 tarihli ve EU Directive 90/313/EEC, OJ L 158 numaralı Direktif.
- ³⁰ İsmet Sungurbey, *Hayvan Hakları: Bir İnsanlık Kitabı* (İstanbul, 1992), 54.
- ³¹ 22 Temmuz 1992 tarihli 1973/92 ve OJ L 206 numaralı Tüzük ile 28 Temmuz 2000 tarihli 1655/2000 ve OJ L 192 numaralı Tüzük.

³² 11 Mayıs 1990 tarihli 1210/90 ve OJ L 120 numaralı Tüzük ile 5 Mayıs 1999 tarihli 933/1999 ve OJ L 1977 numaralı Tüzükler.

³³ AB Çevre Etiketleri konusunda daha geniş bilgi edinmek için bakınız; *Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Çevre Mevzuatı* (Ankara, 2001), 136.

³⁴ Neil Carter, *The Politics of the Environment: Ideas, Activism, Policy* (Cambridge, 2001), 263-4.

³⁵ Stuart Bell, *Environmental Law* (London, 1997), 279.

³⁶ Moussis, *Avrupa Birliği*, 343.

³⁷ Bell, *Environmental Law*, 295.

³⁸ C. J. Barrows, *Environmental Management: Principles and Practice* (London and New York, 1998), 104.

³⁹ Timothy Doyle, Doug McEachern, *Environment and Politics* (London and New York, 2001), 113.

⁴⁰ A.k., 123.

⁴¹ <http://www.bundeswahlleiter.de> 'den aktaran: <http://www.parties-and-elections.de>

⁴² <http://www.europarl.eu.int>

⁴³ İktisadi kalkınma Vakfı, <http://www.ikv.org.tr/print.php?ID=934>, 18 Ocak 2006.

⁴⁴ David Hughes, *Environmental Law* (London, 1996), 141.

⁴⁵ H. Wallace, and W. Wallace, *Policy-Making in the European Union* (Oxford, 2000), 25'den aktaran: Sat Dursun, <http://www.danistay.gov.tr/5%20-%20ATAD.htm>, 19 Ocak 2006.

⁴⁶ Avrupa Toplulukları Adalet Divanı konusunda geniş bilgi için bakınız; Brown, N.Jacobs., *The Court of Justice of European Communities* (London, 1983).

⁴⁷ Moussis, *Avrupa Birliği*, 64.

⁴⁸ A.k., 65.

⁴⁹ AB-Türkiye arasında imzalanan Müzakere Çerçeve Belgesi http://www.aa.com.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=118&Itemid=133, 19 Ocak 2006.

⁵⁰ Jan Jans, "Objectives and Principles of EC Environmental Law", G. Winter (ed.), *European Environmental Law* (Aldershout, 1996), 281-93.

Book Review

Kitap Tanıtımı

Nathalie Tocci, *EU Accession Dynamics and Conflict Resolution. Catalysing Peace or Consolidating Partition in Cyprus?* (London: Ashgate, 2004) ISBN 0754643107 (hardback); 216 pages; £ 55.

Jan Asmussen

Eastern Mediterranean University

On 21 April 2004 European Union (EU) Enlargement Commissioner, Günter Verheugen, made an unusually strong statement. He said: “I am going to be very undiplomatic now. I feel cheated by the Greek Cypriot government. We had a clear agreement on this point. Mr Papadopoulos must respect his part of the deal. Under no circumstances was a resolution to the conflict to fail as a result of opposition from the Greek Cypriot authorities.”¹ The reason for Verheugen's despair was that a large scale effort to broker a peace deal on the island of Cyprus involving the United Nations (UN) and, for the first time, the EU was about to fail. On 24 April 2004 Greek and Turkish Cypriots decided in separate and simultaneous referenda on whether a united Cyprus would join the European Union on 1 May 2004. While Turkish Cypriots accepted the UN blueprint with 64.91% in favour, Greek Cypriots rejected it with an overwhelming majority of 75.83%. The EU had hoped that the incentive of EU membership would have worked as a catalyst for a solution. While it certainly had a decisive effect on political changes both in Turkey and in Northern Cyprus the process was finally torpedoed by the Greek Cypriot side. Apparently, this came as a shock to the European Commission. How could it be that the entire Union did not anticipate this development? Was the EU wrong to think that the framework of the Union could have helped to find a solution on the island? Or did the Union's efforts simply fail because of poor management of the concept? These questions are addressed in Nathalie Tocci's study on the connection between EU accession dynamics and conflict resolution in Cyprus.

Tocci starts her study with a theoretical overview on methods of bargaining, negotiation strategies and the role of mediators in conflict resolution. She assesses the arguments on the so-called 'Conflict Settlement Approach' and emphasises the importance of the recognition of the existence of a “Best Alternative to a Negotiated Agreement (BATNA)” for parties in conflict. This BATNA constitutes the biggest obstacle to any conflict resolution approach since it provides a context in

which a non-solution might be perceived as better than a mutually agreed settlement in which at least one party to a conflict perceives the solution as unsatisfactory.

Tocci introduces in the second chapter, "The Actors in the Cyprus Conflict", the principal parties involved in the Cyprus conflict. The different approaches, interests and policies of Greek-Cypriots, Turkish Cypriots, Turkey and Greece, the United Kingdom, other EU countries, the EU Commission, the United Nations and last but not least the United States are discussed. While both communities of Cyprus and their respective "motherlands" did have genuine interests on the island, this was only to a lesser extent true for the UK. Other EU countries and EU institutions were rather uninterested and as a result lacked indepth knowledge of the entire affair.

The following chapter, "The Emerge and Persistence of the Cyprus Conflict", provides basically a short overview of the history of the conflict from the 1930s to 1988. Based on rather weak sources on the historical aspects of the conflict this is not the strongest chapter of what is in many other respects an excellent work. It repeoduces inaccuracies in its reliance on unproven and highly disputed claims involving the Ottoman conquest in 1571: "due to the system of tribute payment (...) many Christians converted to Islam." Some of the most reliable historians of today argue that the number of conversions in Cyprus seems to have been low and the tax system did not encourage non-Muslim communities like that of the Greek-Orthodox to change their religion. Another questionable assumption (stemming from Kyriakides)² is the notion that the Turkish-Cypriot enclaves, which were build in 1963/4, "were concentrated in the triangular area north of Nicosia's green line to the Hillarion path outside Kyrenia and to Famagusta." If this information was correct there would have been hardly any Turkish Cypriot refugees in 1974 since most of them would already have been residing in the north. In fact there were large enclaves in the districts of Larnaca, Limassol and Paphos. Furthermore, the author argues that, particularly since 1974, failure to reach an agreement was due to the relatively high BATNA of principal parties, particularly as perceived by their leaderships. The Greek Cypriots were only prepared to accept a settlement leading to an improvement of the status quo. They were reluctant to give up their political status as effective controllers of the Government of Cyprus. The Turkish Cypriot administration, despite the fact that they were

internationally not recognised, was relatively content with the post-1974 status quo. They exercised effective control over northern Cyprus and were recognised as a government by their own community. The post-1974 status quo provided the Turkish-Cypriot administration with the unstinting support of Turkey both in terms of financial and military resources. Tocci concludes that these were the reasons why there could not be an understanding between the two communities, and this could also explain the absence of sufficient political commitment of all parties for an independent Cyprus.

Tocci's next focus is on the EU-Cyprus-Turkey relations within the EU enlargement context. She argues that up until late 2001 this policy created a critical approach and affected the evolution of the conflict in a negative way. However, the re-launch of the peace process, starting in 2002 and lasting until Cyprus' EU accession on 1 May 2004, changed the course again. The shift in discourse and the actions of the principal parties, particularly those of the Turkish and Turkish Cypriot sides, were directly linked to developments in the EU relations.

In her chapter, "Incentives and Disincentives in the EU 'Catalytic Effect' ", Tocci explains that the nature of "carrots and sticks" offered by the Union to the Turkish and Turkish Cypriot sides, and the manner in which they were conditionally offered, had a counterproductive effect on the dynamics of the conflict. While the carrot was the offer of EU membership for Turkish Cypriots and Turkey, the stick was the accession of a divided Cyprus in which only the Greek side would have a say. However, the assumption that this policy would lead to a more flexible stance in Ankara and North-Nicosia proved wrong. Rather than aiding the search for alternative satisfiers, the accession process contributed to the entrenchment of the Turkish and Turkish Cypriot positions. Furthermore, in their policies of conditionality, EU actors neglected and underestimated the extent to which the Greek Cypriot position was also an obstacle to the peace process. Tocci argues that they did so by raising the perceived Greek Cypriot BATNA, without inducing a re-conceptualisation of traditional satisfiers. Here she refers to the decision made by the 1999 Helsinki Council to allow the Greek Cypriot community to enter the EU, even without fulfilling the conditionality of a negotiated settlement. Thus, the Greek Cypriot BATNA emerged in which a one-sided EU membership could become a position of strength in the discussions on Cyprus with Turkey. If non-EU member Turkey

wished to join the Union, it was to agree to a settlement more favourable to the Greek Cypriot side. The EU carrot and stick policies finally produced a change of heart on the Turkish side. In 2002 the moderate pro-EU AKP came to power in Turkey and one year later a regime change took place in Northern Cyprus following large demonstrations in favour of the Annan Plan. While this was, at least in part, a success of EU policy, the Union had failed to follow up on developments in South Cyprus, notably the presidential election of an uncompromising nationalist, Tassos Papadopoulos. The 'catalytic effect' rested on the assumption that the EU, a principal mediator, would alter the incentives underlying the conflict. However, as Tocci explains, the EU failed to act as a single and coherent actor. Thus, she argues, the absence of a common EU strategy rendered Europe an ineffective catalyst, at least in respect to the Greek Cypriot side.

In the next chapter, titled "Explaining EU Policies Towards the Cyprus Conflict", Tocci elucidates the reasons for the EU failure to formulate a coherent policy on Cyprus. According to her EU policies were the product of the complex inter-relationship between internal EU factors, external developments and expectations. The internal factors consist of different approaches of EU member states towards Cyprus. While, with the exception of Greece, no other country had a real interest in the matter; France, Luxembourg and Ireland had from the beginning supported the Greek-Cypriot line, whereas Germany, Britain and The Netherlands were more sympathetic to Turkey's point of view. Subsequently, up to the early 1980s, the European Community (EC) followed a policy of even-handedness towards Cyprus. This changed in favour of the Greek Cypriots as a result of the following internal and international political events: the Turkish Cypriot's refusal to accept European funds transferred to the Republic of Cyprus (RoC), the Turkish Cypriot Unilateral Declaration of Independence (UDI) in 1983; Turkey's alienation from Europe during a period of political instability during the late 1970s and the role of its military since 1981 coupled with the EU membership of Greece. The Panhellenic Socialist Movement (PASOK) government under Costas Simitis played a decisive role in this as it threatened to block the entire EU enlargement process unless Cyprus was included. As a result, the Corfu European Council in 1994 included the island into the process. In February 1997 Greece vetoed a formulation brought in by Germany calling for a settlement prior to negotiations with

Cyprus. At the Helsinki Council in 1999 the conditionality for Cyprus was finally lifted. Tocci draws attention to that because other member states did not take any interest in the matter; the EU policies affecting the conflict were mainly driven by Greece. This and EU ambivalence towards Turkey had played into the hands of Greek policy makers, who were thus able to play a pivotal role in the Union's approach towards Cyprus. The general neglect of Cyprus was mirrored in the conduct of EU institutions as well: The Council of Ministers, the European Council and the Presidency, with the exception of the 1994 six-month term of Greece, rarely focused on Cyprus. The European Commission addressed the problem almost exclusively as a matter of technicality of accession. The European Parliament displayed a combination of ignorance and imbalance further antagonizing the Turkish Cypriot leadership (In 2001 a European Parliament report stated that the government of Cyprus was negotiating on behalf of *all* Cypriots). In 1994 the European Court of Justice contributed to Turkish Cypriot perceptions that the EU's policies were biased by effectively banning Turkish Cypriot exports to the EU. Tocci notes that as external factors were the driving force behind the EU's approach towards Cyprus, Greek Cypriot diplomacy presenting itself as the compromising party proved successful, whereas the perception of the Turkish and Turkish Cypriot as one of 'Intransigence' was enforced by the UN Secretary General's reports on Cyprus. Finally, Tocci argues that the US, which as a non-member could only appeal for an even handed approach towards Turkey and Cyprus, was in fact accused of interfering in the EU's internal affairs.

The above-mentioned internal and external factors predominantly interacted by reinforcing each other over the course of the 1990s, and as such, crystallized the Union's 'non-strategy' towards Cyprus. Only by the turn of the century did the countervailing forces of a more concrete accession strategy for Turkey and North Cyprus begin to have some impact on EU policies. However, Tocci analyses these changes as being too little too late and, as such, they could not prevent the consolidation of partition as a divided Cyprus entered the Union.

The next main question to be tackled is whether the EU framework in the context of accession, if properly handled, could have provided a context for the solution of the Cyprus conflict. The author argues that the EU indeed had a number of assets which could have contributed towards a positive settlement. She quotes the EU constitution in which the

difference between monolithic and shared sovereignty is fundamentally blurred. Many government tasks and responsibilities are transferred to Brussels. In Cyprus this would diminish the fields of direct dispute within a united federal state. Another EU feature potentially contributing to a Cyprus solution is the participation of sub-state actors in the Council of Ministers as, for example, is exercised by the federal entities of Belgium. The constituent states of Cyprus could thus have direct links with EU institutions. The model of European regions would equally benefit both parts of Cyprus and diminish the danger of confrontation on issues regarding solely one community on the island. Tocci stresses that the sub-state level of the EU would diminish the significance of annexation or succession in Cyprus, thus removing one of the historical burdens of the conflict. The EU would lessen the importance of linear borders and provide both sides with a framework of security guaranteeing (non-militarily) fundamental rights and constitutional order in Cyprus. In case of violations the EU Council could suspend certain rights deriving from the accession treaty of the party violating the constitution. Finally, Tocci stresses that the EU provides for derogations of the *acquis communautaire* in regard to the freedom of settlement and property. Citing the cases of the Aaland-Islands (Finland), Denmark, Malta and Poland, she explains that temporary or permanent derogations are permitted and reports that the Annan-Plan had taken these cases into consideration as regarding a numerical limitation of Greek-Cypriot settlement in the northern part of Cyprus. All these measures could have helped to diminish fears on both sides of the divide in Cyprus and contributed to a solution. Ultimately, they didn't. Identifying the flaws of EU policies, Tocci lists the lack of adequate information given to the Cypriots on the true nature of the EU, false myths on the constitutional status of Cyprus, myths on the *acquis communautaire*, the conflating of myth and reality concerning Turkey's relations with Cyprus, the notion that the EU would try to buy Turkish Cypriot consent through economic help and, finally, the failure to present all parties equally the possible negative effects of a non-agreement. Especially the EU's failure to implement a policy of conditionality that would have addressed intransigence on all sides contributed to the collapse of the peace process. In addition, Tocci accuses the EU of having embarked upon an accession process with Cyprus without an accompanying strategy for Turkey. This had been a key mistake at the heart of the failed 'catalytic effect'. Moreover, the

author blames the EU actors for being partly responsible for the Greek Cypriot rejection of the Annan Plan by lifting conditionality on the RoC. Nonetheless, Tocci reckons that the EU framework could have provided the opportunity to draw on new and mutual satisfiers, which could have increased the political will necessary to agree to and operate a federal government.

In the final chapter, "Lessons for European Foreign Policy in Ethno-Political Conflicts", Tocci introduces the determinants of European foreign policy as: external demands (i.e. the gap between external expectation and EU capabilities to respond to them), national interests (EU members trying to utilize the Union to strengthen their individual interests), institutions (complicated set up of EU institutions which in addition lack sufficient powers to take on common foreign policy) and europeanization (transformation of EU member states and their national foreign policies under the influence of the EU framework – i.e. Greece's shift from blocking to promoting the EU membership of Turkey).

Tocci concludes that "when faced with a typical foreign policy problem such as an ethno-political conflict, a traditional state actor is often far more effective at mobilising its resources, given the greater simplicity in its policy-making process" compared to a multi-level framework, like that of the EU. Such multi-level frameworks create obstacles to effective external action. Having said that, the author emphasises that, on the other hand, the unique resources offered by the non-nation state framework of the EU could actually have created the potential for a win-win agreement in Cyprus. As for the future, Tocci foresees that the role of EU lies at the heart of the matter in the progressive and endemic processes of europeanization as it was in Greece, Turkey and Northern Cyprus.

Overall Tocci managed to give a clear, well written and informed account on the mechanisms which were in place during the negotiations in Cyprus. By putting her finger right into the wounds of the EU's shortcomings in foreign policy making, she provides an extraordinary accurate narrative of the failure of the Annan Plan. Moreover, the work is essential reading for those who wish to analyse the needed institutional reforms to provide for an effective EU foreign policy that might in future function as catalyst for peace in Cyprus and elsewhere.

Endnotes

¹ *Cyprus Mail*, April 22, 2004.

² S. Kyriakides, *Cyprus. Constitutionalism and Crisis Government*, (Philadelphia, 1968), 112.

Yiannis Papadakis, *Echoes From The Dead Zone: Across the Cyprus Divide* (London–New York: I.B. Tauris, 2005) ISBN 185043428X (hardback); 257 pp; £18.99.

Reviewed by Altay Nevzat

Eastern Mediterranean University

Trained in the field of social anthropology and already acknowledged in academic circles for his distinctive approach, Associate Professor Yiannis Papadakis returns to tell here the account of the physical and intellectual journey he embarked on while conducting his doctoral research during the first half of the 1990's. It led him to spend time on both sides of the Cyprus divide, and in Turkey, with the objective of undertaking a comparative investigation of nationalisms in Cyprus. The expression "Dead Zone" which Papadakis employs in his book title and which is widely used among Greek Cypriots, refers to the island's buffer zone. By relating his own experiences and findings to each side of this zone Papadakis demonstrates that despite their division both the Turkish and Greek Cypriot communities, their most nationalist elements included, actually perceive of the Cyprus problem and its history in parallel terms; that behaviours and beliefs on one side of the Dead Zone are often echoed, or mirrored, by those on the other.

Papadakis commences by declaring: "All of us in Cyprus, Greek Cypriots on one side of the Dead Zone, Turkish Cypriots on the other, are obsessed by one question: Who is to blame?" We blame "the other", blame the outsider, blame "the enemy", when blame, he intimates, if it must be sought, should perhaps be sought more often within; not just within one's own community, nor just within the ranks of the political elites, but within one's self. Through his encounters in and with Istanbul (for him still initially conceived of as "Constantinople"), on both sides of Nicosia (Lefkosia and Lefkoşa), and in the still uniquely mixed Dead Zone village of Pyla/Pile, Papadakis came to appreciate that blame and shame lay not just with the perpetrators of atrocities, but also with those who had "allowed extremists to determine the course of history." Their "was the responsibility of indifference and inaction." Probing within, Papadakis questioned what few in Cyprus have had the courage to do, less so the courage to do in such a public manner as Papadakis has now done: "But why should I feel ashamed?" he asked of himself, "No one

could blame me for anything....Clearly I was not to blame for anything. Was I?"

While candidly conceding his own past prejudices and recognizing that acknowledgement of past failings, collective and individual, might assist the construction of a better future, Papadakis ultimately moved beyond the search for blame in and of itself. Without presuming to dictate what tomorrow might hold, he came to the more essential realization that even blame could be objectively attributed, allotted in exact degrees, this should not preclude the living from shaping the future for themselves without being shackled to the past.

As a record of his own cumulative experiences and maturing insight, rather than as a list of dry facts purporting to comprehensively outline an historical era, this is not your standard history of Cyprus and its socio-political afflictions. It is much more a "travel account", not so much of Papadakis' geographical wanderings, but rather of his mental/spiritual voyage, boldly advancing where few have dared venture before.

Papadakis for the most part draws apt attention to parallels between the experiences, attributes, beliefs and abuses of Greek and Turkish Cypriots, the "echoes across the dead zone", whether these may be their comparable linguistic relationships with Turkey and Greece, their similar propaganda, warped cartography, their history texts and national museums, or their common, obsession with their own "truths" at the expense of the true sufferings of the other. The self-righteousness on both sides, the failure to account not only for the inter-communal crimes of the past, but also for the intra-communal; the use of the continuing divide as an "alibi" for not addressing the latter, and often also not addressing other ongoing social ills are all poignantly exposed and explained in Papadakis' piercing text. Papadakis not only highlights still prevalent prejudices, but also submits himself for censure, candidly confessing to the blinkered vision of which he had once been possessed, and testifying to the profound sense of "betrayal" he felt at having so many of the "truths" of the other side concealed by teachers, politicians, and even most trusted parents.

While in its entirety this ground-breaking work does provide an extremely proficient, if atypical, picture of the Cyprus problem, there is no strain to impose a particular vision of political reconciliation on the reader. Instead the reader draws her or his own conclusions from the immaculately balanced material that Papadakis furnishes. Exceptionally

well written, combining candour and wit in an easily accessible manner devoid of convoluted terminology, the author's text, without detracting from its academic worth, makes for a thrilling, almost suspense-ridden read, where one eagerly awaits the next revelation.

At times though, perhaps Papadakis does take his parallelist approach too far and fails to tackle sufficiently what may be equally critical social and political features where the mirror-image does not hold. Furthermore, of the historical assertions the author makes a few may be legitimately contested, or else would need to be more extensively qualified: that Atatürk, for example, had "set out to eradicate religion." It is, however, within the framework of the second chasm that Papadakis identified in Cyprus that greatest objection could be raised to his assessment. It was, he says, a divide, "as serious perhaps as the Dead Zone, [though] this time between left and right." His evaluation on this front sometimes appears a little too simplistic.

According to Papadakis, Turkish Cypriot left-wing political parties, "considered themselves as Cypriots first," then, in the following order: as "Turkish Cypriots", "Cypriot Turks" and "Turks" (while the reverse order held for those on the right). One wonders whether today, more than a decade on from Papadakis' original research, with the now eased restrictions on physically traversing the Dead Zone and the post-Annan Plan referenda, the same would hold true. The impact of altered domestic and international dynamics combined with the forced baring of political actions (as opposed to pure rhetoric) make it easier also now to retrospectively question the legitimacy of some of Papadakis' original assumptions concerning the political spectrum. One could fairly posit that many on the Turkish Cypriot left, and arguably also the Greek Cypriot left, (albeit for somewhat differing reasons), were even in the early 1990's, at the time of Papadakis' original research, not wholly on the same wavelength, and would surely be more prone now to classify themselves as Turkish Cypriots and Greek Cypriots respectively, or else more likely use the term "Cypriot" not so much as a common denominator, but as a distinction from the "motherlands". As for the right, in both cases, one might again dispute Papadakis' contentions. Possibly under the sway of the more overt and sensational statements of certain prominent political leaders, Papadakis seems to have underplayed a desire amongst many on "the right" to categorically distinguish, if not wholly disassociate themselves from their respective motherlands.

Only brief mention is made in the book's postscript of more recent developments, of the disparate stances, for instance, of DISY and AKEL (major parties of the Greek Cypriot right and left) during the campaign to seek public approval for the Annan Plan – the latest UN plan to seek a comprehensive settlement of the Cyprus dispute; disparate postures at odds not only with one another, but also with what Papadakis' prior portrait of the peaceable, conciliatory left as opposed to the adversarial even fanatical right might have led us to predict. The apparent transformation in the position of CTP, the leading Turkish Cypriot party of the left is hardly broached. Instead, Papadakis refers repeatedly to the Turkish Cypriot leftists as, "the people without a flag," unable to associate themselves comfortably either with the symbols of the Republic of Cyprus, of Turkey or of the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). Yet, again, one wonders whether over recent years, particularly as the left has assumed an increasing role in the political institutions of the TRNC, sympathizers, adherents and members of the CTP may actually be in the process (with hiccups and all) of making some peace with the TRNC, its institutions and its symbols. Their former party leader is currently the "Head of State", their present party leader Prime Minister and while both would repudiate the "fetish of the flag", they and their ministers and their party faithful too have gradually become more acclimatized to its presence. One might speculate that they have to some degree even begun to "domesticate" and internalize such symbols of state, making them perhaps increasingly palatable, most noticeably with the (somewhat controversial) initiative that the CTP authorities recently took to modify the TRNC's official state emblem.

Thus, while Papadakis is undoubtedly justified in much of the criticism he heaps on the Greek and Turkish Cypriot "right", when reflecting the ideological divide he does on occasion appear just a tad too close to simulating the very errors of selectivity that he attributes to those in the primary ethno-national divide that he addresses so well. The "blameworthy" right is at times mocked a little too sharply, the "victimized" left absolved too easily of wrongdoings and error. Perhaps the divide in this "other Dead Zone in Cyprus" was not after all as deep as Papadakis once felt. Time, at least, has certainly diminished its depth. *Echoes From the Dead Zone* is an exceptional book of scarce qualities, of immense utility, even for those unacquainted with the intricacies of Cyprus' travails, in deciphering the island's political cleavages and socio-

psychological scars. Yet, it should be read with some caution as to the time frame in which much of the material is embedded, and the extent to which some of Professor Papadakis' secondary contentions remain valid within the present context.

But perhaps we ask too much of Papadakis, dwell excessively on possible faults. Whatever the flaws in this book may be, and they are certainly not numerous, they pale aside the unparalleled success with which Yiannis Papadakis has explained the fundamentals of the principal Cyprus divide. At the expense of being considered a "traitor" and a "spy" (on both sides!), this "double-agent" has proven his mettle on two fronts: both personally and academically, addressing not only many "taboo" issues in an impeccably impartial academic manner, but also frankly disclosing his own past deficiencies and still unconventional present-day convictions.

Efforts are already afoot to translate this landmark study into Turkish and Greek. Publication in these two tongues will hopefully broaden further the reach of Papadakis' enlightening work.

Şenol Kantarcı (ed.), *Kıbrıs Laboratuvarı* (Bursa: Alfa Akademi Ltd. Şti., 2005) ISBN 9752530206; 282 sayfa; 25 YTL.

Birol Ertan

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Kıbrıs adasının geleceği konusunda özellikle Annan Planı referandumu öncesi ve sonrasında birçok yayın yapılmış ve Kıbrıs sorunu, Türk insanının gündemini fazlasıyla işgal etmiştir. Bu yayınlar, sayıca oldukça çok ve birbirinden farklı konuları incelemişlerdir. Bu yayın bolluğu ve Kıbrıs sorununun uzun süre gündemi işgal etmesine karşın, KKTC ve Türkiye’de Kıbrıs tarihi, Kıbrıs sorununun geçmişi, Kıbrıs’ın jeopolitik önemi ve Kıbrıs Rum kesimi, Yunanistan ve Rusya gibi ülkelerin Kıbrıs politikaları gibi önemli konularda yeterli ve derli toplu bilgiler edinebildiğimiz söylenemez. *Kıbrıs Laboratuvarı* kitabı, bu eksikliği karşılamak açısından önemli bir boşluğu doldurmaya adaydır. Şenol Kantarcı tarafından derlenen ve Nühket Adıyeke, Veysi Akın, Anıl Çeçen, Sebahattin İsmail, Elif Hatun Kılıçbeyli, Sinan Ogan, Nuri Adıyeke, Esat Arslan, Celal Erdönmez, Şenol Kantarcı, Erol Manisalı ve Cemalettin Taşkıran’ın yazılarından oluşan Kıbrıs Laboratuvarı isimli derleme kitap, Kıbrıs, Kıbrıs sorunu ve KKTC konusunda bilgi edinmek isteyenler için bir kaynak kitap olarak kütüphanelerimizde saygın bir yer alacaktır.

Kıbrıs Laboratuvarı, Kıbrıs hakkında genel bilgiler içeren Dr. Şenol Kantarcı’nın Önsöz’ü ile başlamaktadır. Kitabın içinde Kıbrıs ve Kıbrıs sorunu konusunda çok önemli tespitlerin yapıldığı 15 önemli makale bulunmaktadır.

Kitabın ilk makalesi, Süleyman Demirel Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Celal Erdönmez’in “Tarihi Boyutuyla Kıbrıs” olup Kıbrıs adasının Türklerin fethinden önce, Türk idaresinde, İngiliz idaresinde ve Kıbrıs Cumhuriyeti dönemindeki özlü bir tarihini vermekte ve KKTC dönemi ile makale sona ermektedir. Makale, Kıbrıs adasının tarihini anlamak isteyenler açısından yararlı bilgileri içermektedir. Ne var ki, KKTC’nin ayrı bir devlet olarak varlığını sürdürme çabasına karşın, makalenin ana fikrinde “Türkiye’nin, Kuzey Kıbrıs’ı toprağının bir parçası olarak görmekte haklı olduğu” türü iddialı yorumların bulunması, tartışmaya açık olarak görülebilir.

Çukurova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Dr. Elif Hatun Kılıçbeyli'nin “Kıbrıs'ın Jeopolitikası: Avrupa ve Avrasya için Önemi” başlıklı makalesi, Kıbrıs'ın jeopolitik önemini, Avrasya ve Avrupa için önemi bağlamında incelemekte ve “hiç bir stratejist ve uluslararası ilişkiler uzmanının, 21. yüzyılda Kıbrıs'ın stratejik önemini kaybettiğini iddia edemeyeceğine” ilişkin belirleme ile son bulmaktadır. Gerçekten de, bu kısa ama özlü makale ile Kıbrıs'ın jeopolitik öneminin ortaya konduğu söylenebilir.

Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Dr. Veysi Akın ise “Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi” isimli makalesinde, tarih içinde adanın statüsündeki değişimleri incelemekte ve özellikle Annan Planı'nın içeriği konusunda başlıklar halinde yaptığı değerlendirmeler ile okuyucuya önemli endişelerini iletmektedir. Makelede Annan Planı ve Kıbrıs'ın geleceği konusunda olumsuz yorumlar ortaya konulmasına karşın, zaman içinde Kıbrıs adasında Enosis'in doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleşeceğine ilişkin kötümser yoruma katılmak olanağımız yoktur.

Mersin Üniversitesi Öğretim üyeleri Doç. Dr. Nükhet A. Adıyeke ve Yrd. Doç. Dr. Nuri Adıyeke'nin “Girit'e Bakıp Kıbrıs'ı Görmek” makalesi, Girit adası deneyimi ile Kıbrıs adasındaki gelişmeleri karşılaştırmakta ve “Girit'in Osmanlı Devletinden kopuşu” konusunda bilgi edinmek isteyenler için çok önemli bilgiler sunmaktadır. Makalede, Girit ve Kıbrıs konusunda karşılaştırmalar yapılırken farklı yüzyıllarda gerçekleşen iki farklı olayın benzer olmayan yanları da vurgulanarak objektif bir çalışma yapılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Dr. Veysi Akın'ın diğer bir makalesi olan “Türkiye'nin AB Müzakere Sürecinde Kıbrıs Sorunu: Enosis mi? Adil ve Kalıcı Çözüm mü?” isimli çalışmasında, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ilişkilerinde Kıbrıs sorununun rolü ele alınmaktadır. Akın, makalesinde Annan Planı konusundaki olumsuz yorumunu, Türkiye'nin geleceğini de ilgilendiren bir var olma noktasına taşıyarak fazla iddialı bir yorumda bulunmaktadır. Annan Planı'nın kabulü ile Türkiye'nin yaşayamaz hale geleceği iddiasını eleştiriye açık bir iddia olarak değerlendiriyorum.

Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Cemalettin Taşkiran, “Kıbrıs Meselesinde Son Durum ve Muhtemel Gelişmeler” isimli makalesi ile Kıbrıs sorununa tarihi bir perspektif ile yaklaşarak bu konudaki kendi görüşlerini ifade etmektedir.

Taşkıran'ın çalışmasının, bilimsel olmaktan çok, milliyetçi düşünce temelinde ortaya konan düşünceler bütünü olduğu görüşümdedir.

Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Rusya-Ukrayna Araştırmaları Masası Başkanı Sinan Ogan'ın "Rusya Federasyonu'nun Kıbrıs Politikası" çalışması, Annan Planı uygulaması konusunda Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin 21 Nisan 2004 tarihli karar tasarısına yönelik olarak Rusya'nın veto gerekçelerini ortaya koymakta ve Rusya'nın Kıbrıs politikasını her açıdan incelemektedir. Sinan Ogan'ın makalesinin, Rusya Federasyonu'nun Kıbrıs politikasını objektif ölçüde yansıttığı düşüncesindedim.

Gazeteci-yazar ve İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Erol Manisalı'nın "Yunanistan'ın Türkiye Politikasını Anlamak" isimli makalesi, kısa ve özlü biçimde Yunanistan'ın Türkiye politikasını çok anlaşılır biçimde analiz etmektedir.

Bilkent Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Esat Arslan, "17 Aralık Sonrası Kıbrıs Gözden Çıkarıldı mı?" başlıklı çalışması ile Tayvan modelini incelemekte ve bu model çerçevesinde Annan Planı temelinde bir çözümün Kıbrıs sorununun çözümünü kolaylaştırabileceğine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktadır. Bu tür çalışmaların Kıbrıs sorununun çözümü konusunda yapılacak yeni girişimler için yön gösterici olabileceği kanısındayım.

Gazeteci-yazar Sabahattin İsmail, "Kıbrıs'ın Kaderinde 17 Aralık 2004 ve Sonrası: Rum-Yunan'ın Yeni Stratejisi Nedir? Karşı Stratejimiz Ne Olmalıdır?" isimli makalesinde, Kıbrıs sorunu çerçevesinde Rum-Yunan stratejisini ve Türk tarafının alması gereken inisiyatifin temel hatlarını açıklamaktadır. Konfederasyon düşüncesini savunan S. İsmail, bu düşüncesinin dayanaklarını ortaya koyarak farklı yaklaşımı ile Kıbrıs sorununun çözümü konusundaki yaklaşımları zenginleştirmektedir.

Yrd. Doç. Dr. Veysi Akın'ın diğer bir makalesi, "KKTC Seçim Sonuçları ve Yeniden Annan Planı" ismini taşımakta ve Akın, KKTC seçimlerini, yalnızca iç siyasal bir rekabet olmak dışındaki yönü olarak Annan Planı'nın yeniden tartışılmaya başlaması açısından incelemektedir.

Süleyman Demirel Üniversitesi öğretim üyesi ve kitabın editörü olan Yrd. Doç. Dr. Şenol Kantarcı, "Kıbrıs'ta '70 bin Kişilik Yeni Bir Türk üssü' Kurulmalı" isimli çalışmasında, garantör ülke olan İngilizlerin adada iki üs bulundurmasını dikkate alarak, mevcut askeri yapı dışında adada 70 bin kişilik yeni bir Türk askeri üssü kurulması gereğini ve bunun nedenlerini açıklamaktadır. Kantarcı'nın düşünceleri, Kıbrıs

sorununda askeri çözümleri destekleyenlerin farklı bir görüşü olarak dikkate alınmalıdır.

Gazeteci-yazar ve Ankara üniversitesi öğretim üyesi Anıl Çeçen, “Louzidou Davası” isimli makalesinde, Kıbrıs sorunu açısından Louzidou davasını uluslararası hukuk ve ulusal çıkarlar açısından incelemekte ve bu davadan çıkarılması gereken dersleri açıklamaktadır. Bu tür çalışmaların, yeni davalarda alınması gereken tavırları anlamak açısından yararlı olacağı kuşkusuzdur.

Yrd. Doç. Dr. Şenol Kantarcı kitap ile aynı ismi taşıyan “Kıbrıs Laboratuvarı” isimli çalışmasında, Kıbrıs’taki Türk toplumunun bir laboratuvar olarak adlandırdığı Kıbrıs’taki yaşamlarını, o laboratuvardan elde edilen bilgileri ve sonuçları incelemekte, Türkiye ve KKTC ile karşılaştırmalar yaparak bazı sonuçlara ulaşmaya çalışmaktadır.

Kıbrıs laboratuvarı kitabının son makalesi, “Annan Planı’na ‘Evet’in 95 Zararı” ismini taşımaktadır. Bu makale, TUSAM-Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi tarafından 24 Nisan 2004 Kıbrıs referandumu öncesinde hazırlanan bir rapordur. Bu çalışmada, Annan Planı ile Kıbrıs Türk toplumundan neler götürüleceği, 95 başlık halinde açıklanmaktadır.

Kitabın arka kapağında KKTC I. Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş’ın da belirttiği gibi, “Kıbrıs Laboratuvarı”, değerli yazarların katılımı ile zenginleşmiş bir eserdir. Kıbrıs Laboratuvarı kitabı ile okuyucular, Kıbrıs adası konusunda olduğu gibi, Kıbrıs sorunu ve KKTC hakkında eksikliğini duydukları ve gereksindikleri bir çok bilgiyi ve yorumu derli toplu biçimde bulma olanağına kavuşmuş oldular. Ancak, Kıbrıs sorunu konusunda çok daha farklı düşünceler olduğu da bir gerçektir ve farklı düşününlerin de kitapta eleştirilebilecek bir çok makale bulabilecekleri söylenebilir.

Kıbrıs ve Kıbrıs sorunu konusunda çokça konuşulup bolca yazılan bir dönem yaşadık. Ancak, Kıbrıs sorununun ilerideki günlerde gündemden düşmeyeceği de anlaşılıyor. Kıbrıs sorunu, Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinde sıcak bir gündem maddesi olmaya devam edecektir. Bu süreçte, bir çok konuda çok önemli değerlendirmeler, yaklaşımlar ve görüşler ortaya çıktı. Özellikle Türkiye kamuoyunda konuyu yorum yapabilecek ölçüde bilmeyen çok büyük bir kesimin olduğu açıkça görüldü. Bu önemli kesimin ve konuya ilgi duyan diğer okuyucu ve araştırmacıların Kıbrıs, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Kıbrıs sorununu daha yakından öğrenebilmeleri için hazırlanmış bilimsel

nitelikli kitaplar, sorunun kamuoyu tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için çok büyük bir boşluğu doldurmaktadırlar. Kıbrıs tarihi, Kıbrıs sorununun geçmişi, soruna taraf olan ülkelerin Kıbrıs sorunu konusundaki yaklaşımları ve politikaları ile Annan Planı'nın referandumu öncesinde ve sonrasında gelişmelerin daha soğukkanlı biçimde incelenmesine yönelik çalışmaların ortaya çıkması ve bu çalışmalar yoluyla konunun daha ayrıntılı biçimde öğrenilmesi, Kıbrıs sorununun çözümü için çaba gösteren tarafların başarısına da katkıda bulunacaktır.

Kıbrıs Laboratuvarı kitabı, ulusalcı bir görüş açısı ile Kıbrıs sorununa yaklaşan yazarların yazdığı makalelerden oluştuğu için eksik ya da tek yönlü bakış açısını yansıtmakta olduğu biçiminde eleştirilebilir. Ancak, bu tür kitapların yayınlanması, Kıbrıs sorununun belirli bir açıdan da olsa irdelenmesine ve Kıbrıs sorununa ilgiyi arttırmasına yardımcı olması açısından son derece önemlidir. Kitabın yazarları arasında kamuoyunun yakından tanıdığı yazar ve yorumcular ile akademisyenlerin bulunması ve Kıbrıs sorununun bir çok boyutuyla incelenmiş olması, kitabı, adıyla doğru orantılı bir çalışma haline getirmektedir.

Kıbrıs sorunu konusunda uzman olan bir dizi bilim adamı ve yazarın görüşlerini bir araya getirmiş olan *Kıbrıs Laboratuvarı* kitabının, bu konuda çalışma yapmak isteyenler ve Kıbrıs sorununda karar alıcı olarak sorumlulukları bulunanlar açısından yararlı bir eser olacağı düşüncesindeyim.

Ümit İnatçı, *Yarılma* (İstanbul and Lefkoşa: Ars Operandi Yayınları, 2006) (Paperback) 96 pp; 20 YTL.

Ayten Sururi

Eastern Mediterranean University

Writer, art historian, artist and critic, Ümit İnatçı, in his recently released book of poems, *Yarılma*, is the first Turkish Cypriot writer to combine philosophy and poetry. It is possible to discern in the images and metaphors, as well as in the formal and structural features of İnatçı's work, the synthesis of his intellectual and artistic background. This book, it must be said, is clearly aimed at the more educated and experienced reader.

Yarılma is divided into three parts: "Beyazlaşma", "Düğümlü Tümceler" and "Dilbozması şiirşeyler ve Fesfese". Each part follows a theme, reflecting different paths in the rich mosaic of the poet's background.

The poems of the first part of the book refer to emotional, phenomenological states in which the poet assumes the voice of a Cypriot with two different levels of self-understanding. Self-referential images communicate the poet's protest and acute understanding of the Cypriots' misfortunes. İnatçı communicates his anti-war stance to readers with a strong, authorial, even omniscient voice. This can be observed particularly in condemnation of the massacre of the innocent. Striking colors of red, black and grey are used to describe the mood of death in war (9, 15) as opposed to the poet's emotional reaction, love of humanity, which is described with metaphors of naturalistic images. Love of humanity is expressed as "a fragile, white lily" (2) a "clove", (1, 14) and sometimes as a beetle (4, 22). In the poem "Daralma", which describes experiences of disintegration and alienation in Cyprus, the poet speaks of a human body, split and fragmented into multiple pieces. In other pieces, "Yaşama" and "Kırılma", in social-critical mode, not only victory, but peace also is conceived of as a utopia. According to İnatçı, the horrible experiences and the disappointments of Cypriots lie in their refusal to apprehend their own situation, especially as it manifests itself in social deterioration. The last poem of the first part has dream-like elements, in which nothingness is paradoxically described with the metaphor of the color white. The most distinctive feature of this poem is the dynamics of

images; one can sense the motion as all objects are absorbed into whiteness.

The second section, “Düğümlü Tümceler”, consists of philosophical poems. As the poet puts it, “once poetry slips into philosophy, I put on philosophy’s winged beret, (might be a fancy-dress party of reason) struggling for the chivalry of opinion” (1-4, 43). Poetic images replace thoughts, especially when the latter cannot be properly said in philosophical discourse and traditional language structures. İnatçı also speaks of the difficulties in using poetry as a discourse to communicate opinions: “Every knot I made in sentences is the physical existence of an agonizing act of thinking and spasm of images” (1-6). Here poetry has become a privileged discourse to discuss philosophical issues. Besides his emphasis on the contrasting and striking images, Ümit İnatçı speaks of the experimental nature of his writing. The philosophical poetry is an example of the phenomenon of the proliferation of the authorial voice implicit in the literary text: “The act of thinking-writing is also an act of duplicating myself in and through my writing ... What is written has already been experienced. What is said has been said before” (12-14, 43).

“Philosophy” here does not imply adherence to the work of any particular philosopher or school of thought; rather, there is a synthesis of various philosophical themes such as ethics, happiness, death, love, eroticism, god, atheism, and history. In İnatçı’s treatment of these themes, belief in god is questioned in a typical Nietzschean manner, especially in “Tanrılık ve Boşluk Simetrisi”, “Kaderin Derin Matematiği”, “Tanrının haksızlığı”, “Ya Yoksa?”, “Erkek Tanrı Erki”. In the first of these poems, İnatçı develops a philosophical notion of death using a synthesis of Epicurus, Nietzsche and William James’ pragmatic attitude to the belief in god. According to İnatçı, god is born out of the void. Drawing on the argument wherein the fear of the gods is seen as the origin of the fear of death, İnatçı speculates that the origin of the belief in god lies in a field which may be termed the “non-experienced”, a field forever shut off to the thinking subject and thereby to questioning and argumentation (9,58). Also, the pragmatic interpretation of the belief in god is highlighted. Here, god is a relative concept that contains mystical and mythical elements. The belief in god’s existence is a matter of the “will to believe” (11, 59); hence, the will of god is a frequently used strategy of opportunists in realization of their aims (10, 59).

The theme of happiness is dealt with in “Mutluluk ve Hüzün Bakışması”. After a brief analysis of theories of happiness in the history of thought, İnatçı defines happiness as a transformation, a state of recovery that comes from pain and sadness, mediated by anger and revolt, a typical Nietzschean argument (3-4,61). İnatçı highlights the necessity of experiencing and understanding such opposing moods; it is not possible to comprehend pain without having experienced happiness and *vice versa*. In short, the knowledge of the difference is absolutely necessary to the grasping of both.

It can be said that the majority of the poems in this second section lack the variety of artistic features and the poetic techniques applied in the first section. Moreover, the philosophical discourse sometimes absorbs the poetic discourse. However, “Düğümlü Tümceler” is rich in thought, and the reader may enjoy reading the many philosophical issues at leisure, interwoven with individual and collective concerns. In my opinion, “Tarihin Sonu, ve Sonculuk” holds a distinctive place in this part of the book. Starting with Fukuyama’s claim announcing “the end of history”, İnatçı refutes logo-centric interpretations of history on the basis that to end history is a meaningless proposition; history already contains in its own flow the temporal events of “before(s)”, “after(s)”, “pre(s)” and “post(s)”. Furthermore, as a subsidiary and irregularly flowing memory, history is not progress-oriented. To end history would mean the end of humanity together with several human concerns such as art, philosophy, politics, economy, etc. (8-9, 52). In this poem, the metaphor of memory is the most prominent poetic device. The structure of the poem is like a memory, lacking a consistent argumentation in chronological order, allowing readers to travel through different segments in memory. The poet himself is part of this metaphoric description. The closing part of the poem recounts the poet’s stepping out of memory and pre-occupation with daily concerns. As he puts it, “It’s almost five in the morning. Sleeplessly, I cannot stop my mind thinking, I will soon get out of history and move into time. My neck has been longing for the neck-tie. I am hungry. Can anyone crave beans at this time of the day?” (10-14, 54)

In the third section, “Dilbozması şiirşeyler ve Fesfese”, one can observe İnatçı’s application of philosophy of language to his poetry, which I believe is the most outstanding feature of this book. The philosophy of language in Ümit İnatçı’s poetry is a synthesis of several views: Wittgenstein’s view that only that which is experienced can be

constructed in language; Ferdinand de Saussure and Roland Barthes' Structuralist thesis on the linguistic nature of meaning; Derrida's thesis that all meaning results from a kind of (Ur)writing, including the act of reading itself. A quotation from Herbert Marcuse's *One-Dimensional Man* serves as the preface of the third section, introducing readers to the principles of Structuralism; for the Structuralist, language is a dynamic activity, a "social object" as well as a "field of action" in which, paradoxically, the writer has always already lost the god-like authority traditionally associated with the writer. Here, language is treated as a system of signs made up of the phonological and semantic play of opposites. It is this dual aspect of writing that makes reality ambiguous.

It may be argued that the title of the book, *Yarılma*, is a persistent metaphor of this particular view of language. The poems of this third section thrive on the self-conscious interplay of writer and reader. When the poems of the third part are closely examined, there may be observed a "crack" in the pairs: subject-meaning, image-thought, poet-reader, thinking-feeling. In addition, phonological, lexical and grammatical games serve as poetic devices—signs appealing to the senses with ambiguous meanings. This can especially be seen in poems like "TümC'siz sözcükler", "Dil-im", "Mantı-kılı şiir," "Başka şiir veya Hiç-şiir". In the first poem, the letter "c" is absent; the title of the poem can either be understood as words without sentences or words without the letter "c" and so, throughout the poem, it is left up to the reader to construct meaning or, alternatively, settle for no meaning at all. "Mantı-kılı şiir" and "L-imansız" are the best examples of phonological and grammatical play; with the use of the dash (-) in reading the title one can either experience the loss of the sound "k" that further creates the oppositions in meaning. Similarly the dash (-) in "L-imansız" either means homeless traveler or an atheist—an ambiguity persisting throughout the poem. Interestingly, the capital letters scattered in the words stand independently from the text, serving as visual symbol-pictures that create ambiguity in meaning.

İnatçı's authorship, however, is not as invalidated as orthodox Structuralism would suggest. In some cases, the author is part of the sign systems and metaphorical pathways of the poem; what he says here is confined to the semantic and sensuous limits of a sign which appeals sometimes to our senses, or to our minds—the play of signification. In other cases, the author assumes the authority of a prophet, speaking out

his views, especially in “Eros’un Okları” and “Kişilik ve Dikinelik”. Readers begin to see themselves as part of the poem in their failure to construct meaning; they are split between the images of the imagination and the inherent irregularity of conventional language. To read and to understand is thus to opt for any one of the oppositional meanings. Fortunately, frustration regarding the poetic techniques and construction of meaning and imagery can be overcome by means of the prefaces which make the poems accessible to readers, in varying degrees.

Ümit İnatçı’s *Yarılma* is a brilliant book of poetry with its extraordinary style of dealing with the local and personal themes, enriched with his artistic and intellectual background. I can recommend the book also for the variety of subjects it offers, which makes it appealing for readers with different tastes and interests. It is a valuable poetry book that must be kept by any intellectual.

Yiannis Papadakis, Nicos Peristianis & Gisela Welz (eds), *Divided Cyprus: Modernity, History, and an Island in Conflict* (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2006) ISBN 0-253-21851-9 (Paperback); 235 pp; £15.99.

Reviewed by John Wall

Eastern Mediterranean University

The title *Divided Cyprus* would suggest a collection of essays discussing history, power politics and social structure either side of Cyprus's so-called green-line and strategies for co-operation between the two sides. In fact, this is not the case. Certainly Yael Navaro-Yashin's contribution, "De-ethnicizing the Ethnography of Cyprus" explores a set of issues that pertain directly to political and social life in Northern Cyprus, while Yiannis Papadakis's "Disclosure and Censorship in Divided Cyprus" straddles the "dead zone", as the green line is known to Greek Cypriots. Rebecca Bryant, in "On the Condition of Postcoloniality in Cyprus", admirably weaves together a dialectics of economics, imperialism, education and ethno-national identity amongst Turkish and Greek Cypriots during the period of British rule. Otherwise, the "other half" of "divided Cyprus" is present only through its absence.

I do not mention this in order to castigate the contributors with the imperative of liberal inclusiveness. Nor is it merely a statistical problem that might be redressed through the discipline of the quota. The strange absences are rather the *performative* expression of the pathology of Cyprus. Papadakis refers succinctly to this state of affairs as "ethnic autism" (Papadakis 68, 78). The essays collectively and individually articulate the processes by which such division is negotiated at the level of everyday life mainly in Greek Cypriot society (Peristianis 104, 105).

Another reason that may explain the strange absences of this volume is that the conference out of which it grew took place in September 2001, well before April 2003, when the borders opened. Thus the "divide" of *Divided Cyprus* is militarily, economically, socially and psychologically obtrusive according to a number of modalities, one of which involves intellectual life. For example, the methodological approach common to all the contributions of this publication is anthropological, a discipline that is not widely practiced in the intellectual life of the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). In the light of this observation, it may be

said that anthropology in this volume is subject matter as well as methodology.

Anthropology does not concern itself with the veracity of a certain discourse, or its lack. Thus the aim of the anthropological method is the investigation of historical discourse outside the disciplinary parameters used by the professional historian. The intellectual justification for such an approach is the necessity of understanding the central and decisive role of competing historical discourses in Cyprus. As the editors observe in the introductory essay, “[h]istory [in Cyprus] emerges as a transcendental moral force that dictates the morally (that is, politically) desirable future, thus being imbued with primary agency that is simultaneously denied to living social actors” (6). Given that the nation state constitutes the political, military, economic and cultural basis for entry into the international system, the reinvention or invention of national histories, with all their contradictions, is thereby central to any engagement with modernity, an argument that underpins *Divided Cyprus* (5, 6). Accordingly, anthropology focuses on the narrative structure of these histories, exploring the way in which they are integrated, reproduced, transformed and rejected at the level of individual and local agency. In this way, anthropology seeks to bring into relief the subjective and discursive mechanisms of historical discourse, thereby, it may be speculated, shedding some light on the otherwise impenetrable fractures that characterize the body politic of Cyprus, and by implication, the “fracture management” of professional politics on the island (Papadakis 67, 68).

This approach is not without its pitfalls. As Vassos Argyrou points out in his “Postscript”, anthropology is a specifically Western discourse (Argyrou, 220). While anthropologists from Western countries struggle with the questionable morality of the imperialist provenance of their discipline, the Greek finds him- or herself caught in a double bind, both subject and object of the more unsavoury aspects of the discipline. Greek Cypriot culture is Western insofar as it, together with Greece, invented itself according to the image of ancient Greek culture in turn constructed in eighteenth- and nineteenth-century Europe. Thus the Greek Cypriot, according to this perspective, is not only Western, but constitutes the very foundations of what it meant to be Western. By contrast, the Turkish Cypriot Western orientation came about in its relation to British culture during the colonial period and Atatürk’s westward-looking Turkish

republic (Bryant 61). At the same time, Greek Cypriots are *not* Western, looking to the East, as they do, and existing on the margins of Europe in a tourist economy recently emerged from the grip of a colonial power that colonized them as distinctively nonEuropean. In addition to this, European and North-American cultures have shifted in their relationship to the historical formulations of the eighteenth and nineteenth centuries. No longer do these powerful societies look to ancient Greek culture as a foundation. The question of origins, as well as the universality claimed by a European-invented Hellenism, has been discredited in contemporary intellectual culture (222).

However, there is an obvious “bad faith” implicit in this move. Through the decentring moves and deconstructive methodologies of the last half century, “the West emerges as the locus of pure reflexivity, enlightened self-criticism, liberalism, cultural tolerance, and understanding, a domain that claims through denial the cultural and intellectual high-ground” (223). This leaves the anthropologist of the so-called developing county in a difficult situation. The deconstruction of European and North-American history leaves the relative power of the state and confidence of its own citizens untouched, perhaps even absolved of a guilty historical conscience. For the peripheral culture, too much deconstruction may prove to be a danger. In spite of this, argues Argyrou, it is imperative that the anthropologist from the peripheral country place him- or herself in the position of permanent critic of the “truths” that circulate internationally, even the truths that claim, paradoxically, that there is no truth. Thus, the peripheral country hangs on tenaciously to the vocation that was handed it under false pretences; namely, to present to the imperial power its self image, albeit, as James Joyce insisted just under a century ago, in a cracked mirror (223, 224).

This same “uprootedness”, brought about by the “shifting goalposts” of history, finds expression in a number of unlikely and instructive discourses. Youth of the Greek Cypriot diaspora in England report a fundamental ambivalence to English society, where their own self-image of European-ness is not reflected back to them by the predominantly European English population. As Floya Anthias reports in her “Researching Society and Culture in Cyprus”, they are not white, as they say, and not black. Thus they fall outside the central set of oppositions that define ethnic identity and ethnic politics in Britain, even the postcolonialist discourse that determines identity as hybrid (Anthias, 181,

184). Anthias goes on to demonstrate the same patterns of exclusion of women from South-East Asia in Cyprus. The author bemoans the fact that Greek Cypriots have yet to place a positive value on difference, the uptake of which would allow the society to embrace the multicultural formula for successful transnational living, a complaint that fails to address the fundamental problem of difference on the island, nor recognize its own macabre irony. Anne Jepson's "Gardens and the Nature of Rootedness in Cyprus" takes up similar issues of displacement, this time in relation to horticulture. Here the author presents an apparent paradox: refugees living in estates in and around Lefkosia establish gardens with the stated purpose of recalling their former homes in the North from which they were expelled. These gardens constitute, at the level of intentionality, an attempt to establish an ongoing connection at a distance with the "soil" or "earth" of their lost homes and earlier lives. The prolonged effect of these gardens, however, is to generate a sensuous closeness to the earth of the new home on the urban estate. And thus takes place a kind of forgetting, despite the prohibitions of the authorities (Jepson, 166, 168, 169). It is a fascinating subject and remarkable that planting a few lemon trees and grapevines can have far-reaching political consequences.

The demand for recognition outside the parameters of identity determined by the political class gets its most profound treatment in the story of Androulla Palma's recuperation of her "missing" husband's remains. The death and suffering of 1963 to 1974 and its aftermath was, and still is, highly politicized by both sides of the Cyprus dispute. In 2000 the remains of Haralambos Palma were returned to his wife for burial. The place of initial burial upon his death in 1974, together with the official knowledge of the nature of his death during the hostilities of that time, was deliberately concealed from his wife. The circumstances of the discovery of the remains are themselves remarkable (205). Through her personal courage, Mrs Palma achieved what therapists call "closure." Yet, such a conceptualization, according to Sant Cassia, hardly bears upon the emotional and political reality of the event. Politicians were nervous in the face of this woman's tenacity. She herself, Sant Cassia argues, reestablished her own gender-specific dignity as a widow, something that had been threatened by political exploitation of widowhood (211). Of particular significance, the author continues, and reason for the nervousness of politicians, was the revelation "of the

state's need for dead bodies" (211). Such events mark the unravelling of a certain ideologically obscure politico-historical pact, whereby suffering was transmuted into a political entity and used symbolically for purposes of political legitimacy (211). Paul Sant Cassia's remarkable conclusion is that a solution to the Cyprus problem, whatever form that may take, requires, amongst other things, a shift from the politicization of suffering to its medicalisation (read, normalization). Despite the fact that the medical discourse may not correspond to the nature of the deaths in the first place inflicted upon missing persons of both sides of the border, it is argued here that its pervasiveness would prepare the conditions for closure by generating a new kind of subjectivity, one suited for "modern political and medical orders" (211). But there is a health warning attached to such a development; the malaise of the society gripped by ethno-national conflict is replaced by the malaise of the society schooled in the sentimentalised language and simplistic emotions of popular therapy, wherein the complexity of experience is rewritten as medical history, creating a specifically postmodern silence.

Yiannis Papadakis addresses directly the practice of channelling all suffering to political ends, a kind of clientalist appropriation of pain. Readers of Papadakis's work *Echoes from the Dead Zone* will be familiar with his strategies that render symmetrical the claims and counter claims of both sides of the Cyprus conflict. What is provided here is a summary of the earlier research, one that skillfully emphasizes the "cold war" of official narratives. The propaganda value of these narratives is not based on falsehoods. On the contrary, the pain recounted by both sides is raw and immediate. Rather, such value lies in the way narratives are arranged. Thus is the fiction created, the sign of which is perfect symmetry (69). What interests Papadakis here is the way in which each discourse binds itself in such a way that the pain of the other falls by the way side (68). Thus the shouts across the barricades are never heard by the other side, being for domestic (and international) consumption. Borrowing from Michael Ignatieff, Papadakis conceptualises as "ethnic autism" the condition of being hermetically sealed in one's own national subjectivity (68).

One of the assumptions that underpins this volume is Peter Loizos's thesis that the individual engages pragmatically with elements of the official culture in an attempt to reconcile them with everyday life (Michael Herzfeld, 34). Disclosures outside the autistic parameters does

indeed take place, bringing into relief fractures that run not only between Greek and Turkish Cypriot societies, but also within and across these societies (71). Papadakis's research is extensive and replete with such disclosures, from Istanbul, Lefkoşa, Lefkosia, Pyle and Pile. The desire to speak outside the parameters of official discourse occurs precisely because of the acute awareness of prohibitions and silences (72, 73). For Papadakis, the social anthropologist is particularly well placed to investigate and articulate the subtle nuances of individual agency in relation to official discourse and, which of course exists not just at the level of governing bodies but political parties as well. One is left wondering, however, about the solidity of cross border leftist symmetry in the wake of AKEL's support for the "no" vote in the 2004 referendum on the Annan plan.

Identity formation on this seemingly dichotomous island is surprisingly complex. In "On the Condition of Postcoloniality in Cyprus", Rebecca Bryant examines the way in which the colonial period of British rule impacted upon identity structures on the island. Bryant rejects the thesis that the British instituted a divide-and-rule policy which placed Muslims and Orthodox Christians in conflict with each other with the aim of serving British interests (62). Her argument is that the Turkish and Greek Cypriots identified themselves with discourses that were running through their respective cultures, in the "motherlands", with the Greeks imagining the fulfillment of an ancient Hellenic destiny and the Turks seeing themselves in a pivotal position bridging Eastern and Western civilizations (48). According to Bryant, the Greek Cypriots saw their educational vocation as the nurturing into fruition of a Hellenic spirit that already existed in the society as a dormant potentiality (54). Turkish Cypriots perceived their society as being in need of reform and remaking. Both Greek and Turkish Cypriots interpreted the transformations of the period in terms of modernity, with its ideological core of progress. The fatal flaw in the project, however, was the Greek Cypriot drift towards *enosis* with Greece. The author declines to comment on whether this drift was inevitable, arbitrary or justified. What she does propose (contra Argyrou) is that the linking of both ethnic discourses with "civilisational progress" constitutes a viable basis for the transnationalism of postmodern period, wherein regardless of ethnicity the Cypriot citizen (the nature of the state is not specified) feels that he or she is operating at the cutting edge of contemporary subjectivity, one of legal rights,

complexity and freedom, all defined by Bryant as Western. One has to temper Bryant's refreshing enthusiasm, I think, with critical evaluation of what it is to be Western, a cultural configuration that is as destructive of liberty as it is creative.

Yael Navaro-Yashin, in "De-ethnicizing the Ethnology of Cyprus", questions the politically motivated dovetailing of Turkish immigrant with Turkish Cypriot identity. Turkish Cypriots, she observes, feel that Turkish immigrants are privileged by a colonialist status, especially members of the armed forces (90, 93). In particular, Turkish Cypriots have the sense that their culture is under threat from a critical mass of Turkish immigrants brought in under Rauf Denktash's "Turkeyfication policies": "One Turk leaves, and another one arrives" (94). Navaro-Yashin argues that the characterization of difference in Cyprus has become anachronistic. Since partition and the establishment of the TRNC, the dynamics of identity have undergone a significant shift. There are social, linguistic and historical ties between the communities in Northern Cyprus, but these do not adequately represent current fault-lines in the society. Turkish Cypriots, Navaro-Yashin argues, see Turkish immigrants as belonging to another social class, having different lifestyles, customs and modes of behaviour (91). The economic and political exigencies of cultural life generate their own lines of demarcation and co-operation: It is time for the notion of "ethnic conflict ... to be replaced with analytical terms that attend to other sources and political dynamics" (96).

The essays of this publication are arranged in a more or less orthodox fashion, beginning with a history of social anthropology in Cyprus, a dialectics of agency, and the politics and psychology of modernism, postcolonialism and transnationalism. Most of the essays are of a high quality. Indeed some offer profound insights into the cultural dynamics of Cyprus as a transitional political reality. The selection of subjects is both careful and experimental, attested by the scope and diversity of discourses. It is clear from extensive cross-referencing, shared content and stated deviations that this publication is a collective work, one characterized by scholarly integrity, ethical caution and imagination. There are of course a number of papers where ideas could have been pursued with more purpose and singularity. Other papers had something of the truncated feel of the "report" about them, Admirable is the attempt in all of these papers to think the problems and potentialities

Jahn Wall

of Cyprus outside the narrow symbolism and rhetoric of ethno-national conflict, while at the same time acknowledging the centrality of the same conflict to material and imaginative life on the island. My hope is that this volume will generate debate and suggest new directions for future research.

Guidelines for the Submission of Manuscripts

1. The *Journal of Cyprus Studies* publishes articles in English and Turkish, and in accordance with the principles expressed in its Editorial Policy. It is understood that manuscripts submitted to the *JCS* for consideration have not been published previously, in part or in whole, and are not simultaneously under consideration for publication elsewhere. The ideas and opinions expressed in articles published in the *Journal* are the sole responsibility of the author(s), and do not reflect the views and policies of the Centre for Cyprus Studies or Eastern Mediterranean University. Responsibility for copyright permissions rests with the author(s).
2. A manuscript will be accepted for publication only if the editors and/or the editorial board, as well as the referee(s) agree that it should be.
3. Manuscripts should be sent to the editor either i) on a disk as a Microsoft Word (or a Word compatible) document or ii) as an e-mail attachment.
4. The following should be included in the body of the e-mail: title of the paper, your name and postal address, your institutional affiliation, daytime telephone and fax numbers (if available). An abstract (maximum 200 words) should be included as a separate document. Please provide, under the abstract, between 3 and 8 keywords for your manuscript.
5. There is no strict word limit for articles, but we prefer to publish articles that are between 6,000 and 10,000 words (including notes).
6. The manuscript should be prepared for blind review: The author's name and institutional affiliation are not to appear, so described, in the manuscript. Such information should appear only on the cover letter, which must be on a separate page. References to the author's own work must be cast in such a way that they do not reveal the author's identity. We recommend simply replacing the entire reference, including title and facts of publication, with an expression such as *Author's article*, *Author's book*, *Author's book 2*, etc. Acknowledgements that could allow a reader to deduce the author's identity must be removed for the initial review.
7. The Manuscript should be properly formatted. The entire manuscript (including notes, quotes, and formulae) should be double-spaced. The entire manuscript should be in 'Times New Roman' font, 12pt. All pages must be numbered. Notes should be placed at the end of the manuscript. Manuscripts should conform to *The Chicago Manual of Style*, 15th ed. See our style sheet below.
8. **Style Sheet**
 1. Use endnotes, not footnotes.
 2. Use *italics*, not underlining, for book and journal titles.
 3. For well-known cities, omit state/country name from facts of publication.

4. Omit the abbreviations 'p.' and 'pp.' for page numbers.
5. See the *Chicago Manual of Style*, 15th edition, for detailed information; examples of reference types are shown below.

Journal article

Stephen Yablo, "Mental Causation," *Philosophical Review* 101 (1992): 245-80.

Book

Samuel Scheffler, *Human Morality* (New York: Oxford University Press, 1992), 25-30.

Article in a book

John W. Houck, "Stories and Culture in Business Life," in *A Virtuous Life in Business: Stories of Courage and Integrity in the Corporate World*, ed. Oliver F. Williams and John W. Houck (Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 1992), 129-38.

Note:

For repeated references, do not use 'op. cit.' - use a short title instead (e.g., Yablo, "Mental Causation").

You may use 'ibid.' (not italicized) where appropriate.

If you make many references to a single work, you may (and are encouraged to) give bibliographic information in a note at the first such reference, and then, for subsequent references, give page numbers only, in parentheses, run into the main text.

The subsequent references are run into the text, enclosed in parentheses, like so: (Yablo 1992, 248-52). The author's name may be omitted if it is clearly implied by context.

Note the distinction between 'Yablo 1992', which refers to a work, and 'Yablo (1992)', which is a reference to Yablo the person, followed by a parenthetical reference to one of Yablo's works.

Abbreviations. Most abbreviations should be spelled out and rendered in English.

Emphasis. Use italics, not underlining.

Quotation marks. Use double quotation marks for quoted material run into the text, and for irony and other literary purposes. Use single quotation marks for quoted material *within* a quotation and to mention linguistic expressions.

Spelling. Use American spelling.

For further information see: <http://jcs.emu.edu.tr>

Yazı Göndermek İsteyen Yazarların Dikkatine

1. *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, Derginin Amacı bölümünde belirtilen ilkeler doğrultusunda Türkçe ve İngilizce makaleler yayınlar. *Dergide* basılacak yazı ve makalelerin içeriğinin özgün olması, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış, hali hazırda başka bir dergide değerlendirme aşamasında olmaması ve yayın haklarının verilmemiş olması gerekmektedir. *Dergide* yayınlanan makalelerde ifade edilen inanç, görüş ve fikirler tamamen yazar veya yazarlara ait olup, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi veya Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin görüşlerini ve genel politikasını yansıtmaz. Yazının içindeki malzemelerle ilgili telif haklarının elde edilmesi yazar veya yazarların sorumluluğundadır.
2. Bir yazı ancak editör, yayın kurulu ve hakemler tarafından uygun görüldüğü takdirde yayınlanacak.
3. Yazılar editöre ya Microsoft Word, ya da Microsoft Word uyumlu bir programda yazılmış olarak i) cd üzerinde, ya da ii) e-posta bağlantılı gönderilmelidir.
4. Yazarlar adlarını, yazının başlığını, hangi kurumda çalıştıklarını, posta adresi, telefon ve faks numaralarını ve e-posta adreslerini yazıdan bağımsız olarak ayrı bir sayfada göndermelidir. Bununla birlikte 200 kelimeyi aşmayacak şekilde İngilizce ve Türkçe (mümkünse) özetler ve altına 3-8 kelimedenden oluşan anahtar kelimeler yazıya eklenmelidir.
5. Kesin bir kelime kısıtlaması olmasa da metin ve notlar birlikte 6000-10000 kelime arası olması tercih edilmektedir.
6. Değerlendirmeye alınan makalelerin yazarları ve hakemlerin karşılıklı olarak isimleri gizli tutulur. Değerlendirmedeki gizlilik esası için makalede yazarın adı ve çalıştığı kurum geçmemelidir. Bu bilgiler sadece gönderilen elektronik posta mektubunda yer almalıdır. Değerlendirmeye gidecek makalede yazarın kendisine yaptığı referanslar yazarın kimliğini açığa çıkartmayacak şekilde verilmelidir. Bütün referansları aynı şekilde verip yazarın adı yerine sadece *Yazarın makalesi*, *yazarın kitabı* ve *yazarın kitabı* 2 gibi verilmesi yeterli olacaktır. Yazarın kimliğini açığa çıkartacak teşekkür notları makalenin ilk gönderiminde yer almamalıdır.
7. Değerlendirmeye gönderilen yazılar aşağıdaki belirtilen format ölçütlerine uygun olmalıdır: Ana metin: 12 punto, "Times New Roman" karakterde, iki (2) aralıkla yazılmalıdır. Kaynaklara göndermeler dipnot olarak makalenin sonunda verilmelidir. Yayın için gönderilen makaleler *Chicago Manuel of Style*, 15inci Basım, uygun olmalıdır. Bütün sayfalar numaralandırılmalıdır.
8. Kaynaklara referans
 1. Dipnotları makalenin sonunda verilmelidir.
 2. Kitap ve dergi isimleri için *italik* kullanılmalıdır.

3. Basım bilgilerinde bilindik şehirler için eyalet ve devlet isimleri yazılmamalıdır.
4. Bibliyografik notlar için aşağıda verilen bazı örneklerde olduğu gibi *Chicago Manuel of Style* (15. basım) kullanılmalıdır.

Sürelî yayınlar:

Stephen Yablo, "Mental Causation," *Philosophical Review* 101 (1992): 245-80.

Kitaplar:

Samuel Scheffler, *Human Morality* (New York: Oxford University Press, 1992), 25-30.

Kitap içinde makale:

John W. Houck, "Stories and Culture in Business Life," *A Virtuous Life in Business: Stories of Courage and Integrity in the Corporate World*, der. Oliver F. Williams ve John W. Houck (Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 1992), 129-38.

Not:

Tekrarlayan referanslar için 'op. cit.' kullanılmamalı, bunun yerine kısa isim kullanılmalı (örneğin, Yablo, "Mental Causation"). Eğer aynı kaynağa birçok kez atıfta bulunuyorsanız bibliyografik bilgileri ilk sefer bir notta verdikten sonra ayrıca içinde sayfa numaralarını ana metnin içinde vermeniz tavsiye edilir. Araç içindeki sıra şöyle olmalıdır: yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı, sayfa numaraları. Karşılaşılabilecek farklı durumlar şöyle örneklenebilir: (Yablo 1992, 248-52). Eğer yazarın ismi açık bir şekilde geçiyorsa metnin içinde yazarın ismi yazılmayabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta 'Yablo 1992' (bir esere referans verir) ve 'Yablo (1992)' (bir yazara ve parantez içinde onun bir eserine referans verir) arasındaki farktır.

Kısaltmalar. Kısaltmalar ilk açık halleriyle yazılmalıdır.

Vurgu. İtalik kullanılmalı.

Tırnak İşareti. Alıntı ironi ve diğer edebi amaçlar için çift tırnak işareti kullanılmalı. Tek tırnak işareti alıntının içinde alıntı varsa ve dilbilimsel terminoloji için gerekiyorsa kullanılmalı.

Detaylı bilgi için bkz.: <http://jcs.emu.edu.tr>